

**Met de noorderzon vertrokken ... De plotselinge verdwijning van ex-griffier
J.H. Schreurs, *éminence grise* en locoburgemeester van Roermond (1894)
en aanverwante verhalen**

Jaak Slangen



Inhoud

	Inleiding	3
I	Ontploffing van een ‘geldbom’: onderduik van ex-griffier J.H. Schreurs	4 -15
II	Jan Hendrik (Jean Henri) Schreurs (1818-1905) en zijn familie	15-32
III	De ‘Sociale Quaestie’	32-38
IV	<i>De Volkstribuun</i> , bron voor de sociale geschiedenis van Roermond	38-44
	Terugblik	44-45
	Bijlagen	
A	Een weekbudget van 9 gulden voor een arbeidersgezin van 5 personen in Maastricht in <i>De Volkstribuun</i> van 29 nov. 1890	35
B	Arbeiderslonen in Roermond in <i>De Nieuwe Tijd</i> van 20 mei 1893	35
C	‘Wonings-toestanden’ in Roermond in het <i>Sociaal Weekblad</i> van 1 jan. 1892	36
D	Hoogstaangeslagen burgers in Roermond e.o. (1870-1890)	46-47
E	‘Het Roermondsch Dompertje.’ Verkiezingsballade in <i>De Volkstribuun</i> van 28 juni 1892	47
	Noten	48-58

Inleiding

De vondst van de ‘ontploffing van een geldbom’ (de plotselinge onderduik van ex-griffier en locoburgemeester J.H. Schreurs) en haar nasleep (deel I) vormden aanleiding om ook diens levensloop te reconstrueren. Van dit boegbeeld van de rooms-katholieke partij in Roermond – voor sommigen zelfs ‘onze vader van de stad’ – is hier een biografisch portret opgenomen tot aan zijn geruisloos vertrek op 24 mei 1894 (deel II). Voor een goed begrip is het niet minder van belang de sociaaleconomische structuren en de politiek-bestuurlijke conjunctuur te kenschetsen waarin deze vooraanstaande politicus en ‘financiële dienstverlener’, zeker in de laatste jaren van zijn politiek en maatschappelijk leven, opereerde (deel III). In die context maakten ook de socialistische hun opwachting en probeerden vaste grond onder de voeten te krijgen in de bisschopsstad met *De Volkstribuun* als hun spreekbuis (deel IV). Roermondse socialistische en anonieme correspondenten als *Christoffel* die hier voor het eerst uitgebreid aan het woord komen, stonden zeer kritisch tegenover de schrijvende, ongelijke sociale verhoudingen.

Het politiek-maatschappelijk klimaat in Nederland en Roermond vanaf het eind van de jaren tachtig van de negentiende eeuw is door de marxistische historicus Ger Harmsen gekenschetst als het ‘herfsttij van het liberalisme’¹ Daarin leidde de ontdekking van ‘Sociale Quaestie’ tot politieke vernieuwing en sociale hervormingen kort voor 1900, in Nederland en in Roermond. Tegen de achtergrond van sociaaleconomische stagnatie, van misstanden en een democratisch tekort, maar ook van opkomend maatschappelijk bewustzijn en van nieuw politiek elan komt het plotselinge heimelijk vertrek van Schreurs meer tot zijn recht en krijgt het meer reliëf.

De compositie van dit boekje is opgebouwd in de vorm van een trechter: aan de hand van een persoonlijk schandaal via het veelzijdige leven van de hoofdpersoon naar een korte typering van de toenmalige sociaaleconomische problematiek en politiek-maatschappelijke context waarbij ruimschoots gebruik is gemaakt van nieuwe bronnen als *De Volkstribuun* die van groot belang zijn voor de sociale geschiedenis van Roermond.

Dit bronnenonderzoek is hoofdzakelijk beperkt gebleven tot raadpleging van kranten van confessionele, liberale en socialistische signatuur, die niet zozeer objectiviteit beoogden, als wel vanuit een vermeende ideologische waarheid elkaar heftig bestreden. Daarop moet de lezer bedacht zijn. In een afweging van tijdsbestek en effectiviteit heb ik de gerechtelijke stukken en die van de afwikkeling van de ‘zaak Schreurs’ door curatoren en vereffenaar niet ingezien. De kranten geven immers de belangrijkste uitkomsten van de juridische processen.

Aanvullend onderzoek is altijd nuttig en wenselijk, zoals bijvoorbeeld naar de achtergronden en de gevolgen van dit faillissement voor de gedupeerden; naar de persoon die er schuilgaat achter het pseudoniem *Christoffel*; naar meer kennis over de elfjarige ballingschap van ‘Rentner’ Schreurs in Dormagen, als ook naar de vraag waar Schreurs ligt begraven, in zijn ballingsoord, of toch in Roermond?

I Ontploffing van een ‘geldbom’: onderduik van ex-griffier J.H. Schreurs (1894)

De Geldbom!

Bommen springen allerwege
Brengen dood, verwoesting aan.
En hen die deze daden plegen,
Zullen voor den rechter staan.
Maar pleegt een rijke ploertiger daden,
Dan ziet men 't oordeel anders zijn.
Want om een schurk doen braaf te blijven,
Daarvoor moet je fijn van familie zijn.
(Brutus in *De Volkstribuun* van 23 juni 1894)

Af en toe worden Nederlandse burgers opgeschrikt door onheilspellende nieuwsberichten over plotseling overlijden, dan wel spoorloos verdwijnen van vooraanstaande personen die zich door onrechtmatig handelen diep in de nesten hebben gewerkt, daardoor tegen de lamp (dreigen te) lopen en geen andere uitweg meer zien dan te ‘verdwijnen’. Zo maakte in november 2020 de 58-jarige notaris Frank Oranje, bestuursvoorzitter van landsadvocaat Pels Rijcken, een eind aan zijn leven na ontdekking van het wegsluizen van ruim 12 miljoen euro naar zijn eigen ‘fraudestichting’. Later kwam uit dat Oranje ook in vijf dossiers van de staat had gefraudeerd. Drie notarissen van het gerenommeerde kantoor werden door de tuchtrechter ‘berispt voor nalatigheid, onzorgvuldigheid en gebrekkige controle rond het frauduleus handelen’ van Oranje.²

Een bekend voorbeeld uit de negentiende eeuw zijn de malversaties van de Rotterdamse koopman, havenbaron en politicus Lodewijk Pincoffs, wiens ‘Afrikaansche Handelsvereniging’ in mei 1879 implodeerde. De frauduleuze ‘bankroetier’ wist tijdig te ontsnappen naar de Verenigde Staten. Hij werd bij verstek tot acht jaar gevangenisstraf veroordeeld nadat hij zijn zieltogend handelsimperium in Rotterdam met een tekort van ruim 9½ miljoen gulden had opgezaaid. Als sigarenhandelaar in New York probeerde hij in zijn levensonderhoud te voorzien, maar hij zou in de Nieuwe Wereld onder ‘benarde omstandigheden’ komen te overlijden.³

Ook Midden-Limburg kende in het laatste kwart van de negentiende eeuw enkele gevallen van zowel kleine, als grote fraude. Het onverantwoorde entrepreneurschap van Victor Burghoff die weigerde de papierfabriek van Burghoff, Magnée & Co aan te passen aan de nieuwe tijd, leidde in 1882 tot het faillissement van dit bedrijf, maar het sleepte ook anderen mee in zijn val. Volgens Hein van der Bruggen, schrijver van een studie over de papierindustrie in Roermond en Swalmen, is het ‘een van de grootste en meest verstreckende faillissementen in Midden – en Noord-Limburg geweest.’ Niet alleen bleken andere leden van de familie Burghoff ernstig te zijn gedupeerd, maar ook werden alle werknemers en toeleveranciers slachtoffer van deze liquidatie, terwijl het faillissement van het kassierskantoor van de gebroeders Wolters uit Venlo die ‘op ondeugdelijke wijze’ geldmiddelen aan het verliesgevende Burghoff hadden verstrekt, weer grote en kleine spaarders meesleepte in zijn val.⁴ Hoewel in deze gevallen geen sprake is van bewuste fraude, eerder van ‘wanbeheer’ en een ‘Augiasstal’, liet het financiële ‘domino-effect’ – het woord is van Georges Linssen die eerder een samenvattend artikel heeft gewijd aan deze ‘twee forse faillissementen in 1882’ – zien hoe rampzalig de gevolgen waren voor kwetsbaren, met name voor de Venlose armen en wezen.⁵

Van geheel andere orde en grootte als de hierboven genoemde was in het *fin de siècle* van die eeuw het verkiezingsbedrog (het verwisselen van ingediende stembiljetten en het vervalsen van een authentieke akte) door de 46-jarige J. R.L. (*Sjang*) Corbey, burgemeester annex gemeentesecretaris van Wessem, na een hem onwelgevallige stembusuitslag van de

raadsverkiezingen in de loop van 1891. Het kwam hem te staan op een gevangenisstraf in Roermond.⁶ Zijn hoger beroep bij het gerechtshof te Den Bosch werd verworpen. Dit hof handhaafde zijn opsluiting van drie jaar, als ook ontzetting uit verschillende grondrechten voor de duur van 8 jaar. De marechaussee moest hem echter eerst nog zien op te sporen: 'Men denkt dat hij de wijk naar België heeft genomen.'⁷ Hij vluchtte met vrouw en kinderen naar Maaseik. Daar overleed hij begin 1896. Zijn lijk werd 's nachts heimelijk naar Wessem overgebracht en in zijn geboortedorp begraven.⁸

In maart 1897 kwam de 57-jarige notaris K.H. Theunissen uit Roermond in opspraak. Hij werd de dertiende van die maand in hechtenis genomen op verdenking van 'valsheid in geschrifte' gepleegd in eene authentieke akte.⁹

Een naamgenoot van de burgemeester van Wessem, notaris Jean Jacques Emile Corbey (1855-1930) uit Sint-Odiliënberg, zou enkele jaren later een scheve schaats gaan rijden. Hij liet zijn directe buurman, pastoor M.A.H. Willemsen, onnodig lang wachten op zijn geld. De bouwpastoor zat dringend verlegen om de geldelijke opbrengst van f9.425 van een door Corbey georganiseerde openbare verkoop van kerkelijke landerijen. Daarmee hoopte de pastoor grote betalingsachterstanden bij de restauratie van zijn parochiekerk in te lopen. Begin 1899 dreigde hij met inschakeling van de officier van justitie van Roermond. Ten einde raad voegde de pastoor de daad bij het woord om alsnog het resterende geld overhandigd te krijgen. Corbey verstoorde met dit laakbaar gedrag wel voorgoed zijn persoonlijke verstandhouding met zijn naaste buurman aan de voet van de kerkberg in Berg.¹⁰

Met notaris Emile Corbey – in 1910 en 1911 prijkte hij op de lijst van de honderd hoogst aangeslagenen voor 's Rijks directe belastingen' in het hertogdom Limburg¹¹ – werd het van kwaad tot erger. Nadat hij bij cliënten in Herten in 1913 f12.500 had weten los te krijgen voor deelname in de stichting van een tramwegmaatschappij die er niet kwam, vluchtte hij overhaast het land uit, volgens spaarzame krantenberichten naar de Verenigde Staten, om zich uiteindelijk in Condamine aan de Zuid-Franse kust bij Monte Carlo te vestigen. Daar kwam hij in 1930 op 75-jarige leeftijd te overlijden. In Nederland was hij meteen na ontdekking van dit delict uit het notarisambt gezet en 'wegens verduistering' veroordeeld tot drie jaar gevangenisstraf. Opmerkelijk genoeg was de plaatselijke confessionele pers niet de eerste om over het schandaal te berichten, maar pas na de veroordeling door de Roermondse rechtbank op 31 juli 1913.¹² Laat ik met deze zes voorbeelden volstaan.

Plotselinge verdwijning van ex-griffier en locoburgemeester Schreurs (24 mei 1894)

Aanstonds komt de handel en wandel ter sprake van een bejaard zakenman, wethouder, politicus en vooraanstaand bestuurder die tegen het einde van zijn maatschappelijke en politieke carrière – op 24 mei 1894 – besloot om Roermond van de ene op de andere dag spoorlags te verlaten. Daarmee liet hij zijn familie, zijn politieke en zakenvrienden in grote onzekerheid achter, maar evenzeer bleven burgemeester G. Raupp, zijn collega wethouder F. Berger, zijn mederaadsleden, gemeentesecretaris H. Beltjens, de ambtenaren op het stadhuis, evenals de Provinciale Staten in Maastricht, in grote verwarring achter, om nog maar te zwijgen van de wanhoop bij zijn eigen personeel en bovenal bij ruim 260 klanten c.q. schuldeisers, die tot dan toe in goed vertrouwen van zijn financiële diensten gebruik hadden gemaakt.¹³

De plotselinge verdwijning van Jan Hendrik (Jean Henri) Schreurs (Roermond 1818 – Dormagen bij Neuss in Dld. 1905) moet binnen de sociëteiten, in de cafés, op de markt, maar ook binnen het bisschoppelijk paleis en kloosters, bij kerkbesturen en in de Godshuizen (de armeninstellingen) het gesprek van de dag zijn geweest. Deze 76-jarige weduwnaar die de bisschopsstad onverhoeds had verlaten, was immers niet de eerste de beste. Hij was de oudste wethouder die al zijn halve leven lang – 38 jaar – zitting had in de Roermondse raad en in die periode niet minder dan zes burgemeesters (L.F.H. Beerenbroek, mr. dr. H.J. Brouwers, H.F.

Andriessens, G. Diepen, mr. Louis J. Geradts en Raupp) had zien komen en gaan, waarbij hij als locoburgemeester vijf van hen tijdelijk had moeten vervangen.

Voor veel katholieke burgers in Roermond was hij ‘onze vader’, de *éminence grise*, de voorman en ‘vaandeldrager’ van de roomse partij en spin in het web van politieke en bestuurlijke netwerken in stad en provincie. Tegelijkertijd was deze ex-griffier van het kantongerecht in Roermond een onmisbare sleutelfiguur in de financiële dienstverlening van die dagen, een publiek vertrouwenspersoon, of het nu vooraanstaande adellijke cliënten betrof dan wel kleine keuterboeren uit de omgeving van Roermond. Merkwaardig genoeg wordt dit grote schandaal uit de jaren negentig van de negentiende eeuw in standaardboeken als Peter Nissens *Roermond. Biografie van een stad en haar bewoners*, noch in *Rechtspraak in Roermond* waarvoor meerdere auteurs tekenen, niet eens genoemd, laat staan behandeld.¹⁴ Nissen en Hans Verhage in zijn verzuilingsstudie noemen Jan Henri Schreurs uiteraard wel bij de stichting van de ‘Katholieke Kiesvereniging’ (1877) – de roomse pendant van de liberale ‘Kiesvereniging de Grondwet’ (1874) – waarvan Schreurs jarenlang voorzitter zou zijn.¹⁵

Dat deze affaire in de vergetelheid is geraakt heeft te maken met het zichtbare ongemak bij de stedelijke élite die de hele kwestie maar het liefst in de doofpot wilde stoppen. Daarbij komt dat de plaatselijke roomse pers er zo weinig mogelijk woorden aan heeft willen vuilmaken. Ongetwijfeld zou het lokale liberale weekblad, *De Volksvriend* (1859-1893) van J.

Raemaekers, flink hebben uitgepakt, ware het niet dat deze kritische stem het jaar 1894 niet meer heeft gehaald en dat de jaargangen van 1885 tot 1893 niet eens bewaard zijn gebleven in het Roermonds Gemeentearchief (GAR) door toedoen van de conservatief-katholieke burgemeester Andriessens die bij zijn aantreden in 1884 meteen het gemeentelijk abonnement liet opzeggen.¹⁶ Het zijn juist de door de meerderheid genegeerde socialistische bladen als *De Volkstribuun* van Willem Vliegen en Gerard Pieters dat in Maastricht verscheen – vanaf 1891 met de ondertitel: *Socialistisch weekblad voor de Zuidelijke Provinciën* – en het landelijk bekende *Recht voor Allen*, het sedert 1879 verschijnende weekblad van F. Domela Nieuwenhuis, die zo’n schandaal juist breed hebben willen uitmeten.¹⁷ Ja, het lijkt wel, hoe verder weg van Roermond de kranten werden gedrukt, des te meer details werden verstrekt over de ‘zaak Schreurs’ met als toppunt wel *De Volksstem* uit Wisconsin, een blad van orthodox-christelijke landverhuizers van Nederlandse komaf in de Verenigde Staten.

De Geldbom!

Bommen springen allerwege
Brenge dood, verwoesting aan
En hen die deze daden plegen,
Zullen voor den rechter staan.
Maar pleegt een rijke ploertiger daden,
Dan ziet men ’t oordeel anders zijn.
Want om een schurk doen braaf te blijven,
Daarvoor moet je fijn van familie zijn.

Ook in Roermond springen bommen
Echter niet van dynamiet,
Maar van geld, en gansche drommen
Menschen gaan daardoor failliet.
Baron van Sternberg*) kreeg ’n collega
In Schreurs, een katholiek zeer fijn;
Maar hem gaat men niet achtervolgen
Want o, die man is veel te fijn.

Schreurs werd vertrouwd door alle standen
Wijl hij zoo vroom en eerbaar was,
Hij had een open hart en handen
Voor een ieder steeds van pas.
Maar toen zijn zaak zoo goed floreerde,
Sprak hij “ik ga” het moet zoo zijn,
Men zal mij toch niet arresteeren
Daarvoor ben ik toch veel te fijn.

Boeren, burgers, buitenlieden,
Zelfs de armen die ontzag hij niet.
Velen zijn door ’t schoftig vlieden
Geruïneerd of half failliet.
En toch blijft de justitie talmen
Want hij is een schatrijk zwijn,
Zoo een laat men vrijelijk vluchten
Daarvoor is hij immers fijn.

d' Eerste steeds in kerk en tempel
Bij processies steeds vooraan,
Oud griffier en lid warempel
Van den raad, o schoone naam.
Practizijn, ja tal van ambten
Die hem machtig deden zijn;
Maar om groot en gemeen te wezen
Moet je fijn van familie zijn.

't Beheer van zieken- en armenzalen
Was opgedragen aan dien heer
Hij moest de bedeeden uitbetalen
Volgens de Vincentiusleer.
Maar met dat geld van weeuw en weezen

Vlucht de vent zeer snel per trein
En de armen staan te kijken
Naar dien bedrieger extra fijn.

Menschen blijft ge nu nog slapen
Bij zoo'n vrome huichelarij,
Blijft ge nog gedweë schapen
van Mammon en zijn heerschappij?
Deze daad heeft klaar bewezen
Dat is duidelijk voor groot en klein
Om zoo'n Jezuitische schoft te wezen
Moet je fijn van familie zijn.

Brutus¹⁸

*) De Rus C.F. Jagolkofsky (1855) trad na enige omzwervingen door Europa in dienst bij het Vreemdelingenlegioen in Algiers. Daar stal hij de legitimatiepapieren van baron Ernst van Ungern Sternberg om in 1893 te deserteren en zich onder de valse naam van 'Baron Sternberg' via Bazel en Straatsburg uiteindelijk te vestigen in Luik, waar hij nauw betrokken zou raken bij anarchistische bomaanslagen, vooraleer hij in Brugge door de Belgische politie in de kraag werd gevat.¹⁹

Volkomen onverwacht verdween Schreurs op donderdag 24 mei 1894 achter de horizon. Hij zou de trein hebben genomen naar Maastricht – lag het in de bedoeling als Statenlid voor besprekingen het Gouvernement aan te doen? Hij is daar nooit aangekomen. Maar waar dan wel? Bijna twee weken verstreken, voordat *Recht voor Allen* als eerste krant een artikel wijdde aan de vermissing van Schreurs met de kop 'Een bom te Roermond!', een bewerking van een stuk van *Christoffel* dat enkele dagen later in *De Volkstribuun* zou verschijnen.²⁰

Zondagmorgen [3 juni] werd hier het gerucht tot waarheid dat de [ex-] griffier bij de rechtbank, Schreurs er tusschen uit is.

De vent was: 1^e wethouder, 2^e griffier, 3^e hoofd van de regenten van het armenhuis, enz. en genoot het vertrouwen van vele honderden [arme] bliksems die bij hem eenige spaarpenningen kwamen deponeeren. Hij is 78 [76] jaar oud en zeer fijn Rooms-Katholiek.

Dit is dezelfde Judas, die de oorzaak was van het gemeen optreden der burgerij tegen ds. Bax en Vliegen, toen dezen hier in September van het vorige jaar zoo zijn mishandeld. Bij die gelegenheid was hij de hoofdleider.

De geestelijkheid schijnt reeds eenigen tijd met het bankroet van dit sujet op de hoogte te zijn geweest. Althans reeds eenige weken geleden werd van den kansel [preekstoel] in de "Wonderkapel" [Kapel in 't Zand] afgekondigd, dat de geloovigen moesten bidden voor iemand die op "springen" stond. Zij dus zijn alsdan medeplichtig aan de ploertenstreek die Schreurs heeft uitgehaald en waardoor thans honderden menschen hun geld kwijt zijn.

De geheele stad is onrustig en de heeren van den gemeenteraad zitten in zak en asch om hun knappen, fijnen wethouder.

Vele boeren uit den omtrek komen nu hun geld opeischen, maar kunnen natuurlijk niets krijgen omdat zij voor een gesloten deur komen.

Het geld van weduwen en weezen, van ouden van dagen en onmondigen evenals het geld der armen, dit alles had dat schoelje onder zijne berusting en dat alles is thans natuurlijk weg.

Gisteren zou de gewone wekelijksche bedeeing plaats hebben, maar ze kon niet doorgaan, althans niet geheel. Vele armen kregen niets en anderen 2/3 of de helft van het hun toekomende. En dat door een persoon die de deur der kerk platliep.²¹

Recht voor Allen kreeg niet alleen de primeur, maar kwam vier dagen later alweer met nieuwe geruchten en met de verdenking dat Schreurs:

de brave Rooms-katholiek zich schuil houdt in het missiehuis te Steyl bij Venlo. Daar meent men hem gezien te hebben. [Ook ging de mare dat zijn schuld drie ton zou bedragen.] Er zal dus voor die arme lui, die hun zuur verdiende spaarpenningen aan den vromen man toevertrouwen, weinig overschieten. [...] Als nu die oude deugniet zitten mocht in het Missiehuis [...], zal daar dan ook huiszoeking worden gedaan, gelijk bij Vliegen te Maastricht en op onze drukkerij Excelsior?²²

De eerste roomskatholieke krant in Roermond die het nieuws van de spoorloze verdwijning van wethouder Schreurs bracht was de *Maas- en Roerbode*, maar pas na het besluit van de Roermondse rechtbank om op verzoek van de familie Schreurs een bewindvoerder 'over diens onbeheerd achtergelaten zaken' aan te stellen in de persoon van notaris E.M.A. de Bruyn.²³ Op 8 juni liet de kantonrechter alles in het huis van Schreurs verzegelen. Intussen hadden zijn kinderen (zijn oudste dochter Octavie, zijn jongste dochter Carolina en zijn zoon J.H. Arthur Schreurs) inlichtingen ingewonnen naar de mogelijke verblijfplaats van hun vader, maar noch in 'Brussel, Eems, Dülken, Brugge, Baden-Baden, Wiesbaden, Hombourg [= Hamburg], Frankfort, enz.' zou hij zich ophouden.²⁴ Anderen beweerden met grote stelligheid dat hij zich in Budapest zou bevinden bij een aldaar wonende Roermonds advocaat: 'Jozef Janssen's ouden wethouders broeder.'²⁵ Ruim een maand later op 24 juli, meende de *Limburger Koerier* met zekerheid te melden dat Schreurs zich te Nippes bij Keulen zou ophouden. 'Hij moet zelfs bij de burgemeester van Roermond een attestatie de vita [internationaal bewijs dat iemand in leven is] hebben laten aanvragen om zijn pensioen te kunnen ontvangen.'²⁶ Op 13 juni waren door de kantonrechter de zegels ten huize van Schreurs weer weggenomen om de bewindvoerder in staat te stellen de balans op te maken.²⁷ Op vordering van de 'Geldersche en Limburgsche Krediet-Vereenigingen' te Maastricht verklaarde de Roermondse arrondissementsrechtbank op 5 juli J.H. Schreurs *in staat van kennelijk onvermogen* met terugwerkende kracht vanaf 29 juni. Tot curatoren werden benoemd: notaris De Bruyn en mr. F. Verscheure jr., procureur en advocaat. Met deze gerechtelijke uitspraak verloor de afwezige Schreurs ook zijn zetel in de gemeenteraad.²⁸ Daarmee steeg het aantal vacante plaatsen in dit gremium van twee (door overlijden van mr. A. Leurs en F. Nicolas) naar drie. In het stadhuis zou R. Smeets tijdelijk de vrijgekomen wethouderszetel van Schreurs innemen.²⁹

Wie waren de gedupeerden van 'dien vader der stad'?

De eerste die een uitvoerige beschouwing wijdde aan de echte en vermeende slachtoffers van de praktijken van Schreurs was *Christoffel* in zijn tweede, grote artikel over de Roermondse 'Geldbom'. Daarbij ging hij weer vol op het orgel:

Schreurs, de gevierde katholiek, heeft voor de zooveelste maal bewezen dat vrome huichelarij den menschen ten verderve leidt.

Als oud-griffier bij den rechtbank, werd hij door velen over rechtszaken en andere belangen geraadpleegd. Vandaar dat hij bij velen in hoogachting stond. Hierbij gevoegd zijne betrekkingen als bankier en zaakwaarnemer werd het vertrouwen dermate hoog gesteld dat velen hun geld bij hem deponeerden. Rijk en armen bracht[en] hun geld bij hem omdat men meende veilig te zijn voor verliezen. Geen wonder dus dat bij een faillieering of verdwijnen van Schreurs de gevolgen niet te overzien zouden zijn. En werkelijk, de gevolgen thans eerst, na het ploertig verdwijnen van dien "vader der stad" (aldus werd hij genoemd) te aanschouwen, ze overtreffen nog verre eenigerlei illusie daarvan.

Rijken hebben hunne kapitalen geheel of gedeeltelijk daarbij verloren, armeren hunne zoo zuur verdiende spaarpenningen. Zoo o.a. moet de bisschop Boermans bijna zijn geheele vermogen verloren hebben. Het klooster van O.L.V. in 't Zand plus minus f 30.000 enz. Bijna ieder werd erdoor getroffen. 't Is echter niet onwaarschijnlijk dat *deze* geruchten in de wereld worden gezonden om niet van medeplichtigheid verdacht te worden. Een zekere meubelmaker [Joseph] v. Munster, heeft zijn geheele vermogen, f 4.000 verloren. De man werd hierdoor zoodanig geschokt dat hij jl. Woensdag

aan een beroerte is gestorven. Een zekere juffr. Sm[eets] is krankzinnig geworden. Een boekhandelaar en uitgever (v.d. Marck) zou failliet zijn gegaan, hadden niet zijne vrienden, de geestelijken, de zaak gedekt. Een arm dienstmeisje, dat verleden jaar bij den dood hare ouders een paar honderd gulden geërfd had en dit telkens meet eenige spaarpenningen had aangevuld, is door dien ploert geheel arm gemaakt. En zoo voorgaande zoude men duizende[n] [sic!] voorbeelden uit Roermond kunnen nemen om de hoegrootheid van de ramp te doen overzien. Maar ook buiten de stad gevoelt men de ploertige streek. Vele boertjes en arbeiders die hun hypotheeken bij Schreurs hadden genomen, moeten nu afstand doen van het weinige dat ze nog in deze ellendige maatschappij bezitten. Reeds zijn er 80 aanmaningen aan verschillende menschen verzonden om hunne schulden te voldoen. Men spreekt er van dat het grootste gedeelte [sic!] van Linne, Melick en Herkenbosch verkocht moet worden. Hij ging elken Zondag trouw ter kerke, liefst naar de kapel van O.L.V. Steeds zat hij vooraan en bij het einde der dienst bleef hij het laatst zitten en liet zich dan zegenen door den rector. Voorwaar een daad, een Jezuïet waardig. Bij processies liep hij steeds met een kaars achter den “hemel”. [...]. Hij is in alles den fijnen geloovigen katholiek spelende en tevens den sluwen doortrapten schurk toonende. Verschillende keeren kwam zijn valsch en ploertig karakter reeds hier voor den dag. Zoo liet hij o.a. boertjes die op door hem gehoudene verkoopingens iets kochten 1 à 2 pCt meer betalen dan de wet voorschreef. Ook kwam onlangs een oude jufvrouw bij hem om eenig geld te leenen. Hij beloofde haar zulks te doen en zeide dat ze over een paar dagen maar terug moest komen. Drie dagen daarna ontmoette zij hem en vroeg of hij nu aan haar verzoek wilde voldoen. Toen antwoordde hij echter dat zij maar naar de Vincentius vereeniging moest gaan en zoo die haar niet wilden helpen, dan maar naar de liberalen. Dit was zeker uit partijhaat. Enfin een beetje spijtig kan hij daarover wel zijn want reeds 4 fijne katholieke mannen, allen lid of oud-lid der gemeenteraad evenals hij, hebben hem een goed voorbeeld gegeven. Vier hunner, Rijkers, Arntz, Andregge [= Anderheggen] en Theunissen gingen failliet en ontnamen op die manier aan vele menschen hunne spaarpenningen, terwijl hij, de vijfde, op deze manier hun geld onsteelt. Waarlijk de kiezers van Roermond hebben geen eer van hun werk door zulke menschen als hare vertegenwoordigers te kiezen. Is het niet treurig dat aan zulke dieven de belangen van de stad worden opgedragen? En toch gaat Henri v. d. Marck, de beroemde uitgever van de *Nieuwe Koerier*, voort met bij elke verkiezing strooibiljetten met hooge woorden ten gunste der katholieke kiezers te verspreiden. Zelfs ontziet hij zich niet wanneer er een socialistische spreker komt, strooibiljetten met allerlei misselijkheden aan het adres der socialisten te verspreiden. Misschien was de groote dief Schreurs hem hierin wel behulpzaam ten minste te oordeelen naar zijne houding bij de komst van Vliegen, Ds. Bax en andere sprekers. Enfin van je vrienden moet je het hebben. Schreurs die steeds door iedereen geprezen werd om zijne goedheid (voorgewende) en vroomheid (huichelarij) heeft aan zijne vrienden bewezen dat dit spreekwoord waarheid behelst. Vooral de medebeheerders van de Vincentiusvereeniging hebben dat ondervonden. Daar hij ook met de kas van die vereeniging er [van] door was moesten de heeren bijbetalen. Wel lieten zij de vorige week de bedeelden maar met een derde of minder vertrekken, doch ten slotte moesten ze toch wel betalen of ... het voorbeeld van Schreurs volgen. Wat het beste is, wij laten het aan het oordeel van den lezer over.

[...]

Hij die in vereeniging met zijne vrienden den socialisten schurken en bedriegers noemde, zonder eenigen grond, hij heeft thans getoond wat hij was.

[...]

CHRISTOFFEL

P.S.

Nog een slachtoffer zou gevallen zijn. Te Asenray moet een vrouw van verdriet over het verlies van haar geld gestorven zijn.

Boeren die aan Schreurs in vorigen jaren pacht en rente betaalden, doch daarvoor geen kwitantie ontvingen moeten nu weer alles bijbetalen.

Maandagmorgen was er een spotplaat aan het station opgeplakt waarop Schreurs werd voorgesteld, gereed het schip binnen te stappen vergezeld van de Eerw. Moeder!

De plaat werd reeds om 7 uur door de politie verwijderd. [...].³⁰

In een ander stuk kreeg de ‘fatsoenlijke’, burgerlijke pers een veeg uit de pan van *Christoffel* omdat zij niets aan de grote klok wilde hangen in de ‘geruchtmakende zaak-Schreurs’, ja haar eerder met de mantel der liefde wilde bedekken:

Een man wien door honderden vertrouwen was geschonken, die de spaarcentjes van honderden in bewaring had, gaat er vandoor, een leger van geruïneerden achterlatende. Men zegt dat minstens 200.000 gulden te kort zal wezen.

En wat doet nù de pers, de voorlichtster, dat orgaan van de publieke opinie?

Zij zwijgt, want ... de schurk was een man “van eer”, van invloed, hij was bovendien, en dat geeft den doorslag, een man van de klik, aan welk de Limburgsche pers en bloc toebehoort.

[...]

Waar blijven ze nu, die groote verhevene zedepreekers, die tegenover ons zich nota bene opwerpen als verdedigers van God, eigendom en familieleven? Die beweren dat zij de zedelijkheid handhaven tegenover ons?

[...]

En ’t is altijd gebleken, die bladen die er steeds het hevigst op uit zijn hunne modderschuiten uit te storten op de hoofden der socialisten, juist zij zijn nu de grootste beroerlingen. De *Limburger Koerier* bevatte althans een paar korte berichtjes, De *Maas- en Roerbode* deelde het feit met een paar woorden mede, doch de *Nieuwe Koerier*, die altijd het hevigst tekeer ging tegen ons, die zwijgt het hardst en betoont zich den grootsten ploert.

Schande over die klik!

Stel u eens voor dat Vliegen of Pieters of Minkenberg eens ertusschen uit ging, niet met een paar honderdduizend, doch slechts met een paar honderd gulden.³¹

De *Nieuwe Koerier* had evenwel afstand willen nemen van allerlei praatjes waardoor *Christoffel* zich juist liet meeslepen: ‘Alle geruchten over een aanzienlijk tekort doen de ronde, doch tot op heden is nog niets omtrent actief of passief bekend.’ Nog stilliger schreef de *Nieuwe Koerier* enkele dagen later onder de kop ‘Booze tongen’:

Sedert het bekend worden van den ongunstigen finantieelen toestand der zaken van den heer J.H. Schreurs gaan door Roermond praatjes over de zaken van verschillende personen in deze stad en elders.

Wij vinden het onverantwoordelijk, dat men geruchten, vaak door enkelen uitgestrooid, als waarheid aanneemt en zoodanig verspreidt, zonder te bedenken, hoeveel nadeel men anderen daardoor soms berokkent.³²

Uitgerekend de *Nieuwe Koerier* voelde zich aangesproken en nam scherp stelling tegen de aantijging van *Christoffel*, zonder hem overigens bij naam te noemen:

Men heeft den Roermondschen bladen verweten dat zij zwegen over de zaak Schreurs. Dit verwijt was onverdiend. Wij vermeldde de feiten: het verdwijnen van den heer Schreurs, den ongunstigen finantieelen toestand zijner zaken en de aanstelling van een bewindvoerder. Dat is alles wat bekend is; het vermoedelijke passief kan nog niet worden bepaald.

Wij zwegen echter over de vele, vaak dwaze geruchten, die in onzen stad rondgingen, en slechts konden dienen om de gemoederen nog meer te bewegen. De eisch van voorzichtigheid gebod dit. [...] ’t Was dan ook niet te verwachten dat kooplieden in deze zaak betrokken zouden zijn. Maar de menschen die in onbegrensd vertrouwen hun kleine vermogen, hunne overgegaarde spaarpenningen aan zijn beheer toevertrouwden, en thans daar een groot deel van zien verloren gaan, zijn waarlijk te beklagen.³³

Sprekend over boeren en kleinburgers kwam de redactie met een tamelijk gratuit advies: ‘... wat reeds zoo dikwerf hun voorgehouden is: betaalt niemand zonder een behoorlijke quitantie te vorderen. Denkt aan het spreekwoord: ‘goede rekeningen maken goede vrienden.’’,³⁴

Daarmee mochten de gedupeerden het doen. Dan te bedenken, aldus in ‘’n Fijne beschuit’ in *Recht voor Allen*: ‘Boeren die aan Schreurs in vorige jaren pacht en rente betaalden, doch daarvoor geen kwitantie ontvingen moeten nu weer alles bij betalen.’³⁵

Niettemin vond *De Nieuwe Koerier* het nodig drie dagen later nog een derde artikel te schrijven over ‘De Zaak Schreurs’ en zijn zwijgen daarover te verklaren: ... ‘wij wisten even veel en even weinig als de gedempte stadsgrachten.’ De krant hoefde zich volgens de redacteur niets te verwijten, maar ietwat schijnheilig poneert hij:

Ons was oud-griffier Schreurs noch een persoonlijke vriend, noch een persoonlijke vijand. Wij kenden hem alleen als politiek man, en als zoodanig alleen hebben we hem te beoordeelen. Voor de rest behoort alles wat hem aangaat onder de rubriek “Nieuws”. De schande en schuld van den griffier zijn voor hem persoonlijk. Zijn handelwijze werpt geen smet op de katholieke partij...³⁶

De (klerikale) kiezers konden gerust zijn. Op deze wijze trok deze roomse krant zijn handen af van de eens zo bejubelde ‘vaandeldrager van de katholieke partij.’ Daarmee pareerde de redacteur van de *Nieuwe Koerier* de beschuldigingen van *Christoffel*.

Ontluistering, verbijstering en verwarring

Direct na de openbaarmaking op zondag 3 juni 1894 van de smadelijke vlucht van Schreurs was de paniek zo groot geworden dat ‘vele inleggers in de Katholieke Roermondsche Spaarbankvereniging’ hunnen gelden teruggevraagd hebben.’ Enkele gedupeerden die hun hele vermogen aan Schreurs hadden toevertrouwd en daardoor ‘totaal geruïneerd’ waren, probeerden hun ingevulde aangiftebiljet vermogensbelasting bij de belastinginspecteur terug te krijgen, omdat zij zich niet langer meer belastingplichtig achtten.³⁷

Gaandeweg werd bekend dat Schreurs aan het R.K. Godshuis waarvan hij regent was, f1.000 schuldig was, terwijl hij als kerkmeester bij het kerkbestuur van de O.L. Vrouw Munster zelfs voor f2.000 in het krijt stond.³⁸

Inmiddels moet notaris De Bruyn kopzorgen hebben gekregen van de Augiasstal die hij in het kantoor van Munsterstraat 55 (het woonhuis van Schreurs) had aangetroffen. Je zou denken dat de ex-griffier zijn tientallen openbare verkopen, verpachtingen, hypotheeken en persoonlijke leningen per week, per maand wel netjes en overzichtelijk in de boeken zou hebben opgetekend, maar het tegendeel bleek waar. Schreurs had evenmin een boedelbeschrijving gemaakt bij het overlijden van zijn tweede vrouw, M.A.G. Janssen, in december 1874, toen zijn kinderen nog minderjarig waren, met alle moeilijkheden van dien, ‘want hij heeft zonder machtiging vaste goederen verkocht die gemeenschappelijk bezit met zijn kinderen waren.’³⁹ In verschillende krantenadvertenties werd iedereen die nog iets te vorderen had van de ex-griffier dan wel iets aan hem moest betalen, opgeroepen om zich te melden bij de rechtbank met het overleggen van bewijsstukken.⁴⁰ In een andere oproep werden kopers van tien openbare verkopen tussen eind november 1893 en maart 1894 erop gewezen dat machtigingen voor de inning van uitgestelde betalingen aan Schreurs waren overgegaan op notaris De Bruyn.⁴¹ Apart opgeroepen werden de boeren in Swalmen die akkers en weilanden pachtten van het kerkbestuur aldaar. Zij moesten hun pachtsommen in het vervolg in handen stellen van notaris De Bruyn op diens kantoor aan de Zwartbroeksingel.⁴² De betalingen van houtaankopen medio maart in Beegden moesten op last van het gemeentebestuur sedertdien worden voldaan bij notaris E.H.C.L. Strens,⁴³ terwijl de verpachtingen in de gemeente Wessem werden overgedaan aan notaris Palmen in Thorn.⁴⁴ Bij KB van 20 augustus 1894 werd van hogerhand het oude KB van 19 mei 1877 ingetrokken dat Schreurs als oud-griffier juridische volmacht had gegeven om openbare verkopen te organiseren voor eigen gewin.⁴⁵ Daarmee werd aan de zakelijke dienstverlening van Schreurs paal en perk gesteld.

Behalve ontmanteling van diens financieel bedrijf waren er nog allerlei maatschappelijke, politieke en bestuurlijke plaatsen te bemannen die door zijn plotselinge vertrek vacant waren gekomen. Allereerst leek het voortbestaan van sociëteit 'De Eensgezindheid' waarvan Schreurs al die jaren sinds de oprichting in 1876 de president was geweest, aan een zijden draadje te komen hangen. Zou zij nog een toekomst hebben zonder de stichter? 'Algemeen gelooft men het laatste. Nu, er blijven dan ook genoeg sociëteiten over.'⁴⁶ Door de 'Katholieke Kiesvereniging' werd het nieuwbakken gemeenteraadslid, oud-kolonel J.M. Janssen, in de Burgersociëteit met algemene stemmen voorgedragen als kandidaat-Statelid als opvolger van Schreurs.⁴⁷ De opkomst bij de provinciale verkiezingen op 5 september viel tegen. Slechts 650 van de 1536 kiezers maakten gebruik van hun stemrecht. Van de 650 stemmen gingen er 550 naar kolonel Janssen, terwijl er 70 ongeldig waren.⁴⁸ Op dinsdag 9 oktober zouden dan de verkiezingen volgen voor drie raadsleden als opvolgers van mr. A. Leurs, F. Nicolas en Schreurs.⁴⁹ Men bleef die opvolging in dezelfde families zoeken. In hun plaats kwamen dr. K. Leurs, Ch. Nicolas en W. Evers in de raad. Tot wethouders in plaats van Schreurs en de 67-jarige Frits Berger (die het na tien jaar welletjes vond),⁵⁰ werden gekozen: kolonel Janssen en H. Willemsen.⁵¹ Nog twee heel belangrijke posten vielen te vergeven, die van regent van de Godshuizen (RK Godshuis, Louisahuis), als ook regent van de 'Algemeene Armeninstelling', waarbij Schreurs ambtshalve zou zijn bezweken voor persoonlijk profijt en een aanzienlijke som gelds had geleend. Op 7 november 1895 zouden beide voordrachten van de regenten op de agenda van de gemeenteraad komen te staan. Daarop prijken de namen van mr. dr. J.H. Tasset en J.H. Schmidt.⁵² Benoemd werd de jonge, veelbelovende, maar in 1900 reeds op 32-jarige leeftijd gestorven Tasset.⁵³ Deze plaatsvervangende kantonrechter, procureur en advocaat, maar tevens docent Staatsrecht aan de Rijks HBS, was door de klerikalen voor de vacature Schreurs (het rode stembriefje) vergeefs in stelling gebracht bij de gemeenteraadsverkiezingen op 10 oktober 1894 tegen jhr. mr. L. Michiels van Kessenich. Die won echter glansrijk voor de liberalen, terwijl Tasset er maar niet in slaagde zijn entree in de raadszaal te maken, zodat de zetel van Schreurs eigenlijk naar de liberalen was gegaan.⁵⁴ Op dat gevolg van de 'ontplofte geldbom' had *Christoffel* bijna een half jaar eerder gewezen.⁵⁵ Aangehouden echter werd het eervol ontslag van gemeenteontvanger Alexander F.F.G. Schreurs, een oudere broer van Jean Henri Schreurs, over wie aanstonds meer. Op woensdag 14 november, ruim een half jaar na de onderduik van Schreurs, bracht notaris De Bruijn 'een belangrijke en goed onderhouden inboedel' uit het woonhuis van Schreurs aan de Munsterstraat publiekelijk in de verkoop. Die werd in advertenties als volgt omschreven:

diverse ameublementen, antieke kasten, gouden en zilveren voorwerpen, spiegels, pendules, schoorsteenornamenten, schilderijen, tapijten, gordijnen, ledikanten, bedden, nachttafels, waschtafels, kasten, kisten, porcelein en aardewerk, glaswerk, kristal, kachels, klokken, keukengerief, tuinbanken en tuinstoelen, linnen en pellen, klederen, boeken en een grooten voorraad belegen wijn.⁵⁶

Munsterstraat 55, 'geschikt voor alle bedrijf', zou enkele jaren later (in juli 1898) te huur worden aangeboden door Arthur Schreurs-Smeets van de Steenweg.⁵⁷

Liquidatie van de 'bekende zaak Schreurs'

Het had heel wat voeten in de aarde gehad voordat er meer zicht kwam op de balans activa en passiva van het financieel bedrijf van ex-griffier Schreurs. Op de eerste verificatievergadering in het gerechtsgebouw eind maart 1895, waar ruim 260 schuldeisers persoonlijk waren komen opdagen om hun vorderingen te laten verifiëren en nog veel crediteuren volmachten hadden gegeven aan de curatoren en andere personen, meldden zich almaar nieuwe schuldeisers aan, zodat de grootte van het passief nog steeds niet viel vast te stellen. Over verschillende vorderingen bestond nog onenigheid tussen de partijen, waarbij verschillende processen niet uitgesloten waren. Weliswaar had de bewindvoerder een conceptakkoord opgesteld, maar dat

was niet tijdig bij de griffie van de arrondissementsrechtbank ingediend. Het dagblad *De Tijd* onthulde:

Het aan te bieden accoord bestaat hierin dat J.H. Schreurs zich verbindt om zijn boedel, ook voor zoover die is vermengd en onverdeeld met andere goederen of gemeenschappen, te gelde te doen maken en te doen liquideeren ten behoeve zijner schuldeischers door drie liquidateurs, welke door de rechtbank worden benoemd. Voorts zouden op dezelfde wijze worden te gelde gemaakt ten bate der schuldeischers de goederen uit de nalatenschap van vrouwe M.A.G. Janssen, in leven echtgenoot van J.H. Schreurs. Ter richtige nakoming verbinden zich de kinderen Schreurs tot het stellen van hypothecaire verband op hunne goederen ten bedrage van f 160 duizend gulden. Bij aanneming van dit accoord zoude dus gerekend kunnen worden op een actief van minstens 160,000 gulden. Te oordeelen naar de stemming onder het publiek bestaat er weinig kans op aanneming van dit accoord.⁵⁸

Op vrijdag 31 mei 1895 werd een tweede verificatievergadering gehouden. Ruim 230 schuldeisers waren vertegenwoordigd: 153 personen stemden in met het voorgestelde akkoord, maar 75 stemden tegen. Daarmee werd het verworpen omdat het niet het bij de wet vereiste quorum voor aanneming had gehaald.

Het passief bedraagt f 450,000. Het actief met inbegrip van de nalatenschap van wijlen vrouwe M.A.G. Janssen, echtgenoot van J.H. Schreurs op pl.m. f 150,000. De nalatenschap van wijlen vrouwe M.A.G. Janssen wordt geschat op pl.m. f 72,000 waarvan twee derden toekomt aan haar kinderen.⁵⁹

Anno 2021 zou het passief uit 1894 bedragen: f14.751.324 (€6.693.859); het actief inclusief de nalatenschap van wijlen mw. Janssen ± f4.917.108 (± €2.231.286); enkel de nalatenschap van mw. Janssen zou uitkomen op f2.360.212 (€1.071.017).⁶⁰

De afwikkeling van de onverkwikkelijke zaak werd opgehouden door grote onduidelijkheid over het actief van de gemeenschap en nalatenschap van goederen die Schreurs met zijn tweede vrouw had gehad waardoor de kinderen van Schreurs onnodig zouden worden benadeeld.

Al op 18 juli 1895 verscheen een nieuwe oproep in de *Maas- en Roerbode* en andere Limburgse kranten om zich te melden bij de bewindvoerder, mochten personen nog iets te vorderen hebben van de ex-griffier uit de tijd van vóór 23 december 1874, d.w.z. vóór het overlijden van Schreurs' tweede vrouw.⁶¹

Begin 1896 organiseerde administrateur Ed. Benedict 'namens een aantal schuldeischers' een nieuwe advertentiecampaagne met hetzelfde verzoek, maar met de expliciete kanttekening dat deze oproep noodzakelijk was 'op grond dat *geene boeken* gevonden zijn waarin die *posten* staan aangeteekend.'⁶²

De ongewone traagheid in de afhandeling van deze zaak werd ook *Recht voor Allen* te gortig. In een nieuw artikel op 15 januari 1896 riep de redacteur 'de zaak van den ontrouwen griffier te Roermond, Schreurs, een steunpilaar van de kerk en een verbeterd socialistenhater' in herinnering. Hij citeerde *De Telegraaf*: 'Volgens wet en regel in een goed geordende maatschappij, zou die zaak reeds lang geregeld zijn, maar curatoren zijn gestuit op een zóó wanordelijke boedel, dat tot op heden de schuldeischers nog op geld wachten.' Ter illustratie van die traagheid werd de oproep van administrateur Benedict integraal in het artikel opgenomen.

Bij wijze van conclusie stelde *Recht voor Allen*, ietwat milder geworden:

dat wij zeer wel begrijpen [dat] de Roomsche-Katholieke kerk niet verantwoordelijk kan worden gesteld voor de handelwijze van dit individu.

Elke partij heeft hare schurftige schapen en ware deze Schreurs, die zooveele[n] ongelukkig maakte, niet zulk een verbeterd socialistenvijand geweest, naast de waardigheden die hij in de R.K. kerk

vervulde, had hij niet vinnig onze propaganda te Roermond tegen gewerkt, wij hadden mogelijk zoo niet op den man gelet.

Maar er viel nog een tweede opmerking te maken. Schreurs was nog steeds niet gevonden en als het waar was dat hij in een of ander klooster op het platteland zou zijn ondergedoken ... 'Dàn is de R.-K. geestelijkheid wèl verantwoordelijk.'⁶³

Meer dan een half jaar later (op 25 juli 1896) kende de rechtbank de kinderen van ex-griffier Schreurs een som van f50.000 – in 2021 goed voor: f1.639.036, of €743.762 – toe uit de failliete boedel. 'Voorwaar een niet te versmaden buitenkansje!', berichtte een krant.⁶⁴

Nepotisme bij de familie Schreurs

Ongeveer drie weken voordat ex-griffier Schreurs zou gaan onderduiken, had zijn oudere broer, de bijna 80-jarige Alexander F.F. G. Schreurs, in een brief aan de gemeenteraad te kennen gegeven dat hij – na 46 jaar in trouwe dienst te zijn geweest van de gemeente, aanvankelijk als commissaris van de politie en later als gemeenteontvanger – naar rust verlangde en eervol ontslag vroeg 'met toezegging van pensioen.'⁶⁵ Toen echter begin juni 'de geldbom was ontploft' leek het de oudere broer van de ex-griffier raadzamer om zijn ontslagaanvraag in de raad 'voorlopig terzijde te leggen.'⁶⁶ Mogelijk speelden bij hem toen al overwegingen mee dat hij de kansen voor zijn neef Arthur, de zoon van ex-wethouder Schreurs, om hem op te volgen niet wilde bederven. Hij zou zijn ontslagbrief aanhouden tot het einde van dat jaar.⁶⁷ Op 5 februari 1895 werd hem met algemene stemmen in de gemeenteraad op de meest eervolle wijze ontslag verleend met de toekenning van f600 pensioen per jaar 'op den dag dat zijn opvolger zal in functie treden.'⁶⁸

Een zekere Bram in *De Volkstribuun* stoorde zich aan het meten met twee maten door de gemeenteraad. Immers een aangevraagde 'gratificatie voor de huishuur' van de weduwe van archivaris J.B. Sivré die ook ruim veertig jaar naar volle tevredenheid van de gemeente had gewerkt, werd afgewezen, terwijl voor Alexander Schreurs' pensioen nog niet eens een gemeentelijk pensioenfonds in opbouw was. Ernstiger waren de grote inkomensverschillen tussen dat van de weduwe zonder beroep en dat van een mannelijke kostwinner voor wie 'het aanhoudend zomer was', die geen kinderen had en een sobere levensstijl kende, 'ergo hij kan niet anders dan fortuin opgestapeld hebben.'⁶⁹

De socialisten hielden de vinger aan de pols hoe de opvolging van oom Alexander Schreurs door neef Arthur haar beslag kreeg. Zij vonden het tekenend dat indertijd het raadslid Romen in de *Limburger Koerier* hoog had opgegeven van Arthur, de zoon van de ex-griffier, maar later na gesloten vergaderingen voor de aanstaande keuze zweeg 'als een mof'.

Voor een zóó gewichtige betrekking was de koninklijke weg, een openbare oproeping van geschikte personen, *aan den Raad het recht* van benoeming – zonder nevenbedoeling – aan den *meest-geschikte de kans* van benoemd te worden, dus geen bevoorrechtiging. Maar men schijnt den donkeren weg – dien der Jezuïten – te kiezen om in het geheim te knoeien en niettegenstaande met schade en schande geleerd, nog een familielid voor te trekken, ten einde hem een vet baantje te bezorgen en de kans te verschaffen de stappen zijn vaders te drukken.⁷⁰

Het verbaasde *De Volkstribuun* allerminst dat J.H. Arthur Schreurs tot gemeenteontvanger werd beëdigd op 27 mei 1895. Met de nodige scepsis oordeelde de krant dertien maanden na de onderduik van ex-griffier Schreurs: 'Natuurlijk zal de bezem heel schoon vegen, zolang hij nieuw is, maar daarna?'⁷¹ Weliswaar trad Arthur, niet als bestuurder, maar als ambtenaar in de voetsporen van zijn vader op het stadhuis (overigens met meerdere nevenfuncties, als secretaris van de 'Roermondsche Spaarbank' en president van de bijzondere raad van de St.

Vincentiusvereniging), zoals zijn neef Emile zijn vader Andries J.J. Schreurs als ontvanger van de Godshuizen opvolgde.⁷²

Vereffening van de failliete boedel van Schreurs (1894-1902)

Het zou notaris De Bruyn als bewindvoerder niet minder dan acht jaar kosten om een punt te kunnen zetten achter de liquidatie van de zaak van ex-griffier Schreurs. Wat hem ook na de gerechtelijke toedeling aan de kinderen Schreurs medio 1896 parten bleef spelen was een onoverzichtelijk geheel aan openstaande posten en misschien nog wel aan onbekende vorderingen. Maar liefst twee advertentiecampagnes (een in de maanden april/ mei 1897 en een tweede in november/ december 1897) waren nodig om de potentiële schuldeisers te attenderen waar zij claims konden aangeven dan wel betalingen voldoen.⁷³

Eindelijk – kort voor kerstmis – voor maandag 23 december 1901 waren de schuldeisers van ‘den in staat van kennelijk onvermogen verklaarden J.H. Schreurs’ door de curatoren De Bruijn en Verscheure jr. uitgenodigd te verschijnen in het ‘Paleis van Justitie’ om rekening en verantwoording van beiden te horen ten overstaan van de rechter-commissaris.⁷⁴ Toen kon notaris De Bruyn het boek van het faillissement van Schreurs sluiten. Medio januari 1902 stond een bericht in de krant dat ‘... de likwidatie der zaak geheel ten einde is.’ Maar het boek kon te allen tijde weer worden opengeslagen in zijn kantoor op Swalmerstraat 36, als belanghebbenden onverhoopt inzage wilden hebben in stukken dan wel afschriften van bepaalde stukken wilden ontvangen.⁷⁵

Jean Henri Schreurs overleefde niet alleen zijn oudere broer Alexander en zijn oudere zus Marie – beiden zouden komen te overlijden in 1899 – maar ook nog eens de formele afwikkeling van de opheffing van zijn bedrijf begin 1902.⁷⁶ Drie jaar later (op 22 maart 1905) kwam *Rentner* Schreurs op 87-jarige leeftijd in een zelfgekozen ballingschap van bijna elf jaar in het ziekenhuis van Dormagen bij Neuss te overlijden.⁷⁷

II Jan Hendrik (Jean Henri) Schreurs (1818 – 1905) en zijn familie

De genealogie van de familie Schreurs – voorouders waren al in de zeventiende eeuw actief in de bisschopsstad – is opgenomen in E. Delhougne’s *Roermondse geslachten*. Door het aangaan van strategische allianties middels een uitgekiende huwelijkspolitiek was zij aan menig Roermonds familie gelieerd als Andriessens, Beltjens, Berger, Cloquet, Colen, Giesbers, Kessels, Leemans, Mertz, Stienon en Schmitz.⁷⁸

De vader van de hoofdpersoon in ons verhaal, Petrus Henricus Schreurs (1776 -1849) – schrijver van een kroniekje over 1794 -1798⁷⁹ – was griffier van het vrederecht in 1805, later griffier van het kantongerecht en tot zijn overlijden in 1849 rentmeester van de adellijke familie De Meer d’Osen die in Linne aan de Maas het kapitale landgoed en kasteel Osen uitbaatte.⁸⁰ Pieter Hendrik Schreurs kreeg negen kinderen, van wie Jan Hendrik de zesde in rij was. In de zomer van 1891 leefden ze alle negen nog: vier vrouwen en vijf mannen.⁸¹

De jongste broer van zijn vader (oom van Jan Hendrik), Joannes M. Schreurs (1787-1869) was leerlooier in de Neerstraat.

De oudste broer van Jean Henri Schreurs – de vierde in anciënniteit – was Alexandre François F.G. Schreurs (1814-1899) die het op 1 juli 1848 tot commissaris van politie bracht, om vanaf 1 april 1874 te worden benoemd tot gemeenteontvanger. Maar in het voorjaar van 1894 vond de bijna 80-jarige het welletjes en verzocht ‘eervol ontslag met toezegging van pensioen.’⁸²

Het zou nog tot het begin 1895 duren – ongetwijfeld door het schandaal van broerlief – voordat zijn aanvraag werd gehonoreerd met een pensioen van f 600 ’s jaars.⁸³

Een andere, oudere broer van Jean Henri, Jean Mathias T. (*Tieske*) Schreurs (1816-1906) – de vijfde in rij – was goud- en zilversmid. Hij werd actief voor de liberalen en werd bestuurslid van de Kiesvereeniging “de Grondwet” eind 1873.⁸⁴ Diens vierde kind, Jacobus Mathias H. Schreurs (1848-1879), bracht het tot kandidaat-notaris, werd eveneens lid van de liberale

kiesvereniging, maar stierf opmerkelijk jong, terwijl zijn jongste zoon, dr. Hendrik Joseph Hubert Schreurs (1851-1909), de Rijks Hoogere Burgerschool (HBS) te Roermond volgde, in Leiden wis- en natuurkunde studeerde en daar ook in 1878 tot doctor in de wis- en natuurkunde promoveerde, om aansluitend als leraar op zijn oude school, de Rijks HBS, werkzaam te zijn.⁸⁵

Een jongere broer van Jean Henri Schreurs, Clément Prosper Schreurs (1820-1911) – de zevende op rij – was kunstschilder, vanaf 1866 werkzaam als leraar tekenen aan de Rijks HBS en weldra ook aan de stadstekenschool. Ook hij was lid van de liberale partij. Na zijn zilveren dienstjubileum in de zomer van 1891 zou hij eervol ontslag krijgen.⁸⁶

Zijn jongste broer ten slotte, Andries Jan Jacob Schreurs (1824-1915) – de negende op rij – was zaakwaarnemer, lid en ontvanger van het kerkbestuur van de Kathedraal en sedert 1866 ontvanger van de Godshuizen. Hij zou op 1 september 1891 zijn zilveren jubileum vieren.⁸⁷

De Roermondse familie Schreurs was dus nauw verweven met Roermondse instellingen van maatschappelijk statuut – nepotisme was haar niet vreemd – maar zij was ook verscheurd door tweespalt tussen overtuigde aanhangers van de liberale partij en leden van confessionele partij met als voorman Jean Henri Schreurs die jarenlang als voorzitter van de ‘Katholieke Kiesvereniging’ (K.K. 1877) zou optreden.

Jan Hendrik Schreurs trouwde op 7 oktober 1845 te Swalmen met Marie Gertrude Cuypers (1819-1846) bij wie hij een jong overleden dochter kreeg, terwijl zijn vrouw ruim een jaar na hun huwelijk kwam te overlijden. Op 4 september 1849 trouwde Schreurs voor de tweede maal, met Maria Anna G. Janssen (1814-1874). Zij kregen zes kinderen, van wie er twee als baby stierven, terwijl zijn oudste zoon Oscar op 32-jarige leeftijd kwam te overlijden. Alleen zijn oudste dochter Octavie en zijn jongste dochter Carolina, als ook zijn jongste zoon, Jean Henri Arthur, zouden hem overleven. Zijn tweede vrouw, Maria Anna, kwam enkele maanden na hun zilveren huwelijksfeest, kort voor de kerst op 23 december 1874, te overlijden. Vanaf zijn 56ste jaar ging Schreurs als weduwnaar door het leven. Zijn jongste zoon Arthur Schreurs (1856-1940) zou op 25 mei 1895 gemeente-ontvanger worden en daarmee deze baan van zijn hoogbejaarde oom Alexander overnemen. Arthur werd daarnaast secretaris van de Roermondsche Spaarbank en president van de bijzondere raad van de Sint Vincentius-vereniging.⁸⁸ Daaruit valt af te leiden – zoals uit het eerste verhaal blijkt – dat de stedelijke machthebbers de broer en zoon van Jean Henri Schreurs niet de dupe hebben willen laten worden van diens frauduleuze praktijken.

Schreurs was aanvankelijk griffier van het kantongerecht te Roermond. Op zijn 38ste kwam hij in 1856 in de gemeenteraad voor de roomskatholieke fractie, bijna 40 jaar (tot zijn 76ste in 1894) bleef hij raadslid voor de roomskatholieken, vanaf 1884 zelfs voor tien jaar als wethouder en locoburgemeester (Daaraan kan het huidige langstzittende raadslid in Roermond, Dré Peters, nog niet tippen).

Het werk van een (ex-)griffier

Waarschijnlijk is Jan Henri Schreurs zijn vader Petrus Henricus die in 1849 was overleden, mogelijk na een interval van enkele jaren, opgevolgd als griffier van het kantongerecht. Volgens de *Maas- en Roerbode* zou J.H. Schreurs bij Koninklijk Besluit (KB) van 6 november 1856 benoemd zijn tot plaatsvervangend kantonrechter van Roermond, maar dat was een abuis dat in een volgend nummer werd gecorrigeerd: Schreurs bleek opnieuw als griffier te zijn aangesteld.⁸⁹

Tot een van de bevoegdheden van griffier Schreurs behoorde de officiële erkenning van handlichting, d.w.z. de toekenning van handelingsbekwaamheid bijvoorbeeld door jhr. Christoffel A.C.P. Petit d'Oudenborgh aan zijn toenmalige minderjarige dochter, de 19-jarige, jvr. Maria A.P.H. Petit.⁹⁰ In december 1861 werden Schreurs en anderen nog eens beëdigd in een openbare zitting van de Arrondissementsrechtbank.⁹¹ In het voorjaar van 1877 werd zijn

aanstelling als griffier niet langer meer verlengd. De reden daarvan is niet bekend.⁹² Wat aanvankelijk nog een substantieel onderdeel van zijn griffierschap had uitgemaakt, werd vanaf mei 1877 zijn hoofdactiviteit: bij KB kreeg hij de bevoegdheid tot ‘het houden van openbare verkooping van roerende goederen.’ Voortaan ging hij als ‘ex-griffier’ door het leven. En het *Nieuws van Roermond* schreef tot volle tevredenheid: ‘Wij twijfelen niet of deze tijding zal zoowel de ingezetenen van Roermond, als die der omliggende gemeenten, die tal van jaren de heer Schreurs hunnen verkooping en enz. toevertrouwd, hoogst welkom zijn.’⁹³ Al voor het uitkomen van het eerste nummer van deze Roermondse krant (op 23 februari 1856) was Schreurs in de weer met het organiseren van publieke verkopen. Hij kende vele adellijke opdrachtgevers (zoals bijvoorbeeld Vrouwe Alice L.M.H. Barones Le Bailly de Tillegem, douairière van jhr. Amadeus ridder Van der Renne van Daelenbroek, of douairière L. Joséphine de Zantis de Frymerson-Leclercq), collega’s van de rechtbank (zoals mr. Hilaire baron Michiels van Verduynen, mr. P.G.E.H. baron de Bieberstein Rogalla Zawadsky en later mr. Oscar Beerenbroek); soms de burgemeester en collega-raadsleden, tevens grootgrondbezitters, voor de verkoop van hun gekapt hout, of het jaarlijkse voor- en nagras op de beemden langs Maas en Roer; vaak ook het openbaar veilen van menige inboedel van vele erfgenamen in het sterfhuis van rijk en arm, zowel aan de westelijke oever van de Maas (zoals in de dorpen Baexem, Beegden, Horn Nunhem), maar ook ten noorden (Maasniel, Swalmen en Reuver), ten oosten (de dorpen in de Roerstreek) en ten zuiden van Roermond (Linne, Maasbracht en Wessel); soms ook in opdracht van gemeentebesturen, of de verpachting van landerijen van kerkbesturen, of voor de regenten van het Louisahuis en in een enkel geval was hij actief over de grens in Pruisen.

Toch zaten er aan het ambt van griffier, evenals dat van notaris, enkele haken en ogen. Enerzijds was hij ambtenaar en benoemd door de kroon, anderzijds oefende hij een vrij beroep uit. ‘Aan de bekleders van zo’n ambt werden dan ook hoge eisen gesteld. Naast vakkennis moest een notaris [of een griffier] een eerlijk en rechtschapen karakter bezitten. Betrouwbaarheid en onpartijdigheid waren de sleutelwoorden die in bijna elke beschrijving voorkomen [zoals hierboven in het *Nieuws van Roermond*]. Om onpartijdig te kunnen handelen en vertrouwen te kunnen winnen, waren onafhankelijkheid, aanzien en reputatie onontbeerlijk.’⁹⁴

Daarbij kwam dat notarissen en griffiers nogal hoge tarieven voor hun dienstverlening vroegen. Zij hadden er belang bij de prijzen zo hoog mogelijk op te drijven vanwege het percentage van de koopsom dat zij in eigen zak konden steken. Overigens, een indicatie voor hoe groot de armoede toentertijd was – zeker op het platteland – was niet het minieme bedrag waarvoor een bepaalde aankoop doorgaans van eigenaar wisselde, maar de mogelijkheid tot uitstel van betaling (vaak tot een half jaar later), als ook de conditie van borgstelling aan de kopers.⁹⁵

Pas na 1900 ageerden de boerenbonden tegen de hoge kosten bij openbare verkopen en verpachtingen.⁹⁶ Toen vanaf 1917 notarissen, deurwaarders en griffiers het monopolie op openbare verkopen van roerende goederen dreigden te verliezen, wisten de notarissen de dans te ontspringen en hun monopolie te behouden, maar verloren de griffiers hun bevoegdheden.⁹⁷ De verplichting van het zorgvuldig bijhouden van een aparte boekhouding van praktijk- en privévermogen werd pas in 1931 ingevoerd. Hoe noodzakelijk zo’n maatregel was, bleek al in 1894 toen de curatoren in de woning van Schreurs een grote janboel in zijn boekhouding aantroffen waar zij maar moeilijk wijs uit konden worden.

Zijn nevenfuncties, neveninkomsten en vrijwilligerswerk

Dankzij zijn vele zakelijke contacten kon Jean Henri Schreurs optreden als hoofdagent van de ‘Brusselsche Maatschappij van Brandverzekering’, waarbij hij reclame mocht maken door bijvoorbeeld de brandweer van Swalmen een premie van 25 gulden uit te keren voor haar

kordate optreden bij een brand.⁹⁸ Hoeveel hij bijverdiende als verzekeringsagent, is niet bekend.

Evenmin ontbrak het Schreurs aan uiteenlopende maatschappelijke functies. Sinds 1862 was hij bestuurslid van de Maria Munstervereniging en na de instelling van een apart kerkbestuur van de Maria Munsterkerk, tevens kerkmeester.⁹⁹ Schreurs woonde in de buurt van de monumentale kerk aan de Munsterstraat 55, vlakbij het Munsterplein.¹⁰⁰ Voor bijna elk ad hoc comité, opgericht ter gelegenheid van een buitengewone gebeurtenis, of het nu een feestelijke herdenking inhield dan wel bestrijding van de gevolgen van een catastrofale ramp (zoals in de 'Cie. voor den Watersnood' in 1881), werd Schreurs gevraagd. Steevast had hij als tweede man – standsverschil moet er wezen – zitting in roomskatholieke organisaties als vicepresident, altijd na president baron de Bieberstein de Rogalla Zawadsky, zoals in het bestuur van de 'Vincentius-vereeniging', of de 'Jubileumcie. ter viering van 450 jaar verering van Maria in de Kapel in 't Zand' (1884-1885).

Schreurs behoorde tevens tot de oprichters van een nieuwe katholieke sociëteit 'De Eensgezindheid' in de Oude Beurs aan de Markt in mei 1876, die zich al gauw na haar oprichting aan de Neerstraat vestigde.¹⁰¹ Was de iets oudere 'Burgersociëteit' (1874) bestemd voor de roomskatholieke middenklasse, de roomse elite uit de gegoede burgerij koos domicilie in 'De Eensgezindheid' – in navolging van hun veel oudere, liberale pendanten: 'De Unie' (1801), eveneens aan de Markt, en de veel deftigere 'Groote Sociëteit' (heropgericht in 1804) aan het Munsterplein.¹⁰² *De Volksvriend* noemde de nieuwe Eensgezindheid smalend: de 'HBS' ('Hoogere Burger Sociëteit') of nog erger 'de klepbroekensociëteit' (een klepbroek was in de negentiende eeuw een mannenbroek met vooraan een grote klep als sluiting, maar in overdrachtelijk zin ook een ouderwets persoon, een streng orthodox gelovig iemand).¹⁰³

Daarmee weerspiegelden zich in de sociëteiten tot in de kleinste details de grote standsverschillen, zo kenmerkend voor het deftige negentiende-eeuwse Roermond. Hoe belangrijk de sociëteiten in informele zin voor het netwerken ook waren, het politieke hart van de roomskatholieken in de zich in rap tempo verzuilende Roermondse samenleving werd de 'Katholieke Kiesvereeniging' (K.K., 1877), waarbij de katholieken opnieuw de liberalen volgden bij de stichting van hun parallelle organisaties.¹⁰⁴

Zijn politieke carrière (1856-1894)

J.H. Schreurs maakte van heel nabij mee hoe zijn roomskatholieke partij de politieke macht veroverde in Roermond op de liberalen. Hij was getuige van het voorlezen van de afscheidsbrief van burgemeester Louis Beerenbroek die zijn ambtsketen had afgelegd op de raadszitting van 10 augustus 1875. Daarin omschreef hij hoe hij als onpartijdig hoofd met hart en ziel ruim 19 jaar de gemeentebelangen had willen bevorderen:

Immers aan nuttige inrigtingen, buitengewone hoogst belangrijke en sommige rentegevende publieke werken, benevens invoering van het straat- en rioolstelsel, aan verfraaiing en zindelijkheid der straten, door de eischen des tijds gevorderd, zijn gedurende mijn optreden als Burgemeester, volgens de gemeenterekeningen over deze dienstjaren niet minder dan 730.000 gulden besteed, waaronder, wat rentegevende werken betreft, 283.000 gulden voor den opbouw der brug over de Maas en 135.000 voor dien der gasfabriek en hare uitbreiding, eene eerste plaats bekleeden.¹⁰⁵

En die kostbare uitgaven – hij noemde niet eens de stichting van de Rijks-HBS en de nieuwbouw van het Bisschoppelijk College – zijn gedaan 'zonder de toevlugt te moeten nemen tot het invoeren van nieuwe of verhoogen van gemeentebelastingen [...] [waarbij] de gemeentekas een jaarlijksch verlies van plus minus 2500 gulden heeft geleden.'¹⁰⁶ Hij keek dan ook met voldoening terug op dit zuinige financiële beheer.

Niet de heftige verkiezingsstrijd met een verscherping van de politieke verhoudingen in de stad, maar persoonlijke redenen als het vertrek van het verdienstelijk raadslid Fr. Bloemen,

evenals dat van zijn rechterhand, de deskundige wethouder H. Fouquet, gaven bij Beerenbroek de doorslag om als burgemeester tussentijds af te treden en zijn herbenoeming als raadslid niet aan te nemen. Daarop stelde de tweede wethouder, jhr. mr. Lodewijk F.H. Michiels van Kessenich, zijn zetel eveneens ter beschikking.¹⁰⁷ Al met al had de liberale partij bij het uitblijven van hervervkiezing en met het aftreden van deze vooraanstaande mannen zeer gevoelige verliezen geleden en haar machtsoverwicht in de raad verloren.¹⁰⁸

Vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw waren de roomskatholieken – soms ook ultramontanen, klerikalen of confessionelen, ‘oprechte katholieken’, of de door liberalen veel gebezigde ‘kappelaanspartij’ – een opmars tegen de liberalen of vrijzinnigen begonnen en ze hadden de wind in de zeilen gekregen door de encycliek *Quanta Cura* (1864) van paus Pius IX tegen secularisatie, tegen de scheiding van kerk en staat en tegen moderne dwaalleren als het liberalisme en het socialisme. Of, zoals advocaat mr. Th.S.W. Arnzt bij zijn kandidatuur als klerikaal raadslid in de zomer van 1879 betoogde:

... in een zaakrijke rede door geschiedkundige bewijsgronden gestaafd, dat vrijmetselarij en liberalisme samenwerken, om de bestaande orde en wezenlijke beschaving, welke alleen in de schoot van het katholicisme gevonden worden, te ondermijnen, dat het voor elk rechtgeaard Katholiek eenen duren plicht is, zoveel het in zijn macht is, dit te verhoeden en de Katholieke beginselen te allen tijde voor te staan en te verdedigen.¹⁰⁹

Daarmee behaalde mr. Arnzt met 257 stemmen de tweede plaats na ex-griffier Schreurs met 293 van de 476 stemmen.¹¹⁰

In de bisschopsstad Roermond waar ‘liberaal-katholieken’ – zelfs een van de felste bestrijders van de ‘kappelaanspartij’ in de raad, mr. Karel Cornelis (in zijn dagelijks leven officier van Justitie), was een liberaalkatholiek – tot 1875 de meerderheid in de raad hadden weten te behouden, spitste die strijd zich toe op *pièces de résistance* als de restauratie van de Munsterkerk, de stichting van de Rijks-HBS, de gemeenteraadsverkiezingen in 1875 met directe, electorale bemoeienis van bisschop J.A. Paredis en de schorsing van hoofdonderwijzer P.J. van de Kamp vanwege zijn redacteurschap bij *De Volksvriend*.¹¹¹ Extra irritaties bij de roomskatholieken veroorzaakte officier van Justitie Cornelis met enkele processieverboden.¹¹² In 1875 moesten de drie liberale raadsleden, mr. Cornelis, mr. Louis J.E.H. Geradts, procureur en advocaat, en H.F.J.C. Hendrix, (spoedig weer opgevolgd door Michiels van Kessenich) in de partij van Schreurs numeriek hun meerdere erkennen. Het weerhield het nieuwbakken raadslid, mr. Geradts allerminst om bij een bespreking van een stuk over de misbruiken bij de laatste verkiezingen op te merken:

Onder protest zijner persoonlijke hoogachting voor Zijne Doorluchtige Hoogwaardigheid den Bisschop begon hij dezen en anderen geestelijken van Roermond streng de les te lezen wegens hunne bemoeiingen bij de verkiezingen. Zij toch mogten niemand aanraden, noch door geschriften, noch door woorden, in dezen of genen zin te stemmen!¹¹³

Werd hij voor zijn verkiezing tot raadslid in de orthodox katholieke *Courrier de la Meuse* heel denigrerend afgeschilderd als een “idiot”,¹¹⁴ in 1881 riep de *Maas- en Roerbode* bij de lezer in herinnering: ‘... wat een kleingeestige en onbillijke oppositie de heer Mr. Louis Geradts, gedurende de twee jaren, die hij in onzen Gemeenteraad zitting had, tegen het dagelijks bestuur gevoerd heeft. Hoe hij – reeds in de eerste zitting welke hij bijwoonde – zijn afkeuring en protest durfde uitspreken tegen de handelwijze van de Z. Doorl. Hoogwaardigheid den Bisschop van Roermond.’¹¹⁵ Het zou mr. Geradts worden nagedragen tot zijn burgemeesterschap in de jaren 1892-1893.

J.H. Schreurs – raadslid van 1856 tot 1894, wethouder van 1884 tot 1894, lid van Provinciale Staten van Limburg van 1875 tot 1894¹¹⁶ – was heel nauw bij deze kwesties betrokken (al trad hij aanvankelijk niet op de voorgrond), speelde zelf een belangrijke rol in die machtsstrijd om later alles in het werk te stellen tot behoud van dit nieuwe confessionele bolwerk.

Op de openbare vergadering van 13 november 1856 werd Schreurs geïnstalleerd als nieuw lid van de Roermondse gemeenteraad.¹¹⁷ Op de gemeenteraadsvergadering van 4 januari 1860 werd hij met 7 stemmen gekozen tot regent in het ‘kollegien van Regenten over de drie armeninstellingen.’¹¹⁸ Ruim een jaar later werd hij voorzitter van de Derde Raadscommissie.¹¹⁹

Bij de aanvang van zijn raadswerk behoorde griffier Schreurs tot de juristen in de raad. Of zoals *De Volksvriend* de samenstelling van die raad anno 1860 typeerde:

Immers van het twaalfstal leden, hetgeen thans de lokale regering uitmaakt, treffen wij drie renteniers aan [...]. De regtswetenschap is vrij beduidend in de raad vertegenwoordigd: wij zien er gezeten een regter en twee advocaten [...], hierbij gevoegd twee notarissen en een griffier [...], die alle drie in de materie van wetten niet *onbedreven* zijn. Daarentegen moeten slecht drie leden des needs de belangen der industrie en van den handel voorstaan [...].¹²⁰

Voor 1900 trokken plutocraten in Roermond aan de touwtjes. Een aantal raadsleden stond op de lijst van de ‘hoogstaangeslagenen in ’s Rijks directe belastingen in het hertogdom Limburg’ die jaarlijks grond-, patent- en personele belasting moesten betalen [een overzicht van deze bemiddelde Roermondse burgers tussen 1870 en 1890 is te vinden onder bijlage D]. De twee rijkste raadsleden behoorden tot de adel en het patriciaat: jhr. mr. Louis Michiels van Kessenich (in 1890 aangeslagen voor f1.482.16) en mr. Louis Geradts (in 1893 aangeslagen voor f919.71). Daarnaast gooide ook mr. Paul G.E.H. baron de Bieberstein Rogalla Zawadsky (in 1890 aangeslagen voor f981.23) hoge ogen. Hij was weliswaar woonachtig in Roermond, maar was al die tijd geen raadslid. Wel had hij een halve eeuw zitting in de Provinciale Staten van Limburg, waarvan 45 jaar als gedeputeerde.¹²¹

Die rijkdom van deze heren stoelde niet enkel en alleen op grootgrondbezit en het eigendom van pachthoeven. In weerwil van W. Ruttens stelling dat de Zuid-Limburgse adel ‘zelden of nooit’ investeerde in nieuwe industriële ondernemingen, deed de Midden-Limburgse adel – de familie Michiels van Kessenich met name – juist wel risicovolle beleggingen in lokale industriële ondernemingen. *Mutatis mutandis* gold dat zeker voor het Roermondse patriciaat met als voorbeeld de familie Geradts, die tevens belegde in aandelen van buitenlandse spoorwegen en in staatsschulden van buitenlandse mogendheden.¹²² Zo werd Jhr. mr. Louis Michiels van Kessenich president-commissaris van de ‘Chemische Fabriek, voorheen Dr. A. Haagen te Roermond’ bij KB van 5 januari 1891 met een maatschappelijk kapitaal van f175.000.¹²³ Mr. Louis Geradts werd één van de vijf toeziende commissarissen van ‘NV Maatschappij tot exploitatie van de Erkner Kolensaüre te Erkner bij Berlijn’ gevestigd te Rotterdam (1891) met een aandelenkapitaal van f300.000 namens zes vooraanstaande notabelen die voor f93.750 aan aandelen belegden.¹²⁴

De hoofdpersoon van ons verhaal, ex-griffier en wethouder Schreurs, viel met zijn aanslag (van f572.74 in 1890) in de middencategorie van belastingplichtigen.

Een aanwijzing van het groeiend vermogen van ex-griffier Schreurs (1870-1890) met een daling in 1893

Uit de belastingaangifte van 1870 bleek dat Schreurs aangeslagen werd voor grondbezit in niet minder dan 15 gemeenten, te weten: Echt, Haelen, Herten, Horn, Linne, Maasbracht, Maasniel, Melick-Herkenbosch, Montfort, Neer, Posterholt, Roermond, Sint-Odiliënberg, Swalmen en Vlodrop. Tien jaar later (1880) waren daar nog vier gemeenten bijgekomen, drie westelijk van de Maas: Beegden, Grathem en Heel en een oostelijk ervan: Stevensweert. In 1890 kwam daar nog bij: Wessem. Alleen in Roermond moest Schreurs ook personele en patentbelasting betalen.

De hoogte van zijn belastingaanslagen steeg gestaag, van f390.52 in 1870 naar f561.89 in 1880; f594.22 in 1888; f583.53 in 1889; f572.74 in 1890; f593.44 in 1891 en f 494.56 in 1893. Alleen het laatste belastingjaar 1893 voor zijn bankroet in 1894 laat een substantiële verlaging zien met bijna 20%.¹²⁵

Uiteraard maakte Schreurs deel uit van diverse gemeentelijke commissies. Zo had hij in 1892 bijvoorbeeld zitting in de '1^e commissie comptabiliteit [beheer geldmiddelen] en contentieus' [bestuurlijke geschillen] en in de 'commissie voor strafvorderingen'.

Zowel uit hoofde van zijn lidmaatschap van de 'Maria Munstervereeniging' als door zijn raadslidmaatschap kreeg Schreurs van heel nabij te maken met de hoogoplopende controversen tussen notaris Charles Guillon en architect Pierre Cuypers over de restauratieplannen van de Munsterkerk door de laatste.¹²⁶ Bij de officiële start van de restauratie in juni 1863 gaf Schreurs uiteraard *acte de présence*.¹²⁷ In de raad probeerde hij heel pragmatisch scherpstijvers de pas af te snijden: 'hoe langer de zaak een voorwerp van geschil bleef, des te schadelijker zulks ook zou terugwerken op de restauratie zelve.'¹²⁸ Zijn voorstel eind juni 1864 in de raad 'om [Eugène] Viollet-le-Duc *niet* te ontbieden [...] om geen deskundige te doen komen en het verder onderzoek voor of tegen de te ondernemen restauratie te staken en deze te laten voortgaan op den tegenwoordigen voet,' werd met 7 tegen 5 stemmen verworpen.¹²⁹

In 1865 was het raadslid Schreurs een van de personen die zich juist sterk maakten voor de plannen van bisschop Paredis voor de bouw van een nieuw schoolgebouw voor het 'Bisschoppelijk Kollegie op kosten van de gemeente.'¹³⁰ In 1875 sprak hij zich uit als voorstander om de jaarlijkse subsidie van gemeentewege van 1000 gulden op de huur, door de bisschop op te brengen, 'om groote en gewigtige redenen' te handhaven. Dit tot grote ergernis van de liberale minderheid waarbij Cornelis het bisschoppelijk verzoek wilde afwijzen en daarin werd gesteund door Michiels van Kessenich. Maar toen Cornelis 'rood van gramschap' uitriep dat 'het drijven in de raad ten gunste van de bisschop door invloed van buiten werd bewerkt,' kreeg hij scherpe kritiek te horen van de leden Anderheggen en Schreurs. Laatstgenoemde pareerde, 'dat de bisschop van Roermond door ieder gekend was als een zelfstandig en eerbiedwaardig man, die zelf zeer goed wist wat hij deed en wat hij doen moest, zonder door vreemden invloed gedreven te worden.'¹³¹

In de weer voor roomse Statenleden in Limburg

In het voorjaar van 1868 werden de lobbypraktijken van Schreurs voor een kandidaat voor de Provinciale Staten (P.S.) van buiten Roermond in twee ingezonden brieven in *De Volksvriend* gehekeld.

Meent hij [= Schreurs] nu door met het schenken van een borrel aan eenigen uit Roermonds achterbuurten en toezeggingen op het platteland, aan personen die mogelijk met hem iets hebben uit te staan, den heer [J.A.H.] Meuwissen brouwer te Echt in de Provinciale Staten een handje geholpen te hebben, de achting der ingezetenen uit Roermond te hebben verworven, of bij anderen in schatting te zijn gestegen?¹³²

Op dezelfde dubieuze wijze als de roomse Schreurs de gunst van de kiezers verwierf, zou de liberale notaris Guillon makkelijk 'een tiental stemmen' weten te winnen.

Deze brief bevreesdde weer een andere 'burgerman':

Thans wordt een Roermondenaar uit de Provinciale Staten gehouden en een Echtenaar erin gekozen. Wie had vóór den Echtenaar tegen de Roermondenaar gewerkt? De griffier Schreurs. Om welke reden werkt de heer Schreurs voor vreemden tegen Roermondenaars?¹³³

De lezer begrijpt als goede verstaander dat Schreurs uit alle macht probeerde te verhinderen dat liberale kandidaten zouden worden gekozen.

De tweede anonieme briefschrijver ‘zonder verplichtingen aan den heer griffier Schreurs’ wist uit anonieme bron dat deze confessionele politicus voornemens was zichzelf bij eerstvolgende verkiezingen voor de Staten kandidaat te stellen. Hem verbaasde dat, ‘omdat men algemeen zegt dat de griffier Schreurs zóó hoog niet timmert [...]. De invloed die hij heeft komt alleenlijk daarvan dat de meeste menschen verplichtingen aan hem hebben.’ In ieder geval zijn zij en anderen die wel ‘honderd kansen’ berekenen dat zij met den griffier in aanraking kunnen komen, als de dood voor hem en geven hun stem onder zijn druk aan een zo goed als onbekende kandidaat. Als Schreurs zou doorgaan met het achterstellen van stadsgenoten op vreemden van buiten Roermond, ‘dan kunnen wij in hem geen vertrouwen meer stellen als vertegenwoordiger der ingezetenen in den Gemeenteraad.’¹³⁴ De beduchtheid van de liberalen was niet ongegrond: Meuwissen verwierf met steun van Schreurs een zetel in de P.S., om die pas in 1910 weer af te staan.¹³⁵

In februari 1875 waagde Schreurs inderdaad zelf de sprong om zich te kandideren voor de P.S. In de *Maas- en Roerbode (MAR)* vond hij een welwillende spreekbuis. In een voorbeschouwing werden de liberalen uiteraard afgeschilderd als ‘geldzuchtige lieden [...] die het algemeen welzijn des volks aan hun eigen belang opofferen en om posten te krijgen, om vooruit te gaan in de wereld, heulen, schrijven en werken voor het liberalisme. Hun getal vermindert echter met den dag.’ De waarheid was dat zij op een vergadering van de kiesvereniging De Grondwet niet tot een liberale kandidaatstelling hadden kunnen komen. De *MAR* gaf als stemadvies:

Wij verzoeken dan ook de heeren kiezers dringend aanstaanden Dingsdag getrouw naar de stembus te gaan en hunne briefjes in te vullen met den naam van genoemden heer griffier; want hij is een zeer geschikte kandidaat voor de Provinciale Staten. Als lid van den gemeenteraad behartigt hij het welzijn zijner geboortestad Roermond; als griffier komt hij in aanraking met de meeste dorpen van het kiesdistrict, wier belangen hij kent en naar vermogen zal voorstaan.

Zijne beginselen zijn genoegzaam bekend; zijn persoon wordt alom geëerd en hooggeschat, zoodat de kiezers aanstaanden Dingsdag niet beter kunnen doen dan eenparig hunnen stem uit te brengen op den heer HENRI SCHREURS, griffier te Roermond.¹³⁶

Zonder een liberale tegenkandidaat won Schreurs de verkiezingsstrijd glansrijk: hij kreeg 405 van de 465 stemmen. Niet minder dan 54 briefjes waren blanco gebleven, tegen 6 stemmen op een ander persoon. De herkomst van de 54 blanco briefjes liet zich raden.¹³⁷

Bijna 20 jaar (van 1875-1894) zou Schreurs onafgebroken lid blijven van de P.S. Daarin maakte hij zich samen met o.a. baron de Bieberstein Rogalla Zawadsky sterk voor provinciale subsidies ten behoeve van de restauraties van verschillende kerken in Limburg. Bedelbrieven van pastoor Willemsen die in zak en as zat over de financiering van zijn kostbaar restauratieproject van de kerk van Sint-Odiliënberg, waren aan Schreurs welbesteed.¹³⁸

Als P.S.-lid werd Schreurs vaker gekozen tot (vice-) voorzitter, of plaatsvervangend voorzitter in het ‘Tweede Militiedistrict van de militieraden in Limburg.’¹³⁹ Uit dien hoofde was hij nauw betrokken bij de vaststelling van de jaarlijkse lijst der lotelingen uit de lichting dienstplichtige jongemannen van 18 (later van 19) die in een bepaald jaar voor de militaire dienst in het Roermondse district stonden ingeschreven. Daarmee werd Schreurs ook op dit terrein voor veel Roermondse families een machtig en invloedrijk man. Niet elk gezin kon een jonge kostwinner zo’n lange tijd missen. Het aantal benodigde dienstplichtigen dat daadwerkelijk in dienst moest, werd per gemeente bij loting vastgesteld. In volgorde van lager naar hoger nummer werd het gewenst aantal vastgesteld.

Voor de rijken waren er ontsnappingsmogelijkheden. Jongens uit de gegoede klasse die waren ingeloot, konden tegen een geldbedrag hun dienstplicht afkopen door een remplaçant, of

nummerverwisselaar. (Een nummerverwisselaar was iemand met een hoger nummer op de militielijst die dat tegen betaling wilde ruilen met dat van een dienstplichtige, terwijl een remplaçant een plaatsvervanger was. Die kwam niet op de militielijst voor, maar ging voor een geldbedrag in dienst in de plaats van de opgeroepen dienstplichtige.)

Rondom deze sociale misstand ontstond een levendige, commerciële dienstverlening. In 1874 riep de verzekeringsmaatschappij 'De Voorzorg' 'jongelieden' op om zich op te geven als nummerverwisselaar of remplaçant 'tegen hoge prijzen en solide waarborgen.'¹⁴⁰ In de herfst van 1882 wilde W. Stuijver voor de lichting 1883 op 10 april van dat jaar voor een plaatsvervanger f 575 contant betalen; voor een nummerverwisselaar f 425.¹⁴¹ Zo liet mr. Charles Strens, rechter te Roermond, Godfried Lebens, dienstknecht te Einghausen te Limbricht, contracteren als remplaçant van zijn minderjarige zoon Eugène Strens, voor de som van f 550.¹⁴² Zelfs jhr. mr. L.F.H. Michiels van Kessenich, toch voorstander van de nieuwe legerwet en de algemene, persoonlijke dienstplicht, maakte gauw nog gebruik van de bestaande regeling om zijn minderjarige zoon jhr. Willem J.H. te vrijwaren van militaire dienst door hem van nummer te laten verwisselen met de minderjarige Jan M. Raemaekers uit Haalen voor f 230.¹⁴³

Zeker voor de socialisten, voor wie er bijna niets deugde aan het heilloze militarisme en het doodse kazerneleven, waren plaatsvervanging en nummerverwisseling bij de nationale militie doornen in het oog. Zij maakten op bijeenkomsten voor soldaten in Roermond groot misbaar over deze praktijken, die door de confessionele pers werden doodgezwegen, of zoals een Roermondse correspondent in *De Volkstribuun* meldde: De *Nieuwe Koerier* 'vertelt ook niet dat bij de loting voor de Nationale militie, vanwege de Sociaal Democratische Militairenbond strooibiljetten zijn verspreid.'¹⁴⁴ Het verderfelijke remplaçantensysteem zou mede door toedoen van de Liberale Unie in 1898 worden opgeheven.

'Consul urbis et provinciae' (1878)

Hoe op het ijdele blazoen van een ambitieus politicus en bestuurder als Schreurs een smet kwam, laat het volgende gemakkelijke voorbeeld zien. In december 1876 reclameerde *De Volksvriend* dat de redactie geen uitnodiging had ontvangen voor de 'inwijding der klokken van de Munsterkerk.' Dat was nog tot daaraan toe:

Een grootere tekortkoming meenen wij dat het betrokken kerkbestuur zich te verwijten heeft jegens den Heer J.H. Schreurs "*consul urbis et provinciae*".

Waarom moest het kerkbestuur, door hem "*consul urbis*" te noemen" zijne goede verstandhouding met den wettigen burgemeester der stad, den heer Brouwers, in gevaar brengen? Waarom moest den heer Brouwers de hatelijkheid getapt worden dat de Heer Schreurs eigenlijk is DE burgemeester?

En dan, waarom heeft men de andere titels van den Heer Schreurs ook niet aan de klok gehangen:

Griffier bij het Kantongerecht, voorzitter van de Hoogere-Burger-Societeit, vulgo "Klepbroeken-societeit" genoemd, en heeft men den "*consul urbis*" zonder H. aan de klok gehangen? De uitvlugt dat de geleerde latinist voor die titels geen Romeinsche waardigheid kon vinden, nemen wij niet aan, want die "lid van den gemeenteraad" door "*consul*" kan vertalen, die kan ook meer.

De door dit alles verwekte ontevredenheid en d[i]sharmonie is zelfs op de klokken overgegaan, want tot nu toe willen de nieuwe "zangers" nog maar niet stemmen. Men zegt dat 't aan de ontbrekende H in den naam "Sc[h]reurs" ligt; anderen zeggen dat na een jaar of vier luijens, de klokkenharmonie nog wel te regt zal komen ...¹⁴⁵

De kleinste van drie klokken van de Munsterkerk zou bij het luiden nog jarenlang vals klinken.¹⁴⁶ Toen de 'geldbom' Schreurs in juni 1894 was gebarsten kon het niet uitblijven dat *De Volkstribuun* het stokje van *De Volksvriend* ging overnemen: 'Rector Bauduin heeft de aanvraag om ondersteuning voor het gieten der klokken ingetrokken uit verstoordheid op den ouwe en besloten zoo spoedig mogelijk geheel op eigen kosten dat werk te doen verrichten en vooral den naam van Consul-urbis te doen verwijderen, want zoo dikwijls ze nu luiden hoort

hij aanhoudend klinken, *sliep, oet, sliep oet.*'¹⁴⁷ Kerkmeester Schreurs bleek zijn parochie voor tweeduizend gulden te hebben benadeeld.

Boegbeeld van de 'Katholieke Kiesvereniging' (1877-1893)

Toen J.H. Schreurs al bijna elf jaar raadslid was, stichtte hij samen met H. Drehmanns en Fr. Stoltzenberg – naar het voorbeeld van de liberale 'Kiesvereniging De Grondwet' (1874) – in een onderwijslokaal van het Bisschoppelijk Collegie de 'Katholieke Kiesvereniging'.¹⁴⁸ Vanaf haar oprichting bleef Schreurs zestien jaar lang voorzitter van deze roomse organisatie waar menig politieke carrière vleugels zou krijgen, maar in een enkel geval ook zou worden gebroken.

In de regel waren het Schreurs en zijn medebestuurders die de kandidaten selecteerden en de voordrachtlijst ter goedkeuring aan de leden van de K.K. voorlegden. Zo zou het ook gaan in juni 1889 toen zich in de boezem van de K.K. een conflict aftekende over de kandidaatstelling van een rooms lid voor de Tweede Kamer in het kiesdistrict Roermond als opvolger van burgemeester Diepen die was uitverkoren voor de Raad van State.

Meteen al ontstond er verwarring of het bestuur van de K.K. (of een deel van het bestuur) nu J.E.H.W. baron d'Olne uit Baarlo, lid van de P.S. van Limburg, 'bekend met den nood van den landbouw, op de hoogte van datgene wat de welvaart der provincie en van 't land bevorderen kan, wars van alle militaire dwang',¹⁴⁹ dan wel Martin de Ras, ex-kapitein-intendant, voorstander van het door liberalen verguisd remplaçantenstelsel, burgemeester van Pannerden, en 'genegen om zich in Roermond te vestigen,' als kandidaat zou voordragen.¹⁵⁰

De aspirant-kandidaten moesten in ieder geval aan het bestuur kunnen overleggen: 'Het schriftelijk bewijs [...] dat deze de katholieke beginselen is toegedaan en de godsdienstige, zedelijke en stoffelijke belangen van land en district zal behartigen.'¹⁵¹

Op vrijdagavond 7 juni volgde een algemene ledenvergadering van de K.K. die nogal tumultueus en niet zonder incidenten verliep. Maar liefst vier kandidaten ontvouwd hun plannen en dongen om de gunst van de toehoorders. Na stemming van de aanwezige 119 leden kreeg baron d'Olne 69, Schieffer 19, Maessen 16 en De Ras 17 stemmen. Vooral De Ras kon maar moeilijk zijn verlies nemen en startte een advertentiecampagne om het bestuur in een kwaad daglicht te stellen. Ook het rooms raadslid Stoltzenberg, lid van dat deel van het bestuur van de K.K., dat de kandidatuur van De Ras had voorgesteld, was woedend. Het bestuur voelde zich geroepen om tegen de aantijgingen van De Ras in te gaan en nam daarbij de voorzitter in bescherming:

De Heer d'Olne is niet kandidaat van den Voorzitter [= Schreurs] maar wel van de vijf leden die zijne kandidatuur aanvroegen. Doch gesteld dat zulks ware, dan zoude het voorzeker billijker zijn, dat de Heeren eerder gehoor gaven aan de stem van hun voorzitter, die hunne in een reeks van jaren getoond heeft, de ware belangen des volks voor te staan, dan die van een vreemde kandidaat, die door zijn tegenwoordige houding bewijst, dat de leden der Katholieke Kiesvereniging wèl handelden, toen zij hem hunne stem onthielden.¹⁵²

Dat was nog niet alles. In het *Centrum*, een belangrijk persorgaan van conservatieve katholieken, werd een tendentius verslag van deze kiezersvergadering opgenomen vol met 'verdachtmakingen.' Dat noopte het bestuur van de K.K. om bij de redactie te protesteren. In een open brief (die ook in de *Nieuwe Koerier* werd opgenomen) weerlegden voorzitter Schreurs en secretaris Drehmanns punt voor punt de vele onjuistheden. Dat enkele tierende en razende aanwezigen hun misnoegen zo luid hadden geuit dat een politieagent de vergadering zou hebben gesloten, was pertinent onjuist.

In de verschillende bladen hier ter stede is reeds ten sterkste geprotesteerd tegen al de insi[n]uatiën, boven besproken.

Het geheel stuk in uw blad is geschreven met het kennelijke doel, om verdeeldheid, twist en tweedracht te zaaien tusschen het Bestuur en de leden der Kath. Kiesvereniging. Beiden streefden steeds in goede harmonie één enig doel na: de bevordering der Katholieke zaak, het doen stand houden en triomfeeren der Katholieke beginselen. [...]

Hebben van de tien bestuursleden twee (nl. de heer Stoltzenberg, voorsteller der candidatuur De Ras en de heer Maessen zelve candidaat) gemeend niet meer met ons te kunnen samengaan, wij geven de plechtige verzekering, dat wij sterk door eendracht, geholpen door alle Katholieke kiezers, zullen trachten om in Roermond het vaandel steeds hoog te houden, tot heil van Vaderland en Gewest, als waardige zonen van het echt katholieke Limburg.¹⁵³

Op 18 juni 1889 werden die Tweede Kamerverkiezingen in het district Roermond gehouden. Uitgebracht werden 1536 van de 1770 stemmen (in de stad Roermond: 701 van de 744). Van onwaarde waren 26 stemmen. Van de resterende 1510 geldige stemmen, was de volstreckte meerderheid 756. W. baron d'Olne uit Baarlo behaalde 766 stemmen. De kandidaat van de Liberale Unie, mr. L. Geradts, verwierf 590 stemmen, terwijl De Ras, burgemeester van Pannerden, 79 en M. Janssen, kolonel intendant in Den Haag, 73 stemmen kregen. Voor de redactie van *De Nieuwe Koerier* alle reden om baron d'Olne en de K.K. 'met haren wakkeren, ijervollen en onvermoeiden Voorzitter, de heer J.H. Schreurs' te feliciteren met het behaalde resultaat.¹⁵⁴ Maar deze éélatante overwinning viel bij Stoltzenberg in minder goede aarde, waarover aanstonds meer.

Veel profijt van baron d'Olne als Tweede Kamer- en Statenlid hadden de confessionelen niet. Hij leed aan een 'kwijnende ziekte' en kwam in het voorjaar van 1891 te overlijden. Daarop droegen 5 leden van de K.K. – in vergadering bijeen in de Burgersociëteit – burgemeester George Diepen voor als kandidaat voor de Tweede Kamer. Hij bleef de enige roomse kandidaat en werd door 48 leden van de K.K. gekozen. Twijfelde hij korte tijd of het kamerlidmaatschap wel viel te combineren met dat van burgemeester van Roermond, wethouder Schreurs trok hem over de streep: '[hij] stelde mij gerust, en nam bereidwillig op zich, de voor hem, door mijne afwezigheid, te vermeerderen werkzaamheden te verrichten; aan zijne bekwame handen zijn de belangen der gemeente veilig toevertrouwd.' Schreurs op zijn beurt zag 'in de heer Diepen een man uit een stuk. Nooit had de kiesvereniging na het overlijden van baron d'Olne beter hebben kunnen doen.'¹⁵⁵

Overigens zou Schreurs in januari 1893 te kennen geven niet langer meer als voorzitter te willen aanblijven 'uit hoofde van vergevorderde leeftijd, waarop vermoeienissen en politieke zaken zwaar drukken.'¹⁵⁶ Hij zou dan bijna 75 jaar worden. Op voorstel van Drehmanns zou Schreurs met algemene bijval benoemd worden tot 'Eerevoorzitter der Vereeniging.' Zijn kompaan van het eerste uur wilde daarentegen onvermoeibaar doorgaan als bestuurslid van de K.K. 'tot instandhouding der katholieke zaak. Al is het waar, dat de katholieke zaak wel eens geleden heeft, steeds is er met vrucht voor gewerkt. Moge zij groeien en bloeien, opdat wij spoedig als vóór 16 jaren [1877], het liberalisme van het stadhuis kunnen weren.'¹⁵⁷

Nu was het Drehmanns, Schreurs en andere klerikalen in het Roermondse kiesdistrict er niet alleen om te doen de liberalen uit het stadhuis te houden, maar hen ook te weren uit andere gremia als de Provinciale Staten van Limburg en de Tweede Kamer. Vaak konden Schreurs en zijn medebestuursleden hun geselecteerde kandidaten ter benoeming voordragen. In een enkel geval werden zij van hogerhand geïnstrueerd om vooraanstaande kandidaten te parachutereren in het Roermondse kiesdistrict, zoals jhr.mr. Gustave Ruijs de Beerenbroek als Tweede Kamerlid in 1892 met voorbijgaan aan het zittende kamerlid, oud-burgemeester George Diepen, die moest terugtreden.¹⁵⁸ Daarbij hoefde de opportunist en standsbewuste Ruijs de Beerenbroek niet eens de moeite te nemen de aanwezige leden met een constructief verkiezingsprogramma te overtuigen. Integendeel, hij werd met algemene stemmen gekozen (bij 3 onthoudingen), alvorens in alle vrijheid aan te kondigen dat hij in het parlement tegen

de meeste verkiezingsthema's zou gaan stemmen: tegen de leerplicht, tegen de vrijhandel, tegen verzwaring van de belasting op roerend goed, tegen de algemene en persoonlijke dienstplicht en tegen uitbreiding van het kiesrecht. Het leverde hem in *De Volkstribuun* een verkiezingsballade op van 12 coupletten: 'Het Roermondsch Dompertje' [zie bijlage E], waarvan het laatste luidt:

Het was wat duister in de zaal,
Maar 't licht was buiten schel:
Men keek elkaar daar aan, en vroeg:
"Zeg –, wat wil Ruys nu wel?"¹⁵⁹

Daarmee mochten de leden van de K.K. het doen. Niettemin werd hij in juni 1892 met 853 van de 1005 uitgebrachte geldige stemmen gekozen.¹⁶⁰

Ruim een jaar later (begin augustus 1893) hield Ruijs de Beerenbroek een rede voor de R.K. Volksbond, waarbij *De Nieuwe Tijd. Onafhankelijk Sociaal-democratisch Weekblad* de volgende kanttekening plaatste:

Gisteren trad in den [Volks]Bond als spreker op Jhr. Ruijs van Beerenbroeck, ons kamerlid en oud-Minister van Justitie. Daar het onderwerp niet bekend werd gemaakt en tevens de leezing alleen toegankelijk was voor de "brave jongens" van den Bond, moeten wij de verslagen van "Maas en Roerbode" en "Nieuwe Koerier" afwachten, alvorens daarover te kunnen oordeelen.

Debat was niet toegestaan. Stel u ook voor, dat een man als Ruijs van Beerenbroeck, van prima adellijke bloede, steeds trouw aan zijn eens gegeven woord (adres de Legerwet), die zelfs de school der politieke eerlijkheid (Ministerschap) doorlopen heeft zoude moeten antwoorden op de vragen van den werkman Vliegen of een ander van die "vervloekte secte." Fi donc! [Wel foei!] Reeds de gedachte daaraan doet iemand kippenvel krijgen.

De heeren zijn zoo overtuigd van hunne belangstelling in de arbeiderskwestie, dat de bestuursleden zich verplicht zagen *een bijzonder beroep te doen* op de Eereleden van den Bond om trouw ter vergadering te komen.¹⁶¹

Ruijs de Beerenbroek zou ruim 15 maanden in functie blijven als Tweede Kamerlid voor het district Roermond, tot hij werd weggepromoveerd tot commissaris der Koningin in Limburg. Overigens werd de nieuwe gouverneur bij zijn eerste officiële bezoek aan Roermond door wethouder Schreurs vergast op een 'grooten maaltijd waaraan alle geestelijke en burgerlijke autoriteiten waren genoodigd.'¹⁶² Het is vermoedelijk de laatste officiële activiteit die Schreurs voor zijn goegemeente heeft georganiseerd.

Na Ruijs de Beerenbroek werd de gepensioneerd directeur van Rolduc, mgr. dr. Willem E. Everts – kanunnik van het kathedraal kapittel van het bisdom Roermond en door de bisschop benoemd tot geestelijk adviseur van het Hoofdbestuur de R.K. Volksbond – in een brief van erevoorzitter Schreurs *cum suis* aanbevolen als aspirant-kamerlid, in een vergadering van de K. K. voorgedragen en met algemene stemmen tot kandidaat gekozen.¹⁶³

Daaraan was aanvankelijk nog een 'ruzie tusschen de herders' voorafgegaan, want Everts' kandidatuur was tegengewerkt door de invloedrijke *Limburger Koerier*. De hoofdredacteur Joseph F.H. Thissen, pastoor van Amstenrade, was tegen de kandidatuur van Mgr. Everts. Thissen was vroeger 'professor' op Rolduc geweest waar toen mgr. Everts als directeur de lakens had uitgedeeld. Zij schenen ... 'vijanden te zijn. Vandaar der eersten tegenstand tegen de laatsten kandidatuur.'¹⁶⁴ Maar de bisschop behield het laatste woord.

Nog vóór de verkiezingen werd erepresident Schreurs in bescherming genomen door een lid van de RK Kiesvereniging tegen Thissen die 'zoo haatelijk geschreven heeft tegen onzen kandidaat Mgr. Everts.' Daarop wilde Thissen 'onzen hooggeschatten eere-president, oud Griffier Schreurs' bespottelijk maken. 'Als Th.[issen] op de *hoogte* is van de Roermondsche toestanden, dan weet hij ook, hoeveel de Katholieke Partij in Roermond aan den ijver en de volharding van den heer Schreurs te danken heeft.'¹⁶⁵

Op de begin november 1893 gehouden verkiezing werd mgr. Everts met 882 van de 1066 stemmen (bij 97 blanco) – de liberale ‘Grondwet’ had (zo kort na het overlijden van burgemeester mr. L. Geradts een maand eerder) geen tegenkandidaat gesteld – glansrijk gekozen in het Roermondse district.¹⁶⁶

Ronduit vernietigend was de analyse van de *maidenspeech* van deze ‘gunsteling der hogere geestelijkheid’ in de Tweede Kamer in *De Volkstribuun* onder de kop: ‘Tegen de Armen’. De armen die geen belasting betalen, moeten van het kiesrecht worden uitgesloten:

‘Waar, meneer Everts haalt gij de pretentie vandaan om arbeiders voor te onbekwaam te verklaren om kiezer te zijn?’

[De conclusie van Everts was:] ‘Daarom meen ik dat het intellectueel en zedelijk gehalte van onze minder klasse ook niet staat op de hoogte waarop dit het geval dient te zijn om deel te nemen aan politieke debatten.’

[...]

‘Fraai hè, arbeiders vindt ge niet? Arme Roermondsche Katholieke Volksbonders, die de eer moogt hebben door uw eerwaarden zeer geleerden president in eigen persoon in de 2^e Kamer intellectueel te worden gesteld beneden de boertjes van de Mookerhei, en zedelijk lager te worden geschat dan de hoerebazen of kroeghouders die nu kiezers zijn.

[...]

Kortom, meneer Everts, [...] Gij hebt u geschaard bij hen die ons tegen willen houden op den weg naar hooger, naar beter, gij hebt u geschaard bij de rijken en wilt strijden tegen de armen.

Het is niet kwaad dat wij ’t weten.’¹⁶⁷

Wethouder en locoburgemeester Schreurs (1884-1894)

Eind december 1881 was het zilveren raadslid Schreurs door de gemeenteraad zelf in het zonnetje gezet. De raad was bij die gelegenheid ‘*en corps* hem te zijnen huize [gaan] gelukwensen en dank zeggen voor de diensten gedurende 25 jaaren aan de stad en burgerij bewezen. Die eerbetuiging en openbare hulde zijn dan ook ten volle verdiend; want geheel Roermond weet, dat de heer Schreurs de belangen der gemeente en der burgerij steeds met den meest lofwaardigen ijver behartigd heeft en zich steeds liefderijk bereid toonde, om zijn medeburgers geheel belangeloos met raad en daad bij te staan.’¹⁶⁸

Zijn bevordering tot wethouder en daardoor soms ook locoburgemeester zou niet lang meer uitblijven. In de gemeenteraadsvergadering van 17 april 1884 werd na het eervol ontslag van wethouder Janssen in diens plaats Schreurs benoemd, maar daaraan moesten wel drie stemmingen voorafgaan. Het was bij de eerste twee stemmingen gelijk opgegaan tussen Schreurs en V. Mertz. Pas na een derde kreeg Schreurs 6 stemmen, tegen Mertz 4 en een blanco, zodat Schreurs in de prijzen viel. Maar Schreurs vroeg wel een bedenktijd van 24 uur om zijn benoeming aan te nemen.¹⁶⁹ *De Volksvriend* kon het weer niet laten: ‘Munsterkerk. Ter vereeuwiging van de verkiezing des heeren SchReurs tot wethouder, zal de klok, indertijd geschonken door den consul urbis “H. Scheurs”, worden hergoten, om de inlassing der vergeten R mogelijk te maken.’¹⁷⁰

In de raadsvergadering van 5 mei 1884, nam Schreurs als nestor bij afwezigheid van burgemeester Brouwers en de raadsleden Stoltzenberg en Leurs de voorzittersstoel in, zoals malicieus en ironisch verwoord in *De Volksvriend*:

Ik heb de eer UEdAchtbaren in kennis te stellen, dat ik de benoeming van wethouder heb aangenomen. Ja, Mijneheeren, ik heb dit gedaan in het belang der gemeente, nadat ik vernomen had wat al kuiperijen en looze streken een ander heeft aangewend om tot die betrekking te worden gekozen. Wat zou er van onze goede stad geworden zijn als eens die toelag ware gelukt; het ontslag van den heer Andriessens lag gereed; geen burgemeester meer; geen kermis meer in de nabijheid der kerk, hetzij op de Markt of Buiten-op, dit was toch reeds met den geestelijkheid afgesproken; geen bals of concerten meer, maar daarentegen missen en jubilé’s, zoodat het geld dat anders de burgerij toekwam, in het

bodemlooze vat der kerk zoude verdwijnen; dit alles, Mijneheeren, hebt gij door mij te benoemen tot wethouder afgeweerd; ontvangt daarvoor mijn oprechten dank. Want, hoe na mij ook de godsdienst aan 't harte ligt en ik zijn bedienaren eer, nooit zal ik mij zoover vergeten dat ik te hunnen gevalle de genoegens, de belangen der burgerij opoffer. En zoo gij mij nu, zoolang ik geroepen zal zijn deze raad te presideeren, met uwen besten krachten wilt bijstaan, alsdan hoop ik trots het stelselmatig verzet van zekere partij, veel goeds voor Roermond tot stand te brengen.¹⁷¹

Schreurs beloofde ook 'zooveel mogelijk den hoofdelijken omslag trachten te weren.' De benoeming van een derde wethouder bij ontstentenis van een burgemeester vond de locoburgemeester onnodig: 'daar het werk door hem en de heer Andriessens gemakkelijk afgedaan [kan] worden.'¹⁷² Toen waarnemend burgemeester Schreurs evenwel gelastte dat alle kramen, tenten en carrousels op de markt voor middernacht moesten gesloten zijn, vreesde *De Volksvriend* 'dat door verwisseling van burgemeester, Schreurs in plaats van Brouwers, Roermond van den wal in den sloot is geraakt.'¹⁷³

Kort daarop, medio juli 1884, mocht Schreurs, H.F. Andriessens, die al 24 jaar raadslid was en tien jaar wethouder, als nieuwe burgemeester installeren. Hij durfde zijn 'gewichtige betrekking' aan dankzij de steun van zijn locoburgemeester: "Ja Mijne Heren! [...] een man van ondervinding en groote ervaring zooals de heer Schreurs."¹⁷⁴

Gekonkel en ruzie onder de confessionelen

Toch had het enkele malen weinig gescheeld of Schreurs had tussentijds zijn politieke carrière afgebroken. Stank voor dank. Hier manifesteerde zich wat Peter Nissen zo kenmerkend vond voor de katholieke fractie in latere decennia: 'Met de regelmaat van de klok maakten zich katholieke raadsleden los van hun kiesvereniging [...] De tegenstellingen [tussen de lijsten in de voorafgaande decennia] draaiden steeds om lokale belangen of persoonlijke vetes en niet om principiële verschillen in politieke uitgangspunten. Steeds hadden de katholieken een gemeenschappelijke vijand: eerst de liberalen, later de socialisten en nog later opnieuw de liberalen.'¹⁷⁵

De ambitieuze fabrikant van heiligenbeelden, raadslid en *enfant terrible*, François Stoltzenberg,¹⁷⁶ had met burgemeester Brouwers in 1882 onder een hoedje gespeeld om de stadstekenschool buiten de raad om op te waarderen tot een heuse kunstacademie. Met het grootste gemak kreeg Clemens Schreurs, het hoofd van de bestaande tekenschool en tevens sedert 1866 werkzaam als tekenleraar aan de Rijks HBS, van de burgemeester te verstaan dat hij niet langer werkzaam kon zijn aan het instituut en beter zijn ontslag kon nemen. Onder het personeel van het atelier Cuypers-Stoltzenberg zou zich een veel betere kandidaat bevinden. Toen de burgemeester hierover in de raad werd geïnterpelleerd, 'schreeuwde "wakkere" voorzitter [...] dat 't den heer Schreurs, in 't bezit van de acte voor Middelbaar onderwijs, aan de noodige bekwaamheden ontbreekt, op hetzelfde oogenblik dat men tot Directeur bestemt een Duitscher, die geen acte bezit.'¹⁷⁷ Afgezien van de onjuiste informatie en de absolute willekeur waarmee de burgemeester de rechtspositie van deze docent aan zijn laars lapte – een onhebbelijkheid die zich vaker bij hem manifesteerde – werd hiermee de loyaliteit van het raadslid Schreurs danig op de proef gesteld. Clément Prosper Schreurs was weliswaar een liberaal, maar tevens een jongere broer van Jean Henri. Uiteraard weigerde Schreurs met een handvol getrouwen in de raad mee te werken aan de officiële registratie van de benoemingen. Burgemeester Brouwers en Stoltzenberg wisten echter een meerderheid voor hun snode plan te behalen. De redacteur van *De Volksvriend* legde de vinger op de zere plek: 'eene plooiërij in 't groot tusschen Burg. en Weth. en den heer Stoltzenberg, lid van den Raad. Arme gemeente waar de katholieke beginselen worden omgezet in particuliere belangen, terwijl die der gemeente in het gedrang komt.'¹⁷⁸

Van eendracht in het roomse bolwerk was even geen sprake meer: 'De griffier heeft zijn ontslag genomen als voorzitter van de Katholieke Kiesvereniging en van de *Eensgezindheids*

- Sociëteit zonder eensgezindheid, en wil niks meer weten van den “troep”, waarvoor hij zoveel heeft opgeofferd.’¹⁷⁹ Of een woedende Schreurs in een opwelling het bijltje erbij wilde neergooien, is niet uitgesloten, maar hij zou weldra weer bij zinnen zijn gekomen. De Tekenacademie bleek geen succes en na het vertrek van burgemeester Brouwers werd ook weer de oude naam gebruikt: ‘Teekenschool voor *nuttige en beeldende kunsten*’.¹⁸⁰ Met de stijfkoppige Stoltzenberg kon Schreurs vaker geen land bezeilen. In mei 1889 ontstond in de raad onenigheid over de benoeming van de stadsbode. B & W wilden de 28-jarige Gradus Janssen voorstellen, die gehuwd was met een dochter van de oude bode. Stoltzenberg had eerder veldwachter Theodoor Pubben aanbevolen. Hij werd daarin gesteund door het raadslid Geradts die juist altijd de voorkeur gaf aan gemeenteamttenaren na jarenlang trouwe dienst boven nieuwkomers. Locoburgemeester Schreurs pareerde fijntjes dat alleen B & W voorstellen mogen doen, de raad heeft alleen te kiezen. Daarop repliceerde Stoltzenberg:

“Heel goed M.d.V. Maar er is nog nooit een gemeenteraad geweest, waar maar altijd gezegd wordt: ‘*Gestumd, gestumd.*’ Als het zoo gaat heeft de stad volstrekt geen gemeenteraad meer nodig.”¹⁸¹

Uiteindelijk kreeg het college zijn zin en bekrachtigde de raad de benoeming van Janssen tot gemeentebode.

Een maand later (juni 1889) was de kandidaatstelling voor de Tweede Kamer van baron d’ Olne door de K.K. aan de orde. De onenigheid die daaruit voortkwam is hierboven beschreven. In dat conflict tussen Schreurs en Stoltzenberg moest de laatste aan het kortste eind trekken. Stoltzenberg besloot uit het bestuur van de K.K. te stappen, al bleef hij abusievelijk nog op de lijst van herverkiezing staan.¹⁸² Amper twee weken later (29 juni 1889) ging Stoltzenberg een stap verder en schreef een kort briefje dat de nieuwe burgemeester Diepen voorlas in de raad: ‘ED.Achth. heeren. Hierbij heb ik de eer UEA. mede te deelen, dat ik bij dezen mijn ontslag neem als lid van den gemeenteraad.’¹⁸³

In juli 1891 werd wethouder Schreurs door zijn eigen K.K. met eenparige stemmen voorgedragen voor herverkiezing in de raad. In een voorbeschouwing van de *Nieuwe Koerier* nam de auteur het voor hem op:

De heer Schreurs, die door de liberalen als raadslid en wethouder steeds heftig bestreden werd. Hij is Voorzitter van de katholieke kiesvereniging, daar wringt hem de schoen. Van daar, dat men hem zoo gaarne zag vallen. Wel is hij in dienst der stad, in het behartigen der belangen der burgerij vergrijsd, maar dat wordt door de liberale tegenstanders vergeten.¹⁸⁴

Maar met zo’n staat van dienst behoefde goede wijn geen krans.

Toch moet de uitslag van de raadsverkiezingen van 21 juli 1891 menigeen zijn tegengevallen. Niet langer meer had Schreurs de meeste stemmen weten te trekken voor de roomse fractie. Ditmaal behaalde F. Nicolas veruit de meeste: 486. Daarop volgden A. Steffens met 408 en L.P. Romen met 403 stemmen. Pas op de vierde plaats kwam Schreurs met 398 stemmen. De *Nieuwe Koerier* gaf als verklaring: ‘Waarom de heer Schreurs minder stemmen kreeg [...] dat zullen de heeren die het liberalisme als enig redmiddel van het katholieke Roermond beschouwen, zelf het beste kunnen uitleggen.’¹⁸⁵

Juist in deze tijd nam zijn jongere broer Clément P. Schreurs ontslag als tekenleraar aan de Rijks HBS en vierde zijn jongste broer Jean Schreurs zijn zilveren jubileum als ontvanger der Godshuizen. Vooral over laatstgenoemde werd door de katholieke pers de loftrompet gestoken.¹⁸⁶

Amper twee jaar was G. Diepen burgemeester van Roermond toen hem op eigen verzoek op 1 nov. 1891 eervol ontslag werd verleend.¹⁸⁷ De raad voelde zich overvallen. Opnieuw was

Schreurs de aangewezen man om de honneurs van locoburgemeester waar te nemen. In deze raadsvergadering kwam de goedkeuring van de gemeenterekeningen over 1890 aan de orde. En om eens bij een wat luchtiger onderwerp stil te staan, volgt hier een momentopname uit een discussie over de honorering van de klokkenluiders:

De heer Michiels tot den heer Geradts: Ga door.

De heer Geradts vervolgt: Ik heb met verbazing gezien dat onder de post openbare feesten voor het luiden der klokken bij gelegenheid van het afsterven van Z.M. den Koning betaald is f101.

Ik vermeen, dat dit onder dezen post niet behoort, daar dit wel geen openbaar feest is geweest. (Hilariteit.)

De heer Michiels. Ik vind deze post ook veel te groot: Groote Kerk [kathedraal] f63-, Munsterkerk f18-, Protestantsche kerk f10-, Stadhuis f10-. Vooral de Groote kerk heeft te veel gekregen.

De heer Schreurs. Daar is ook drie weken achtereen geluid.

De heer Scheuler. Wanneer men nagaat welke enorme sommen in de dorpen daarvoor besteed zijn, is dit nog betrekkelijk gering.

De heer Michiels. Wanneer men het daar wil geven, behoeft men het daarom hier niet te doen. Gekken vindt men overal.¹⁸⁸

Ondanks deze gedetailleerde kritiek van de liberalen werden de jaarrekeningen met algemene stemmen goedgekeurd.

Nauwe samenwerking met burgemeester Geradts (1892-1893)

Tot veler verrassing werd opnieuw iemand uit de gemeenteraad tot burgemeester benoemd en nog wel een ‘liberaal-katholiek’: mr. Louis Geradts, een van de vooraanstaande leden van de Liberale Unie. Geen van de roomse raadsleden had als kandidaat op het voorkeurslijstje van de gouverneur gestaan. Te elfder ure had mr. Geradts gesolliciteerd. Kort voor de jaarwisseling, op 28 december 1891, werd hij bij KB benoemd tot burgemeester van Roermond op voordracht van een liberale regering.¹⁸⁹ Toen het grote nieuws bekend was geworden, trok een volksmenigte naar zijn woning in de Swalmerstraat om hem toe te juichen, terwijl de Koninklijke Harmonie haar voorzitter een serenade bracht. Mr. Geradts memoreerde in zijn dankwoord dat zijn grootvader, Jacob Geradts, bijna exact een eeuw eerder ook burgemeester van Roermond was geweest.¹⁹⁰ De roomse pers – met uitzondering van de orthodoxe *Zuid-Hollander* die de omstreden benoeming een ‘schandaal’ noemde – was niet eens zo afwijzend, al beschouwde de klerikale pers in Limburg het wel als een gemiste kans.

De *Nieuwe Koerier* schreef:

Als burger en rechtskundig raadsman heeft de heer mr. Geradts veler achting verworven. Hij was steeds zeer humaan, beleefd in den omgang. Als pres. der *Kon. Harmonie* en der zangvereniging *Caecilia* heeft hij zeer veel tot den bloei dier Societeiten bijgedragen.

Wij hebben een te vast vertrouwen in het rechtvaardigheidsgevoel, den goeden wil en den humaniteit van den nieuwbenoemde, om niet te verwachten, dat hij evenals zijn waardige voorganger de heer Diepen, voor allen gelijk, voor allen een waar burgervader zal zijn. [...]

Zijn wij het in *beginselen* het ook niet eens met nieuwbenoemde, wij wenschen dat hij aan den bloei van Roermond met hart en ziel werke.¹⁹¹

Maar de Roermondse burgerij was ronduit enthousiast. En zelfs locoburgermeester Schreurs wees in zijn installatierede op ‘de groote sympathie welke de nieuwe burgemeester bij Roermonds ingezetenen geniet. De hoedanigheden van hart en geest [...] die u zooveel achting en genegenheid van uw medeburgers wisten te verwerven doen ons vertrouwen, dat, niettegenstaande het verschil der beginselen, dat in menig opzicht tusschen u en de meeste[n] onzer bestaat, toch *samenwerking* mogelijk zal blijken.’

De nieuwe burgemeester Geradts erkende lang geaarzeld te hebben om ‘naar het eervol ambt van Burgemeester te dingen.’

Er bestond toch bij mij de vrees, dat ik bij u, mijne heren Leden van den Raad en van het Dagelijksch Bestuur, niet dien steun, die medewerking zou vinden, die m.i. onontbeerlijk zijn, om als burgemeester met vrucht te kunnen werkzaam wezen.

Die vrees evenwel, ik constateer het thans met groot genoegen, is ongegrond gebleken. Immers de Heeren Wethouders, en de geachte Secretaris, die nu reeds sedert tal van jaren hunnen krachten wijdden aan de bevordering der stedelijke belangen hebben mij onmiddellijk, na kennis genomen te hebben van mijne benoeming, hunnen door mij zeer gewaardeerde steun toegezegd, en Gij allen, mijne heeren Leden van den Raad, hebt mij de verzekering gegeven, dat ik op uw welwillende medewerking kan rekenen. De hartelijke woorden mij zoo even door den geachten oudsten Wethouder [Schreurs] toegesproken, getuigen van de grootste welwillendheid ten mijnen opzichte.¹⁹²

Natuurlijk zou er wel bij behandeling van raadszaken wel eens een ‘verschil van gevoelen’ tussen de leden kunnen voorkomen, maar dat moet overkomelijk zijn als alle leden zich inzetten voor ‘ons dierbaar Roermond’. ‘Eerlijk en onpartijdig zal ik uwe vergaderingen leiden en uwe besluiten uitvoeren.’ Zijn werkzaamheden als advocaat zou hij nu beëindigen om zich vol overgave in te zetten voor de gemeente. ‘Moge onze gemeenschappelijke arbeid onder Hoogereren zegen, strekken tot bevordering van den bloei van Roermond. Dat is mijn innigste wensch.’¹⁹³

De dag van de installatie werd ondanks de sneeuw een waar volksfeest dat eindigde in een fakkeloptocht in de vroege avond met wel meer dan 800 lampionnen, terwijl de heren autoriteiten gingen dineren in de Gouden Leeuw om daarna nog gezamenlijk de klerikale sociëteit *De Eensgezindheid* en de liberale *Groote Sociëteit* aan te doen.¹⁹⁴

De wethouder en de nieuwe burgemeester hadden elkaar beter leren kennen in twee raadscommissies waarin beiden zitting hadden: de ‘1^e commissie comptabiliteit’ (beheer van geldmiddelen) en ‘contentieus’ (bestuurlijke geschillen) en als 2^e in de ‘commissie voor strafvorderingen’. Het raadslid Geradts had zich vaker sterk gemaakt voor de bescherming van de rechtspositie van het gemeentepersoneel, als ook herhaaldelijk hartstochtelijke pleidooien gehouden voor de openbare aanbesteding van verband- en levensmiddelen, brandstoffen enz. ten behoeve van de Godshuizen, maar bij wethouder Schreurs vonden die in zijn hoedanigheid van regent van de drie liefdadigheidsinstellingen amper gehoor. Hij wilde niet worden blootgesteld aan de onverbiddelijke openbaarheid en hij hield het liever bij zijn favoriete leveranciers.¹⁹⁵

Ook als burgemeester lukte het Geradts niet om daaraan een einde te maken. De nog jonge Gezondheidscommissie nam hij in bescherming tegen ontactische uitlatingen van zijn partijgenoot Michiels van Kessenich waardoor de samenwerking met de raad verstoord dreigde te raken.¹⁹⁶ Veel waardering oogstte de nieuwe burgervader met zijn succesvolle coördinatie in de bestrijding van de brand in de kathedraal op 20 mei 1892, maar het werkzame leven van de nieuwe burgemeester bleek veel te kort te zijn toen hij zich in april 1893 vanwege kaakkanker onder medische behandeling moest stellen in Amsterdam.

Opnieuw moest Schreurs de zoveelste burgemeester – nu een met ziekteverlof – vervangen. De doodzieke burgemeester leunde steeds meer op zijn eerste wethouder – hij noemde hem zelfs zijn ‘vriend’ – die informeel, maar ook formeel de dienst ging uitmaken. Toen Domela Nieuwenhuis op Paasmaandag Roermond aandeed voor socialistische propaganda, lag mr. Geradts in een rooms-katholiek ziekenhuis in de hoofdstad bij te komen van een zware kaakoperatie. Korte tijd zag het er naar uit dat de burgemeester zijn ambt in september kon hervatten na zijn herverkiezing als raadslid, toen hij – nog geen maand later – opnieuw moest worden opgenomen in hetzelfde ziekenhuis in Amsterdam. Daar kwam hij op 8 oktober 1893 te overlijden.¹⁹⁷

Nog geen week na de plechtige begrafenis van mr. Geradts¹⁹⁸ hield locoburgemeester Schreurs een korte rede in de raad:

Verleden Woensdag hebben wij de laatste eer aan onze dierbare Voorzitter – en de Burgerij aan haren achtenswaardige Burgemeester bewezen. Dat Roermond hem lief had, heeft de bijwoning zijner begrafenis doen blijken, welke stichtend en plechtig was. Nooit is er dan ook een man in Roermond geweest, die in een zoo korten tijd, zoo algemeen geacht en bemind werd.

Het is dan ook zeer te betreuren dat de overledene in de kracht zijns levens, al te vroeg het tijdelijk voor het eeuwige heeft moeten verwisselen, het is gebleken dat hij was de man dien Roermond noodig had, daarvan heeft hij meer dan voldoende bewijzen gegeven, zoo op stoffelijk als op maatschappelijk gebied.

Hij stelde voor om een ‘passend photographisch portret’ van ‘dien grooten weldoener’ te laten maken voor elk raadslid en eentje voor het archief. Ook zond hij de familie van de overledene namens de raad een condoléance-brief.¹⁹⁹

Hierna zou wethouder Schreurs weer tot januari 1894 het ambt van burgemeester waarnemen tot de installatie van G. Raupp, die uit piëteit voor zijn overleden voorganger koos voor een heel sobere installatie. Vier maanden later was Schreurs spoorloos verdwenen.

III De ‘Sociale Quaestie’

In de loop van de jaren tachtig van de negentiende eeuw ontstond er onder de gegoede burgerij in Nederland meer en meer een grote bezorgdheid over de toenemende tweedeling in de maatschappij die van de aloude standenmaatschappij waarin oude en jongere elites de politieke macht verdeelden – bestuurlijke carrières waren afhankelijk van patronage, protectie en coöptatie, onderling geregeld in besloten kringen en via familienetwerken²⁰⁰ – evolueerde tot een industriële klassenmaatschappij waarin een ongebreideld kapitalisme hoogtij vierde, met allerlei sociaaleconomische misstanden van dien, met name voor de fabrieksarbeiders, het nieuwe proletariaat.

Peter Nissen typeerde Roermond als een ‘standenstad met een ‘proletarische achterhoede’.²⁰¹ Jean Beyers concludeerde in zijn artikel over de armoedebestrijding in Roermond aan het eind van de negentiende eeuw dat het Burgerlijk Ambbestuur met een ‘budget van nog geen 10.000 gulden geen potje kon breken.’²⁰² Daarmee konden onmogelijk 117 gezinnen ofwel 669 personen, onder wie 16 weduwen, ruimschoots worden bedeed.²⁰³ Ook Gerard de Groot kwam in zijn biografisch artikel over burgemeester George Diepen (1889-1891) met cijfers. In 1891 werden 410 gezinshoofden en 115 personen ondersteund. Aangaande de sociale kwestie in Roermond kwam hij tot de slotsom: ‘Ruw geschat is 20-25% van de bevolking aangewezen op hulp. De situatie blijkt nog schrijnender als ook gekeken wordt naar de woon- en leefomstandigheden van degene die wel werk hebben. Al begint de roep om nieuwe initiatieven aan kracht te winnen, aan het gemeentebestuur is die roep in deze periode niet besteed.’²⁰⁴

Exemplarisch voor de standenmaatschappij met haar grote inkomensverschillen in Roermond zijn de diverse rollen die honden speelden bij rijken, middenstanders, boeren, of ambachtslieden. Roermond kende vanaf 1 februari 1895 een gemeentelijke hondenbelasting van 2 gulden, maar het maakte nogal verschil in welk milieu en voor welk doel dit huisdier werd gehouden. Voor *Christoffel* in *De Volkstribuun* was het zo klaar als een klontje: ‘Dit is natuurlijk wéér een harten slag voor de geringe, de arme klasse die zonder hond haar brood niet kan verdienen.’²⁰⁵ Voor een geprivilegieerd jager als jhr. Michiels van Kessenich was het hebben van een jachthond (een witbruin gevlekte *Pointer*) in zijn huis aan de Steenweg een hobby, dus pure luxe. Niettemin was hij gedupeerd toen het beest was weggelopen.²⁰⁶ Op het landgoed De Aerwinkel in Posterholt liefhebberde Jules Geradts, een neef van de

Roermondse burgemeester, in het fokken van *Pointers*, zoals *Minka*, en behaalde er landelijk en internationaal prijzen mee.²⁰⁷ De meeste boeren buiten de stad bezaten waakhonden en vaak ook nog een herdershond als zij nog schapen hielden. Of een eenvoudig schrijnwerker als Jacob Minkenberg die na zijn ontslag vanwege zijn socialisme als winkelier zijn kostje bijeen moest zien te scharrelen, de bui al had zien hangen, hij had een half jaar eerder zijn ‘kar met trekhond’ te koop aangeboden.²⁰⁸

Armenzorg was ook nog eens gebaseerd op liefdadigheid. Slechts enkele puissant rijke filantropen bestemden, uit menslievendheid of schuldgevoel, een deel van hun nalatenschap in de vorm van aanzienlijke legaten aan (particuliere) liefdadigheidsinstellingen. Zo liet de vroeg overleden burgemeester Louis Geradts (die bij zijn installatie begin 1892 verschillende instellingen en jongeren ook al eens had bedacht) in oktober 1893 een totaalbedrag van f41.500 na, verdeeld over diverse stedelijke organisaties, terwijl jkvw. M. Michiels van Verduynen in april 1894 ruim f47.000 aan vooral de rooms-katholieke armen schonk.²⁰⁹

Zelfs de *Maas- en Roerbode* memoreerde de ‘Sociale Quaestie’ als het ‘vraagstuk van de dag’ – in feite een ‘containerbegrip’ waarin maatschappelijke onvrede en zorgen over uiteenlopende sociale wantoestanden een plek kregen.²¹⁰ Zo was de kloof tussen rijk en arm in de tweede helft van de negentiende eeuw aanzienlijk verbreed. Er was een enorme vermogensongelijkheid ontstaan die de maatschappelijke vrede op den duur zou bedreigen. Aan het eind van de negentiende eeuw was in Nederland 55% van het vermogen in het bezit van de rijkste 1%.²¹¹ De architect van ons staatsbestel, J.R. Thorbecke, had zelf al veel eerder – in mei 1844 – in een rede *Over het hedendaagsch staatsburgerschap* voorzien: ‘Wanneer met toeneemenden rijkdom aan den eenen, armoede aan den anderen kant zich uitbreidt; wanneer de rijke nog rijker, hij die weinig heeft nog armer moet worden; wat is de wetgeving die allen staatsburgerschap aanbiedt onder eene door weinigen bereikbare voorwaarde, wat is die wetgeving, tenzij ironie.’²¹²

Ieder weldenkend burger was het in de loop van de jaren tachtig duidelijk geworden dat elk staatsburger (op termijn) moest kunnen meedoen aan ‘een democratisch bestel’, dat de overheid bestaans- en rechtszekerheid aan de arme moest bieden en dat daarvoor tal van hervormingen urgent waren, wilde de sociale orde niet worden verstoord. Het socialisme kwam immers niet uit de lucht vallen. De tijd was rijp voor sociale actie om de nationale eenheid te bewaren en gemeenschapszin te bevorderen. Daartoe leenden zich de oprichting van standbeelden van historische persoonlijkheden en de instelling van lokale en nationale herdenkingsfeesten. Sociale wetgeving (als kinder-, leerplicht-, veiligheids-, ongevallen- en woningwet, inclusief gratis rechtsbijstand) waardoor de overheid directe bemoeienis zou krijgen met het sociaaleconomisch leven, samen met de uitbreiding van het kiesrecht zou uitdrukking geven aan die hervormingsgezindheid en het kapitalisme een menselijker gezicht bieden.

Met het uit 1874 daterende ‘kinderwetje’, een initiatiefvoorstel van het liberale kamerlid S. van Houten, werd het begin van de sociale wetgeving van Nederland ingeluid. Allengs werd de noodzaak gevoeld om dit wettelijk verbod op de kinderarbeid te toetsen aan de praktijk van alledag in fabrieken en werkplaatsen. In de Tweede Kamer werd een parlementaire enquêtecommissie (“Betreffende werking en uitbreiding der wet van 19 September 1874”) in het leven geroepen om naast controle op de kinderarbeid ook de werkomstandigheden voor vrouwen en arbeiders, in het bijzonder zaken als de veiligheid en de gezondheid, te onderzoeken. In januari 1887 werden de eerste getuigenverhoren afgenomen in Amsterdam, gevolgd door die in Maastricht en de vlasindustrie in Tilburg.²¹³ Helaas moest het parlementaire onderzoek in de loop van 1887 worden gestaakt door een grondwetsherziening, waarvoor beide Kamers werden ontbonden. Noodgedwongen bleef het onderzoek naar de leef- en werkomstandigheden in de Groninger Veenkoloniën, Leiden en Twente achterwege.

Begin 1890 pakte het parlement de draad weer op en installeerde een staatscommissie die het eerder afgebroken onderzoek kon afronden en tegelijkertijd dankzij een ruimere taakstelling ook materiaal wilde verzamelen over de sociaaleconomische positie van de arbeiders en hun verhoudingen met hun patroons. Misschien wordt dat hier aan de hand van Leiden als voorbeeld duidelijker. Daar werden in de zomer van 1890 op 18 zittingsdagen 131 getuigen opgeroepen, onder wie 10 vrouwen.²¹⁴ Eind oktober 1890 werd het eerste exemplaar van het *Verslag van Staatscommissie van Arbeidsenquête. Derde Afdeeling. Getuigenverhooren Leiden* aan de minister van Justitie aangeboden. In de maanden daarna ging er een golf van publiciteit, uitgaande van progressief-liberale kringen – ter linkerzijde van de Liberale Unie waarvan o.a. burgemeester mr. Louis Geradts en mr. L.F.H. baron Michiels van Kessenich vooraanstaande leden waren – rondom het *Sociaal Weekblad* van met name mr. Arnold Kerdijk, het progressieve Tweede Kamerlid, en Hélène Mercier, sociaal werkster en hervormingsgezinde schrijfster. Beiden wijdden wel tien artikelen aan de uitkomsten van de Leidse *Arbeidsenquête* en spaarden daarbij niemand, zelfs de burgemeester niet. Het leven van de Leidse fabrieksarbeider maakte volgens Mercier ‘een buitengewoon armzalige indruk [...] hoofdoorzaak zijn de laage loonen die te Leiden worden uitbetaald.’ Wie vaker arbeidersbudgets onder ogen had gehad, die kon weten ‘dat een arbeider-huisvader, in een stad als Leiden, van 6, 7, 8, ten hoogste 9 gulden in de week, niet behoorlijk kan leven; ja is zijn gezin tamelijk groot, daarvan in het geheel niet kan bestaan, tenzij met behulp van het loon van zijn vrouw en kinderen.’²¹⁵ Onder Leidse studenten ontketende de theologiestudent Anne de Koe een ‘golf van sociaal gevoel’ met zijn artikel ‘De Student en de Maatschappij’ dat in mei 1891 in *Algemeen Nederlandsch Studenten Weekblad Minerva* verscheen. Daarin wees hij op de langdurige materiële en sociaalpsychologische gevolgen van een jarenlange, structurele onderbetaling:

‘De bundel ‘Leiden’²¹⁶ is een stuk zwarte nacht te midden der enquête-verhooren. De enquête heeft in geen onzer groote fabriekssteden zoveel ellende aan het licht gebracht. Tevergeefs zoekt ge bij het type van den Leidsche fabrieksarbeider den adel, dien zijn arbeid hem bijgebracht zal hebben; er is van geslacht op geslacht te veel gewerkt tegen te gering loon: voor adel vindt ge verstomping, totaal gemis aan eigenwaarde en besef van verantwoordelijkheid.’²¹⁷

Het was een eerste signaal aan Leidse studenten, professoren en leden van de gegoede burgerij tot het nemen van verschillende sociaal geëngageerde initiatieven ten behoeve van de ‘werkmansstand.’²¹⁸ Zo stichtten de ‘heren’ studenten een Volksleeszaal aan de drukke Haarlemmerstraat (1891) die in 1899 werd opgenomen in het prestigieuze Leidsche Volkshuis, een gebouw ter ‘verhooging van de ontwikkeling, beschaving en levensgeluk onder de arbeidende en daarmee gelijkstaande klassen.’²¹⁹

Ook in Amsterdam heerste er verontwaardiging. Daar vertrouwde pastoor H.L. Sloots de heren enquêteleden toe: ‘Het fabrieksleven vind ik het onhebbelijkste en ongelukkigste leven dat er is; maar dat is niet te veranderen, er moeten fabrieken zijn en dus fabrieksarbeiders.’²²⁰ Daartoe aangezet door de pauselijke encycliek *Rerum Novarum* (1891) zouden katholieke geestelijken niet achterblijven en weldra met initiatieven komen ter verbetering van vooral het zedelijk niveau van de arbeidersbevolking, o.a. door werkzaamheid van sociale aalmoezeniers in fabrieksarbeiderswijken, maar ook door stichting van confessionele standsorganisaties als de R.K. Volksbond met zijn organisatievorm van patroons en arbeiders samen zoals in vroeger tijden de gilden.

A. Een weekbudget van 9 gulden voor een arbeidersgezin van 5 personen in Maastricht 1890²²¹

Uitgaven	per dag	per week
Huishuur	----	f 1,25
Brood	f 0,26	f 1,82
Boter	f 0,17	f 1,19
Aard. en groenten	f 0,16	f 1,02
Koffie en koffiewater	f 0,15	f 1,05
Vet	f 0,06	f 0,42
Vuur en licht	f 0,15	f 0,42
Zeep	---	f 0,20
Peper, zout, azijn	f 0,04	f 0,28
Vleesch of spek	f 0,10	f 0,70
Suiker	f 0,02	f 0,14

B. Arbeiderslonen in Roermond mei 1893

Als men onderstaande gegevens omtrent den toestand der arb. te Roermond uit de *Volkstribuun* overgenomen, leest, begrijpt men, waarom de heeren daar zoo het optreden der sociaal-democratische spreker tegenwerken:

Timmerlieden, schrijnwerkers enz. verdienen 11 of 12 cent per uur. 13 is een uitzondering. Door lange werkdagen heeft dit iets te betekenen in den zomer, doch in den winter is armoede troef.

Metselaars verdienen 6 à 7 maanden van het jaar van 13 tot 15 cents per uur, maar in den winter loopen zij werkeloos rond en kunnen toevlucht zoeken bij Vincentius. Opperlieden verdienen echter slechts 8 à 9 cent per uur, 10 is weer een hele uitzondering.

Een *goed kleermaker* verdient hoogstens 8 ct. per uur. Alleen door dag en nacht te werken houden zij het leven nog.

Met de *schoenmakers* is 't gelijk gesteld. Hierbij komt echter nog dat de bazen op goedkoope wijze met veel knechts willen geuren en ze dan den halven tijd zonder werk laten loopen, ten minste de stukwerkers. Voor het maken van een paar vrouwenschoenen wordt hier 85, voor 't maken van een paar mannenschoenen 110 cent betaald. Als een schoenmaker 't tot 5 of 6 gulden brengt is hij blij. De flinkste *smidsknechts* verdienen 12 cent per uur, maar dat is dan ook de keur eruit.

Typografen zijn er heel enkelen die f 1.40 verdienen, dat zijn de knapsten, de meerderheid heeft niet meer dan f 1 à 1,25, en er zijn er ook nog beneden den gulden.

De *ververs* verdienen in hun besten tijd van 9 tot 13 cent per uur, heel enkelen 15. Over een paar weken is het kermis, dan hebben ze gedaan en begint het sukkelen weer om aan werk te komen. Ziedaar hoe het met de ambachten uitziet in Roermond. Is dat nu een toestand die stemmen moet tot tevredenheid? 't Is belangelijk! En nu de fabrieken.

De *beeldhouwers*, ja die maken een uitzondering, die hebben een vrij goed loon, maar dat is een kunstvak, dat niet tot maatstaf kan worden genomen. Zij zijn dan ook in Roermond de eenigen die 20 ct. en meer per uur halen.

Die beeldhouwers hebben echter ook nog reden tot klagen, zoo zijn er bijvoorbeeld heeren die bij hun beeldhouwerij er ook nog een manufactuurwinkel op na houden. Daar zijn de knechts nu wel niet gedwongen om te koopen, o neen, maar laat een hunner iets elders koopen, hij zal spoedig aan plagerij en boeten ontdekken welke misdaad hij heeft begaan.

De *wevers en spinders* bij Claus verdienen om en bij de gulden, niets meer, eerder minder. Er zijn er ook voor 60 cent.

In de *Chemische fabriek* van Haagen is het loon der meerderheid 70, 80, 90 cent. Er zijn er een paar à 9 gld per week, deze[n] krijgen echter b.v. niets voor 't overwerken.²²²

‘Een kwaad leven’ in Roermond

Zou het de fabrieksarbeiders in het veel kleinere Roermond – in die jaren telde de stad iets meer dan 10.000 inwoners – anders zijn vergaan? Daar was zelfs tegen de heersende trend in sprake van industrieel verval vanwege faillissementen in de textiel- en papierindustrie tussen 1860 en 1880, gevolgd door aanhoudende stagnatie, zoals in het midden van de jaren negentig, waarbij veel fabrieksarbeiders hun baan verloren en net als in Leiden en Maastricht

in doffe armoede en apathie raakten en generaties lang zouden aangewezen blijven op de (kerkelijke) bedeling en anderen als seizoensgebonden ‘brikkenbakkers’ maandenlang buiten de stad werkzaam waren.²²³ De historicus prof. Ad Knotter concludeerde: ‘Het sociale exclusivisme van de Roermondse elite zou hebben geleid tot een grote gereserveerdheid tussen de sociale lagen, de sociale mobiliteit hebben belemmerd en het isolement van de armste groepen hebben vergroot.’²²⁴ ‘Onmaatschappelijkheid’ en ‘proletarische achterhoede’ werden sleutelwoorden bij de uitzichtloze armoede en mensonterende woonomstandigheden van de allerarmsten die de Geneeskundige Raad voor Limburg en Oostelijk Noord-Brabant en de Gezondheidscommissie Roermond o.l.v. de onvermoeibare dr. J.M.A. Kramps, tevens directeur van de Rijks HBS aldaar, begin jaren negentig aan het licht brachten.²²⁵ Niettemin zou Roermond nog in de jaren vijftig van de twintigste eeuw de twijfelachtige eer behouden met 7.7% ‘onmaatschappelijken’ te scoren – net iets hoger dan Maastricht.²²⁶ Het *Sociaal Weekblad* besteedde begin 1892 aandacht aan de uitkomsten van het onderzoek van de Gezondheidscommissie van voorzitter Kramps [bijlage C]:

De meeste woningen [ca. 80] van de bezochte buurten waren vervallen; zeer vochtig, zoodat menigmaal het water langs de binnenmuren liep; weinig verlicht; ellendig bevoerd; slecht gedekt, zoodat regen en sneeuw door dak en plafond heendrong, en het laatste soms in stukken deden afvallen. Gebroken vensterruiten en uit de hengsels gevallen deuren, die door touwen werden gesloten, maakten menigmaal een voldoende afsluiting onmogelijk. Om kort te gaan: op weinige uitzonderingen na, waren de bezochte woningen tot verblijfplaatsen van menschen volslagen ongeschikt.

Bekrompen binnenplaatsen waren dikwijls met vuile mestvaalten bedekt. Privaten van den aller-primitiefsten bouw stortten hun halfvloeibare faecaliën in geheel open of slecht gedekte privaatkuilen over, die zonder eenige ommuring in den grond waren gegraven. Insecten van velerlei soort gonsden en krioelden op warmere dagen langs de oppervlakte dier stank-verspreidende open privaat putten. Op vele plaatsen was de afvoer van het huishoudelijk water geheel onvoldoende, en meestal was het drink- en reinigingswater ver te halen.

Vele dier krotten waren volgepropt met menschen van allerlei leeftijd en beiderlei kunnen, die somtijds op den vloer van éézelfde vertrek, op kermisbedden, den nacht moesten doorbrengen. Wij zouden onredelijk en onbillijk meenen te zijn, wanneer wij van menschen in dergelijke toestanden een ontwikkelde moraliteits-gevoel wilden eischen.

Tot onzen spijt moeten wij erkennen, dat de bewoners der bovengenoemde huizen meestal weinig begrip hebben van orde en reinheid, en dientengevolge zou men in de meening kunnen verkeeren, dat, wanneer men zulke lieden verplaatste naar nieuwe nette arbeiderswoningen, deze spoedig weer in den vuilen, slordigen en onooglijken toestand van de tegenwoordige verblijven zouden verkeeren.

Edoch, de ondervinding leert het tegendeel. Waar men voor de arbeiders-klasse gezonde, goed ingerichte en goedkoope woningen beschikbaar stelt, waar daarop toezicht wordt gehouden, waar bij voorkomende ziekten de verpleging en de geneeskundige behandeling niets te wenschen overlaten, daar ontstaat langzamerhand een, in reinheid en ordelijkheid wedijverend, nieuw geslacht.

Ons zijn gemeenten bekend van gelijke omvang als Roermond, waar twintig jaren geleden een vuile fabrieks-bevolking huisde in krotten, gelijk aan die van onze stad, en waar thans een ordelievend, nieuw geslacht de nieuwe, frissche, gezonde en doelmatig ingerichte arbeiders-woningen bevolkt. Bloemen sieren daar de net gegordijnde vensters, en met een soort van welbehagen zitten de tevreden bewoners aan den wit geschuurden disch hun eenvoudig, zindelijk toebedeid maal te gebruiken.²²⁷

Maar de ongeduldige *Kijkert* in *De Volkstribuun* ergerde zich over het uitblijven van de bouw van nieuwe arbeiderswoningen anno 1893 in ‘de lieve Stad Roermond’ en gaf de notabelen een veeg uit de pan:

Een greep doende in de vele actuele onderwerpen als daar zijn, slachthuis, waterleiding, keuring van levensmiddelen met strenge bestraffing (?) van overtreders (Louis Beekm., S. en meer),²²⁸ armenbedeeling, arbeiderswoningen enz. enz. enz. willen wij ons heden bepalen tot het meest belangrijk en urgente vraagstuk, nl. arbeiderswoningen.

Is het niet schande, driewerf schande en vervult het u niet met afgrijzen tegen de machthebbenden en bezittenden, dat nog maar steeds het euvel blijft voortbestaan, dat de fatsoenlijke arbeider de gelegenheid wordt ontzegd zich tegen matigen prijs een gezonde en ruime woning te verschaffen en zoo een thuis en familiekring lief te krijgen.

De inzender van de *Limburger Koerier* weet wel te raden nu B en W. bouwgrond veilen op de Godsw. [eerder] Singel, tot den bouw van gegoede burgerwoningen, voor aankomende bourgeois, maar voor den arbeider geen woord, geen belangstelling.

Wat baat al dat gezanik en gebabbel in “Geloof en Wetenschap”, “Grondwet”, “Christoffel-vereeniging” met een pater van de Heibloem, “Eensgezindheid” en “Groote” of “Amicitia” over beste oplossing, wanneer er niets gedaan wordt voor de *eenige* oplossing. *Rerum Novarum* bestaat reeds twee jaar ruim en wat heeft ze uitgewerkt? Een R.K. Volksbond met borreltjes-vergaderingen en patroonsmissen en vreetpartijen allemaal kosten die moeder de vrouw nog van de pei moet betalen, instelle van goedkoop en gezonder te wonen, waardoor de man van zelf meer thuis zoude blijven en het genot smaken van der kinderen gezelschap.

Niet wij, socialisten, benemen den werkmán het geloof, maar gij, predikers van welken godsdienst of welke richting ook, doet zulks door alles te belooven en niets te geven. Zoolang de arbeider niet ziet graven en metselen, gelooft hij niet meer aan het zoo breed besproken woningblok; het geteekend plan kan hem zelfs niet meer overtuigen, want zijn teleurstellingen zijn te menigvuldig. Met volle recht geven wij u daarom de schuld van zooveele betreuenswaardige feiten gepleegd uit gebrek aan werk of geschikte woning of brood, die, hoewel niet goed te keuren, toch te verklaren en daarom niet te verschoonen zijn.

Het kan den arbeider bitter weinig schelen of zijn woning wordt gebouwd van liberaal of clericaal of radicaal, sociaal, bondiaal, vincentiaal of welk aal-geld, als hij ze maar tegen matigen prijs kan betrekken en er genoeglijk en zedig in leven. De cholera heeft weer gedreigd en is nog niet geweken, doch men schijnt niet te willen hooren voor men gevoeld heeft. Zou de oorzaak daarvan soms moeten gezocht worden in het feit dat men weet dat te Maastricht de eerst aangetasten en overledenen, arbeiders waren, vleesch van het tweede soort, dat toch nog altijd in te groote voorraad aanwezig is en dat men zich makkelijk door tijdelijk vertrek tegen besmetting kan vrijwaren, terwijl de proletariër verplicht is in zijn ellendig krot te blijven en te krepeeren? Verachting, diepe verachting over zooveel schuldige nalatigheid, de gevolgen komen over uwe hoofden, grooten van Roermond!²²⁹

Veelbelovend leek de stichting van een woningcorporatie (1893) onder auspiciën van de RK Volksbond en de bouw van de eerste nieuwe arbeiderswoningen (1894).

Bittere teleurstelling evenwel. Waar circa 80 kamers [éénkamer]woningen ontruimd werden en bovendien tevoren reeds gebrek aan onderkomens heerschte, heeft men nu – de R.K. Volksbond – slechts vijftien nieuwe huisjes gebouwd, verkrijgbaar tegen den onbereikbaren prijs van f 5,- 's maands en dat waar 120 gezinnen naar onderkomen zoeken. Wordt het niet hoog tijd dat de Raad het initiatief neme, dat men krachtig de hand aan den ploeg slaat en den burgemeester zijn verleden jaar geuite bedreiging ten uitvoer legt om voor gemeente-rekening woningen te bouwen en tegen kostenden prijs verkrijgbaar te stellen. Praatjes vullen geen gaatjes, geldt zoowel voor Vincentius en liberale liefdadigheid alsook voor R.K. Volksbond met zijn gildenrommel.

Kijkert waarschuwde dat de regelmatig terugkerende (seizoens-)werkloosheid samen met de heersende woningnood wel eens tot veel grotere arbeidersonrust zou kunnen leiden waarbij de Roermondse bevolking niet zou zijn gebaat!²³⁰

Is het dan nog vreemd dat bij ‘Vragen van Tactiek’ een socialistische schrijver in *De Volkstribuun* enkel en alleen de loonstrijd aanbeveelt voor probleemsteden als:

Roermond waar voorloopig geen andere vereenigingen mogelijk zijn dan de z.g. christelijke, en waar elk socialist of elkeen die een poging deed een vereeniging te stichten zonder christelijke kleur, broodeloos zou worden gemaakt.

In dergelijke plaatsen, maar ook in dergelijke plaatsen alleen, achten wij de volgende tactiek noodzaakelijk. De socialist gaat in de vereeniging en stelt zich daar dit ééne doel: zorgen dat de

broodkwestie aan de orde blijft [...] en er telkens en telkens weer op terugkoomen: hogere loonen, hogere loonen en nog eens hogere loonen.²³¹

Laten we nu *De Volkstribuun* nader bekijken, waarin zoveel bijtende commentaren staan; waarin bijna geen enkel Roermonds schandaal over het hoofd werd gezien; waarin reputaties werden geschaad en dat kort na *Recht voor Allen* de primeur kende bij het demasqué van ex-griffier J.H. Schreurs, ‘vader der stad’.

IV De Volkstribuun, bron voor de sociale geschiedenis van Roermond

Bleken de uitkomsten van de parlementaire getuigenverhoren zoals die van Amsterdam, Maastricht en Leiden sommigen binnen bepaalde gegoede kringen aan te zetten tot sociale actie, ze zijn tot vandaag de dag belangrijke bronnen voor de sociale geschiedenis, ja ze zijn zelfs van ‘onschatbare waarde.’²³² Roermond moet die persoonlijke – uit het leven gegrepen – interviews helaas ontberen. Gelukkig bestaat er voor de bisschopsstad een andere belangrijke bron, die tot voor kort nauwelijks is geraadpleegd. Dat zijn de acht jaargangen (1890-1897) van *De Volkstribuun*.²³³

Het is ondoenlijk om in dit bestek alle thema’s de revue te laten passeren die in dit weekblad aan de orde komen. Voor de lokale geschiedenis zijn van belang: de verslagen van de socialistische propagandatochten met hun repercussies en uiteindelijk de stichting van een *Volkslokaal*, een eigen socialistisch verenigingsgebouw voor de Roermondse arbeiders dat evenwel geen lang leven was beschoren;²³⁴ informatie over het kazerneleven van de soldaten, zuchtend onder een drukkende militaire hiërarchie, over het wel en wee van spoorwegarbeiders. (Soldaten en spoorwegarbeiders – veelal afkomstig van buiten de stad – werden gezien als belangrijke doelgroepen voor de moderne vakbeweging en het socialisme.) Politieke machinaties van de roomsen en de liberalen in de kiesverenigingen en de gemeenteraad. Voorbeelden van uitbuitingspraktijken en staaltjes van klassenjustitie, abominabele arbeidsverhoudingen in met name de ‘Chemisch fabriek, voorheen Dr. A. Haagen.’ Kortom, het is een ware *Fundgrube* met belangrijke informatie over kapitalistische uitwassen, klassenconflicten, neerbuigend machtsmisbruik van de armen door personen uit de gegoede kringen, veelal in een zeer antiklerikale toonzetting (*Raas- en Lulbode. Nieuwe Kletser, RK Voddenbond*), niet minder polemissch en fel tegenover de liberale tegenstanders.²³⁵ Daarbij valt op dat Roermondse anonieme correspondenten als *Bram, Brutus, Dixi, Julius, Opmerker, Een Roermondenaar, Een arbeider, Steegenaar, Bob* maar vooral *Christoffel* – of was het een en dezelfde persoon? – zeer wel geïnformeerd zijn over de plaatselijke misstanden en die uitvoerig bespreken waar de burgerlijke pers die ofwel links laat liggen, ofwel onvoldoende behandelt. Intrigerend blijft de vraag wie achter *Christoffel* schuilgaat – een alias die jaren eerder met zijn nieuwjaarswensen ook al in *De Volksvriend* voorkwam.²³⁶

In elk nummer van *De Volkstribuun* kwamen berichten, verslagen en artikelen van Roermondse correspondenten te staan. Vermoedelijk bracht een hunner de kopij wekelijks naar het huis van Vliegen in de Maastrichtse Stokstraat 17. In diens woon- en slaapkamer was de zetterij geïnstalleerd. De bokken en zetkasten stonden naast zijn bed. De woon- en slaapkamer van G.H. Pieters dienden als drukkerij, ‘d.w.z. een handpers uit het jaar 1818 en naast zijn bed de inkttafel met rol!’²³⁷

In *Mijn herinneringen als typograaf* (1936) blikt Willem Vliegen terug op zijn ervaringen die hij en zijn kompaan Gerard Pieters opdeden met de reguliere uitgave van *De Volkstribuun* tussen 1890 en 1897:

Neen, het uitgeven van een eigen blad viel niet mee. Na een paar maanden zagen zowel Pieters als ik eruit als levende lijken, we kwamen van ’s Maandagsmorgens tot ’s Zaterdagsavonds geen voet de deur uit en ’s Zaterdagsavonds alleen nog voor de colportage die heel slecht liep. Waarschijnlijk

zouden we het dan ook niet gerooid hebben, als onze vrienden en onze tegenstanders ons niet te hulp waren gekomen.

Er bestond in die tijd in Maastricht een dagblad – *De Limburger Koerier* verscheen toentertijd nog te Heerlen – dat *De Grensbode* heette, onder redactie van zekeren heer A. Nuijens, en dit blad deed enige maanden nadat hij bestond en heel slecht ging, plotseling een hevige aanval op de op sterven dood zijnde *Volkstribuun*. Dat was een reuze bof, want de polemiek die daaruit ontstond, wekte grote belangstelling. De verkoop van *De Volkstribuun* ging met honderden omhoog, mijn rubriek “Speldeprikken en mokerslagen” ging er prachtig in. *De Volkstribuun* was voorlopig gered. Een paar jaar later heeft zich dat nog eens herhaald, ditmaal met *De Limburger Koerier*, waarvan de toenmalige pastoor van Amstenrade, zekere heer Thissen,²³⁸ de redactie voerde en die toen ook een poging deed om *De Volkstribuun* dood te schrijven. Wat ons vele nieuwe lezers bezorgde. [...] *De Volkstribuun* bereikte in 1894 – ’95 zijn hoogtepunt [met de staking van de glasblazers bij Regout, maar de staking daarna van de glasslijpers werd voor de socialistische beweging een fiasco toen de geestelijkheid de kant van de patroons koos].²³⁹

Pastoor Thissen liet in *De Limburger Koerier* zijn zwaarste geschut donderen.

Voor *De Volkstribuun* was dat een grote tijd. Feller polemieken als in die tijd tussen ons beider gevoerd, zijn haast niet denkbaar. Schier de hele stad las dan ook *De Volkstribuun*. De straatverkoop liep soms tot boven de 2000, een enkele maal tot 3000 exemplaren.

Maar toen de [7 maanden durende] staking mislukt was [...] kwam de reactie en ging het met de verkoop bergaf. We hielden het nog wel vol, maar toen ik in 1897 naar Rotterdam werd geroepen om de hoofdredactie van *De Sociaaldemokraat* op mij te nemen, wat ik niet weigeren kon, toen was het met *De Volkstribuun* gedaan. En voor enige jaren zelfs met de gehele Maastrichtse beweging. Dit maakte het afscheid, dat zodoende enigszins het karakter kreeg van een vlucht, wel heel moeilijk.²⁴⁰

In de *Dageraad der Volksbevrijding* (1905) wijdde Vliegen enkele zinnen aan zijn propaganda in Roermond en aan de schrijnwerker Jacob Minkenberg die werd ontslagen van zijn werk vanwege zijn openlijk beleden socialisme.²⁴¹ Ook Pieters heeft in *Een kwart eeuw van strijd. Herinneringen uit de Limburgsche arbeidersbeweging* opgetekend aan zijn werk als zetter van *De Volkstribuun* en zijn propagandistische activiteiten in Maastricht en Roermond.²⁴²

Zeker na het verdwijnen van *De Volksvriend* (in 1893) en *De Volkstribuun* (in 1897) ontbrak het Roermond aan een kritische, liberale en socialistische pers, zodat de roomse kranten het helemaal alleen voor het zeggen kregen in de bisschopsstad. In hun artikel ‘Rode gevaar in een roomse stad. De SDB in Roermond in 1893,’ vragen de historici Piet Hein de Boer en Harrie Maasen zich af waarom Minkenberg in de loop van 1897 een punt zette achter zijn socialistische propaganda-activiteiten.²⁴³ Mogelijk ligt de sleutel hierboven in het citaat van Vliegen: de opheffing van *De Volkstribuun* en het wegwijnen van de socialistische beweging in Maastricht met het vertrek van Vliegen en Pieters naar Rotterdam hadden onmiskenbaar repercussies op die van Roermond.

Broodroof en uitsluiting van socialisten door *dompers*

Het is schrijnend te lezen hoe Jacob Minkenberg, de voorzitter van de Roermonds SDB-afdeling, maar ook Hubert [van] Oijen, die – zelf geen socialist – haar een lokaal gunde, werden getreiterd en geïntimideerd door *dompers* (dat zijn obscuranten, veelal duisterlingen uit de klerikale wereld, maar vooral antisocialisten).²⁴⁴ Bijna een jaar lang konden de Roermondse socialisten nergens een lokaal huren voor hun propagandabijeenkomsten. Lokaalhouders van liberale snit en sociëteitsbeheerders wilden ‘volgaarne’, maar hadden helaas die vrijheid niet.²⁴⁵ Eerder was een lokaalhouder ‘omgekocht om [zijn verhuurde zaal] ons weer op te zeggen’, berichtte *De Volkstribuun*.²⁴⁶ Het weekblad was al die tijd verkrijgbaar bij Minkenberg thuis. Ook nadat hij door zijn baas, de beeldhouwer H. Geelen, in de zomer van 1892 werd ontslagen.²⁴⁷ In deze tijd bleken er bij de raadsverkiezingen op 17 mei 1892 zowaar twee personen op Willem Vliegen te hebben gestemd. Zouden dat

Minkenberg en *Christoffel*, of misschien ook wel Oijen zijn geweest? In de gemeenteraad maakte men zich zorgen: ‘Ook Vliegen is hier wel een bekend persoon, daar hij een paar dagen geleden [op 10 mei] de geheele stad nog in rep en roer heeft gebracht. Burgemeester [Geradts] beaamt dat er verwarring is geweest.’²⁴⁸

Sedertdien was Minkenberg op St. Christoffelstraat C 47 (waar men zich kon opgeven als lid van de SDB) naast de verkoop van *De Volkstribuun* en socialistische geschriften ook een handeltje in ‘visch, worst en spek’ begonnen.²⁴⁹ In maart ’93 klaagden de Roermondse socialisten dat zij in het voorafgaande jaar veel geld – aanvankelijk f15 en later f10 – hadden moeten neertellen voor elke vergadering. Daarna bleek dat niet meer mogelijk. ‘Voor handen vol geld, is er voor ons geen lokaal te krijgen.’²⁵⁰ Logisch dat deze ‘nieuwlichters’ alles op alles zetten om een eigen verenigingslokaal te stichten.²⁵¹

Uiteindelijk zou dat ook lukken, vermoedelijk dankzij financiële steun van partijgenoten in den lande. Na twee jaar zonder eigen vergaderlokaal te hebben gezeten kon Vliegen op 28 april 1895 het *Volkslokaal* in de Voorstad St. Jacob (nr. 116), tegenover de tuin van de Koninklijke Harmonie openen.²⁵² ‘Het prachtig gelegen, ruime schoone lokaal was fraai versierd en gaf een prettigen aanblik. De roode vlag wapperde lustig over het dak.’ Mogelijk was dit hetzelfde pand waar eerder Oijen zijn café had uitgebaat. Nu was het de beurt aan Minkenberg om daar in het *Volkslokaal* annex café ook zijn winkeltje (dat hij van de Christoffelstraat had overgebracht) te exploiteren. Er viel die zondag veel te vieren: niet alleen de beschikking over een eigen lokaal, maar ook het driejarig bestaan van de Roermondse SDB-afdeling en alvast de komende 1 Mei.²⁵³ Behalve Vliegen, spraken ook Pieters uit Maastricht en de typograaf H. Spiekman namens de afdeling Den Bosch en H.H. van Kol, oud Roermonds Rijks HBS-er, die Vliemens drukpers financieel had ondersteund.²⁵⁴ Ruim een jaar later, op Pinkstermaandag 1896, zou P.J. Troelstra voor de inmiddels bij de SDAP aangesloten afdeling Roermond in het *Volkslokaal* komen spreken, blijkens een aankondiging.²⁵⁵ In juli 1896 zou het weer de beurt zijn aan Vliegen om een redevoering te houden in Roermond: de opkomst was slecht, deels te wijten aan het hondenweer. Maar de toestand voor de arbeiders in Roermond was allesbehalve florissant. En de correspondent tekende daarbij aan:

Wanneer ’t ergens ellendig, en de toekomst voor de arbeiders ergens donker is dan is het wel hier. Nadat ’t vorig jaar [= 1895] de fabriek van Claus gesloten is en die arbeiders een goed heenkomen hebben gezocht voor zoover zij dat nog konden komt nu weer de tijding dat de fabriek van Haagen eveneens zal gaan stilliggen. Reeds [is] een 12-tal arbeiders bedankt en meerderen zullen spoedig volgen. En dat weer met den winter voor de deur!

Ook de fabriek van Stoltzenberg zou ophouden, zegt men.

Inderdaad, zoo ergens, dan is het hier noodig dat de arbeiders zich eens met de zaken bemoeien, doch daarvan is geen spoor te zien. Integendeel, de onzekerheid en de armoede [demoraliseren] de menschen, [doen] ze tenslotte spekuleeren op de alle eergevoel doodende liefdadigheid die hier zoo veelomvattend en daarom zoo veelbedervend werkt. Een groote massa der arbeiders werkt in ’t Pruissisch. [Mönchen] Gladbach, Crefeld enz. [tellen] de Roermondsche arbeiders bij honderden, doch welke treurige gevolgen heeft dat systeem niet. Ter wille van de zuinigheid komt zoo’n man soms in tal van weeken niet thuis. Het gezin vervreemdt van hem, hijzelf wordt gewend aan uithuizigheid en kroegleven.²⁵⁶

Waarschijnlijk heeft Minkenberg na de ineenstorting van de socialistische beweging in Roermond in 1897 het cafébedrijf in dit pand voor eigen risico voortgezet, maar dat verdient nog nader onderzoek. Daarmee zijn we op het geschiedverhaal vooruitgelopen. Keren we terug naar anno 1893.

In de loop van dat jaar verhevigden de ‘dompers’ hun uitsluiting. Zelfs geïnteresseerde toehoorders liepen het risico dat hun aanwezigheid op een openbare bijeenkomst van

‘socialen’ werd afgestraft. Dat overkwam een vrouw die door haar huisbaas, een huisjesmelker, de huur werd opgezegd, ‘omdat die erg fijne menheer Schmitz bang is dat zijn huis met socialisme wordt besmet.’²⁵⁷

In een open brief (‘Nu nog het laatste’) in zijn lijfblad deed Minkenberg zelf een boekje open hoe hem na de bekendmaking van zijn SDB-lidmaatschap door de *Nieuwe Koerier* het leven zuur was gemaakt. Niet alleen had hem dat zijn baan gekost bij beeldhouwer Geelen, maar ook zijn handeltje in fruit en vis waarmee welgezinden hem aan een nieuw bestaan hadden willen helpen, werd mikpunt van ongenoegen. Middelbare scholieren van het Bisschoppelijk College, dat tegenover zijn ‘krotje’ was gelegen, mochten geen appels en peren bij hem kopen. Leerlingen die het verbod overtraden konden rekenen op een afranseling van de ‘professoren.’²⁵⁸ In een ander nummer deed kapelaan J.A. Thissen op de patroonsdag van de metselaars aan grootspraak door te dreigen een lijst van alle leden van de Roermondse SDB-afdeling openbaar te maken.²⁵⁹

Voor Minkenberg werd het allemaal nog erger:

De broodroof aan mij gepleegd, was nog niet genoeg. Neen, ik had nog een kind, een pleegkind! Het was van Roomsche ouders en toen dat kind negen dagen oud was en haar moeder stierf hebben ik en mijn vrouw [ons] het lot van dat kind aangetrokken. [...]

Ja, zwartrokken, wij hadden het kind *lief*. Vreemd hé, dat bij socialisten nog *liefde* kan zijn? [...]

De “heeren geestelijken” gingen naar den patroon van den vader van het [inmiddels driejarig, JS] kind en hebben deze nu gedwongen om te zorgen dat het kind in een klooster kwam. [...] De man, geen raad wetende en niet graag uit zijn werk gestooten, dat is aan den honger prijsgegeven, heeft het kind, ons pleegkind, nu in het klooster, bekend onder den naam Steenen Trappen doen opnemen.

Wij zijn het nu kwijt tot groot verdriet van mij en mijn vrouw. [...]

Hoe men nu verder mij zal trachten te plagen moeten wij afwachten maar ik denk dat men er nu nog op uit zal zijn om mij op straat te zetten.

Brodeloos maken en onderdrukken, dat is de leus van de zwarte bende. Dan nog op straat zetten en dat is dan misschien HET LAATSTE!²⁶⁰

Drie maanden lang mochten Minkenberg en zijn vrouw wel hun pleegkind ‘van tijd tot tijd’ opzoeken en aankleden met allerlei noodzakelijk lijfgoed. ‘Maar toen ze dat alles te pakken hadden werd door een dier zoogenaamde liefdezusters [‘Zusters van het Arme Kind Jezus’] gezegd dat voortaan bezoek en kleeden verboden was ... Dus de zwarte bende was nog niet genoeg voldaan. Ze moest hare wraak nog meer koelen. [...] Wij twijfelen niet of men zal wel in de behandeling van dit kind zijn eigene duivelsche ingeving volgen.’²⁶¹

Ook Oijens leven werd in 1893 almaar moeilijker. Oijen, ‘welbekend om zijn lokaal [in de Voorstad] waar onze sprekers hunne redevoeringen houden,’ werkte op de chemische fabriek van dr. A.U.H. Haagen, berucht vanwege erbarmelijke arbeidsomstandigheden en gemakzuchtige ontslagen.²⁶² Oijen kreeg van meesterknecht Toon van Kleef opdracht om de ene na de andere kuip waarin vitriool of salmiak had gezeten, schoon te maken. Niet alleen ongezond, maar ook heel zwaar, langdurig en dus vermoeiend werk. Hierover ontstond ruzie, waarop Oijen later werd aangesproken door directeur Haagen zelf. Oijen betichtte de meesterknecht van geld verantwoorden waarvoor niet gewerkt was. Haagen wilde daar niets van horen en eiste – heel patriarchaal – dat Oijen ‘vergiffenis moest vragen aan den meesterknecht.’ Die weigerde deze vernedering en werd prompt ontslagen.²⁶³

Nog meer ellende bleef hem niet bespaard. Noodgedwongen moest Oijen huis en lokaal in de Voorstad verlaten. Daarop zocht en vond hij een huurwoning in Herkenbosch, maar die bleek bij aankomst met zijn gezin te zijn afgesloten, terwijl hun meubelen en huisraad op straat waren gezet. Twee nachten moesten ze doorbrengen in een schuur of hok van een ‘menschlievend inwoner.’ Al die tijd werden ze ‘door de opgehitste straatjeugd bestookt met vuil en met scheld- en schimpwoorden.’

Uitwijken naar een huisje in Posterholt bood evenmin soelaas. Hier ranselden de eigenaar en diens zwager, onder toezicht van de veldwachter en wethouder, Oijen zo stevig af dat hij op de grond viel. ‘Doch nu verzette de vrouw zich zoo krachtig dat de waardige heren afdropen.’ Weliswaar konden ze daar voorlopig blijven wonen, maar van veilig woongenot in Posterholt was geen sprake. Vrouw Oijen ging zich beklagen bij de wachmeester van de marechaussée in Roermond, maar die gaf haar te verstaan ‘dat zij dan maar nooit de socialen had moeten toelaten om te spreken.’

En de columnist *Christoffel* meende dat het geheel misschien wel een afgesproken plan was om ‘O. te doen gevoelen wat hij misdaan heeft, met, zelfs zonder zelf socialist te zijn, zijn lokaal toch te verhuren aan ieder die hem betaalde.’²⁶⁴

‘Vrouw Oijen’ ging daarna de liefdadigheid van de bisschop beproeven en zij zou bij ‘dien man haar nood eens klagen en zien of zij een kleinigheid ter ondersteuning zou krijgen.’ Van de secretaris van de bisschop kreeg zij echter te horen: “O, ben jij vrouw [Oijen], die de socialen toegelaten hebt om te spreken, zulke luitjes horen hier niet.” Met deze woorden pakte hij haar bij de arm en zette haar aan de deur.²⁶⁵

Allengs – zo lijkt het wel – werd socialisme door de ‘dompers’ vereenzelvigd met een besmettelijke ziekte als toentertijd de cholera of de tyfus. Minkenberg en Oijen kwamen als ‘socialen’ uiteraard niet in aanmerking voor bedeling. Persoonlijke willekeur en partijdigheid vierden volgens *De Volkstribuun* immers hoogtij bij de roomse ‘Vincentius vereeniging’.

Maar de arbeiders zitten hier nog te veel onder den pantoffel van Heerom, en durven geen kik te geven, uit angst dat zij dan door de zg. liefdadigheidsgenootschappen zullen worden buitengesloten. Het eene gezin krijgt geen bedeling omdat de kinderen niet trouw ter school zijn geweest; een ander gezin (en dat is merkwaardig) krijgt geen bedeling, raad eens lezer waarom niet? ... Omdat de man en vrouw wel eens bij Minkenberg komen. Is ’t nu niet om te lachen, dat die slampampers zoo bang voor het roode spook zijn dat men de lui wil dwingen om thuis te blijven en niet te loopen waar men wil? Zoo werkt hier de Vincentius, is het niet waar, Höppener? En de snuggere kapelaan Thissen [...] speelt de rol van “stille verklikker.”²⁶⁶

Ja, de angst voor socialistische bacillen ging zover dat zelfs naar het paardenmiddel van een *cordon sanitaire* werd gegrepen. Of was het gewoonweg wraak? Zo kreeg aannemer Moors, de laagste inschrijver voor de bouw van de uitbreiding van het rectoraat van de redemptoristen bij de Kapel in ’t Zand, het felbegeerde werk niet. Dat ging naar Dekkers, die iets hoger had ingeschreven. De reden van deze ongewone gang van zaken? ‘Achter den rug vertellen nu de heeren: Moors had het werk wel gekregen, doch hij heeft Minkenberg, den bekende socialist, aan het werk.’²⁶⁷

In *De Volkstribuun* staan diverse vernederende voorvallen te lezen waarbij Vincentiusleden in een curieuze mengeling van functies en niet zonder eigenbelang dubieuze praktijken uitvoerden in de armenzorg.²⁶⁸ Hierboven werd J.H. Höppener (gelieerd aan de familie Schreurs) tevens raadslid en bestuurder van de RK. Volksbond al genoemd, maar ook apotheker (‘ellendige pillendraaier’) L.P. Romen was zo’n voorbeeld. Die dreigde als huisjesmelker de armen voortdurend de huur op te zeggen, terwijl hij een vooraanstaand lid was van de ‘Weldadigheidsinstelling “Vincentius” en bestuurslid van den Heiligen Volksbond’. Daar kwamen ook nog eens bij: gemeenteraadslid en lid van de Gezondheidscommissie. Beide heren waren niet zuiver op de graat.²⁶⁹ De afwijzende houding van regent F. Berger van het Godshuis gaf ook te denken. Hij weigerde Damen, een oude man van 75, die was gevallen op straat, op te nemen in het Hospitaal, terwijl het attest van de gemeentedokter voorschreef: opname in het ziekenhuis. Al die tijd lag Damen ziek thuis in een schamele éénkamerwoning van 3 ½ m² van het Godshuis in kommervolle omstandigheden samen met zijn blinde vrouw. Daar moest de Gezondheidscommissie eens een kijkje gaan nemen. En Berger is ... ‘een hoogst katholiek personage, lid van de

gemeenteraad, loopt met een kaars in de processie en is kerkmeester van Christoffel en meer van die zaken.'

Dus ook weer een echte navolger van Hem die zeide: wat gij den minsten der mijnen hebt gedaan, dat hebt gij mij gedaan.

Precies als de eerwaarde (?) heer kapelaan Bodewijn [M.W.H. Bauduin, vanaf 1893 tot 1904 rector van O.L.V. Munster] die een beetje wijn weigerde aan een arme typhuslijder.

Kletsen en bidden is makkelijker.²⁷⁰

'Een Jezuïetenstreek van een oud-griffier'

Helemaal te bont maakte het ex-griffier, wethouder J.H. Schreurs, soms locoburgemeester, regent van de Godshuizen en wat al niet meer. De kop van een scherp stuk van *Christoffel* over hem luidt: 'Een Jezuïetenstreek van een oud-griffier'. Het verscheen twee maanden voor diens plotselinge debacle in mei van dat jaar. In zijn hoedanigheid van regent van het Louisahuis maakte Schreurs misbruik van zijn macht door mondelinge toezeggingen van een ernstig zieke schipper die kort na diens opname in het Louisahuis kwam te overlijden, aan een meisje en aan een zestienjarige kamergenoot ongedaan te maken. Het behelsde een bedrag van f108 op de Rijkspostspaarbank, wat kleren en een horloge. Schreurs had namens het college van regenten beslag op het geld laten leggen, zodat de jongen op het postkantoor achter het net viste.

's Anderdaags 's morgens ging nu de broer van den jongeling naar de politie waar hij *Schreurs* ontmoette die hem vroeg: wilt gij je broer ongelukkig maken? Neen, antwoordde deze, niet ongelukkig, doch daarentegen gelukkig, want hij die geld krijgt, wordt daardoor gelukkiger, doch die het niet krijgt, blijft steeds in dezelfde omstandigheden. [...]

Enfin, Schreurs staat [om] dergelijke dingen bekend. We kennen hem langer en hebben eerst zijn ware gedaante leeren kennen met de komst van dom[inee] Bax,²⁷¹ toen hij de toongever was die tot uitdrijving der socialisten heeft aangespoord.

Ook weet hij boertjes nogal te pakken wanneer hij voor hen iets moet verkoopen. Enfin Schreurs we houden je in de gaten.²⁷²

Dat was dreigende taal van *Christoffel*. Zoals eerder al aangestipt, tijdens de propagandatocht voor het socialisme in Roermond begin juli 1893 die de 'rooie dominee' W. Bax naar Roermond had gebracht, werd deze gewond aan zijn hoofd door een baksteen (?), nadat eerder zijn hoge hoed was ineengeslagen. Opnieuw waren toen de ruiten bij Minkenberg ingegoooid.²⁷³

Voor het eerst voerde *Christoffel* in dit weekblad Schreurs op als een van de *opinion leaders* uit de groep 'weldenkende Roermondse' (ondertekenaars van het vlugschrift tegen Domela Nieuwenhuis) als de *rectores* van de OLV Munsterkerk, J.L.H. Vrancken en aansluitend M.W.H. Bauduin, als drukker en uitgever Henri van der Marck (behalve met dit antisocialistisch pamflet) ook met zijn antisocialistische *Nieuwe Koerier*, Sans van Laanen, de meubelmaker Bouwes, de brouwers Aubel en J.H.P. Volkhemer met hun dronken brouwersknechten en de 'ossen', het irritante jongenskoor van de Rijks HBS. Later bleek dat jongens een kwartje kregen toegestopt om ds. Bax tegen te houden.²⁷⁴ De ernstig zieke burgemeester Louis Geradts (hij zou op 8 oktober komen te overlijden in Amsterdam) moest geregeld dat jaar de portefeuille orde en veiligheid overlaten aan locoburgemeester Schreurs. De auteurs van 'Rood gevaar in een roomse stad. De SDB in Roermond in 1893' komen tot een conclusie, die ik met hun deel: 'Uit alle verhalen over de onlusten blijkt dat er sprake was van een duidelijke regie. De bisschop, de geestelijken en de notabelen, met een rabiaat anti-socialistische pers, en een conservatiefkatholiek stadsbestuur, ze werkten allemaal samen tegen het 'rode gevaar'. Met succes!'²⁷⁵

Hun antisocialistisch ressentiment – hun ‘domper’ zijn – manifesteerde zich niet alleen in krantenartikelen, in pamfletten, op straat tijdens propagandatochten, of op bijeenkomsten van socialisten, maar werkte ook door in de praktijk van alledag om Roermondse socialisten, of ‘independente’ mannen en vrouwen, het leven op alle mogelijke manieren zuur te maken, zoals exemplarisch was bij Minkenberg en [Van] Oijen. *Christoffel* was niet alleen gebeten op Schreurs vanwege zijn dubieuze praktijken in zijn commerciële, financiële dienstverlening, of zijn machtsmisbruik in de armenzorg, zijn klerikale stedelijke politiek, zijn nepotisme, maar zeker ook vanwege zijn felle antisocialistische gezindheid in de bisschopsstad. Hoe het ook zij, de vooraanstaande positie van de bejaarde Schreurs in Roermond kwam in 1894 in het gedrang door een dreigend faillissement en hij probeerde een smadelijke ondergang te voorkomen door plotseling huis en haard te verlaten.

Terugblik

Ex-griffier Jean Henri Schreurs (Roermond 1818 – Dormagen bij Neuss in Dld. 1905) was niet de eerste de beste zakenman, politicus en bestuurder die bij een dreigend, onafwendbaar faillissement met stille trom Roermond verliet op 24 mei 1894 om in Duitsland onder te duiken. Toch blijft het verbazing wekken dat een *éminence grise* van 76 – afstammend van een vooraanstaande, invloedrijke familie die gewoon was met andere de lakens uit te delen – na zo’n lange staat van dienst en op het hoogtepunt van zijn macht en aanzien, zo diep kon vallen. Iemand die decennialang als vaandeldrager van de roomskatholieke partij en als oudste wethouder zijn stempel heeft kunnen drukken op het bestuur van de stad en menig burgemeester heeft zien komen en gaan. Iemand die dankzij zijn uitgebreide netwerken in stad, omliggend platteland en provincie, met zijn financiële dienstverlening rijk en arm van zich afhankelijk kon maken en sleutelposities bekleedde in de stedelijke armen- en ziekenzorg en in het maatschappelijk leven van Roermond. Of het louter schaamte was, dan wel koele berekening om justitie voor te blijven en daarmee een gerechtelijke veroordeling en mogelijke gevangenschap te ontlopen, blijft giswerk. In ieder geval had Schreurs ruim 260 gedupeerden – tot een akkoord kwam het niet – en een schuld in Roermond achtergelaten (van omgerekend naar anno 2021) ruim €6.693.859; na aftrek van moeizaam verkregen activa à € 2.231.286 toch nog altijd €4.462.573. Daarbij heeft de rechtbank aan zijn drie kinderen €743.762 toegekend.

Vervolgens is aan Schreurs een uitvoerig biografisch portret gewijd. Nog meer verdieping biedt een korte sociaaleconomische analyse van Roermond van rond 1900: een stedelijke samenleving die onder spanning staat door een democratisch tekort, worstelt met grote problemen (armoede, abominabele huisvesting, (seizoens-) werkeloosheid en lage lonen) voor de arbeidende bevolking – ook wel ‘Sociale Quaestie’ genoemd – en die maatschappelijke hervormingen behoeft.

Deze studie is hoofdzakelijk gebaseerd op kranten van zowel confessionele als liberale snit (*De Volksvriend* tot 1885) en op het socialistische weekblad *De Volkstribuun* – tot nu toe als bron grotendeels veronachtzaamd in de sociale geschiedenis van Roermond. Een bijzondere rol in dit Maastrichtse weekblad van Pieters en Vliegen speelt een anonieme Roermondse correspondent, of personage onder de naam *Christoffel*, die – goed ingevoerd in de stadspolitiek – heel goed weet wie en wat in Roermond over de tong gaat. Met zijn scherpe columns en bijtende artikelen in de geest van *De Volksvriend* van Raemaekers spaart hij niets en niemand en beziet hij alle kapitalistische uitwassen en burgerlijke wanpraktijken vanuit een socialistische ideologie die haaks staat op de door God gegeven orde van Schreurs.

De grote afkeer van locoburgemeester Schreurs van ‘socialen’ maakte hem voor *Christoffel* tot zondebok en na diens smadelijke vlucht bij uitstek tot kop van Jut. De roomse pers hield de rijen gesloten en berichtte zeer terughoudend over de ‘zaak Schreurs’ om hem alras te laten vallen. Voor *De Volkstribuun* (en *Recht voor Allen*) daarentegen was de affaire een kolfje

naar hun hand: zij kregen de primeur van het nieuws en berichtten er zeer uitgebreid over, zij het niet altijd feitelijk en waar.

Juist de marginalisering door de klerikalen en de liberalen van het socialisme en het uitdoven ervan in het midden van de jaren negentig van de negentiende eeuw in Roermond zijn er debet aan dat de vernederende afgang van Schreurs geruisloos uit het collectieve geheugen is verdwenen. Daarbij komt dat Schreurs nooit bij verstek is veroordeeld door de rechtbank, laat staan een gevangenisstraf heeft moeten uitzitten. Zo kreeg de liquidatie van de ‘zaak Schreurs’ louter een administratief karakter. Overigens moeilijk genoeg voor de curatoren, want zijn boekhouding bleek een grote janboel, waarbij hij het rechtmatig erfdeel van zijn kinderen ook nog eens voor eigen profijt had gebruikt.

Waarschijnlijk is ‘rentenier’ Schreurs vanuit zijn ballingsoord Dormagen informeel contact blijven houden met zijn kinderen, misschien alleen al om verzekerd te zijn van zijn wethouderspensioen. De Roermondse elite heeft de familie Schreurs voor de *faux pas* van haar zwarte schaap niet afgestraft.

Bijlage D. Hoogstaangeslagen burgers in Roermond e.o. tussen 1870 en 1890 (in guldens)²⁷⁶

		1870	1880	1890
Van Andel (...)	Roerm.	--	--	389.95*
J.J. Andriessens (R. 7/4/1827)	Roerm.	--	--	379.25
J.L. Baudrihay (Luik 3/4/1791)	Roerm.	456.13	--	--
L.F.H. Beerenbroek (Weert 25/3/1805)	Roerm.	1509.59	1627.30	--
mr. P.M.O.H. Beerenbroek (Weert 7/5/1846)	Roerm.	--	--	652.25
mr. Paul G.E.H. baron de Bieberstein				
Rogalla Zawadsky (Utrecht 14/1/1825)	Roerm.	--	--	981.23
J. Burghoff (Roerm. 17/2/1790)	Roerm.	503.97	--	--
F.J. Burghoff (Roerm. 22/2/1795)	Roerm.	1077.29		
Frans Burghoff (Roerm. 12/3/1826)	Roerm.	--	--	519.17
V.M.F.H. Burghoff (Roerm. 25/7/1830)	Roerm.	--	838.61	--
mr. J.M.L.H. Clercx (Kessel 26/7/1830)	Maasbree	330.99	984.52	589.92
A.H.J. Coenegracht (Beegden 13/12/1835)	Maasbree	--	792.12	985.53
P.J.H. Cuypers (Roerm. 16/5/1827)	Roerm./A'dam	--	--	818,73
dr. F.E. Fouquet (Roerm. 24/12/1822)	Roerm.	--	--	267.99
mr. H.H. Geradts (Roerm. 15/12/1798)	St.Odiliënberg	--	663.28	--
mr. Louis J.E.H. Geradts (Hasselt 6/11/1843)	Roerm.	--	--	919.71*
mr. C.J.H. Guillon (Roerm. 21/8/1817)	Roerm.	--	--	344.82
A.A.L. Haffmans (Horst 28/5/1821)	Helden	515.49	856.56	918.59
H.F.J.C. Hendricx (Roerm. 10/12...)	Maasbree	330.99	--	--
M.J. Hendricx (Roerm. ...)		--	--	274.77*
J.L. Herten (Roerm. 29/8/1846)	Roerm.	--	--	299.94
Graaf A.M.C.F. van Hompesch (Rurich (Pr.) 11/9/1834)	Ohé van Laak	--	1453.20	1311.37
G.J.F. Janssens (Roerm. 3/12/1812)	Linne	--	--	392.04
C.G.C.J. baron de Keverberg d'Alden- ghoor (Brussel 11/8/1823)	Haelen	1445.00	1241.63	1279.12
dr. W.I. Leurs (Roerm. 24/10/1794)	Roerm.	934.27	--	--
dr. C.H.G.H. Leurs (Roerm. 6/4/1828)	Roerm.	--	--	934.61
L.H.A. Magnée (Horn 11/3/1840)	Horn	--	770.28	1815.24
J.R. Meuwissen (Echt 31/1/1803)	Echt	523.43	668.78	--
Jhr. F.B.H. Michiels van Kessenich (Roerm. 22/7/1802)	Roerm.	2104.06	2523.71	--
Mr. L.F.H. baron Michiels van Kessenich (Roerm. 20/11/1840)	Roerm.	--	1883.10	1482.16
F.G.H.H.M. baron Michiels van Verduynen (Roerm. 8/2/1815)	Roerm.	667.95	1257.23	--
F.W. Milliard (Roerm. 25/3/1800)	Roerm.	1038.98	928.54	--
J.E.H.W. baron d'Olne (Maasbree 21/7/1848)	Maasbree	--	501.22	547.29
Karl W.L. Romen (Roerm., 17/2/1839)	Roerm.	--	--	289.49*
F.H.J. Rouleau (Roerm. 5/10/1852)	Roerm.	--	--	361.77
Dominicus Schaede (...)	Roerm.	--	--	259.08*
Fr.Th.L. Schmasen (Roerm. 2/1/1847)	Roerm.	--	--	467.88
J.H. Schreurs (Roerm. 12/7/1818)	Roerm.	390.82	561.89	572.74/494.56*
Renerus Smeets (Haelen 8/2/1821)	Roerm.	--	--	280.36
F.M.H. Stoltzenberg (Roerm. 8/7/1838)	Roerm.	--	--	345.95
L.P.E. Storms (Brussel 6/6/1832)	Nunhem	--	--	649.34
mr. C.E.J.P. Strens (Luik 3/8/1829)	Roerm.	--	--	297.10
K.H. Theunissen (Venlo 29/10/1839)	Roerm.	--	--	419.64
mr. O.M.F.H. Thissen				

(Roerm. 15/10/1845)	Meerlo	--	--	338.16
J.H.P. Volkhemer (...)	Roerm.	--	--	277.76*
mr. C.E.H. Waegemans				
(Weert 20/1/1813)	Buggenum	357.86	374.90	472.46
C.A.H.A. van Wijlick (1844 Kessel)	Kessel	--	--	298.13
J.H. van Wijlick Haffmans				
(Kessel 15/12/1806)	Kessel	787.77	954.40	--

De met * aangegeven bedragen vormen de aanslagen uit 1893 [vgl. 'Lijst der hoogst aangeslagenen in 's Rijks directe belastingen in het Hertogdom Limburg', *MAR* van 4 mei 1893].

Bijlage E. Verkiezingsballade in *De Volkstribuun* van 28 juni 1892

Het Roermondsch Dompertje

Waar Maas en Roer te zamen vloeit
Op Limburgsch grondgebied,
Zag Ruys van Beerenbroek het licht
En werd ook een piet.

“Mijn kennis en ervaring heb
Ik bij u opgedaan.”
Als zóó een oud-minister spreekt,
Wie kan hem dan weerstaan?

Nog is Roermond in zak en asch
Om Sint Christoffel's brand;*

Gelukkig heeft het Jonkheer Ruys
Als redder bij de hand.

“Gij vraagt mij, vrienden, mijn program?
Stelt eerst mij candidaat,
Dan zal ik u, als gij 't verlangt,
Vertellen waar 't op staat.”

De goede lieden van Roermond
Betoonden zich bereid.
“Nu opgelet” – zoo fluisterd' elk –
“Wat onze Ruys wel zeit.”

“Ik wil” – zei Ruys – “geen leerplicht; 't is
Een liberale strik.”

“O ja!” zei 't auditorium,
Met blij gebaar en knik.

“Ik wil” – zei Ruys – geen free trade meer,
Die deugt voor ons geen zier.”
“O ja”, zei 't auditorium
en straalde van plezier.

“Ik wil” – zei Ruys – “geen roerend goed
Bezwaard met nieuwen last.”
De vrienden vonden dit besluit
Alweder zeer gepast.

“Ik wil” – zei Ruys – “den dienstplicht niet
Persoonlijk, dat's te erg!”
En elk der hoorders viel van 't hart
Een keisteen als een berg.

“Ik wil” – zei Ruys – “het kiesrecht niet
In 't minste uitgebreid.”
“Hoera!” – riep 't auditorium –
“Dat is eerst flink gezeid!”

Het was wat duister in de zaal,
Maar 't licht was buiten schel:
Men keek elkaar daar aan, en vroeg:
“Zeg –, wat wil Ruys nu wel?”
(Amst.)

* Door blikseminslag in de toren vloog de kathedraal op 20 mei 1892 in brand en werd met man en macht gewerkt om erger te voorkomen. Lees voor een verslag de uitgebreide mondelinge toelichting van burgemeester Geradts in de raad op woensdag 22 juni van dat jaar.²⁷⁷

Noten

¹ Ger Harmsen, 'Herfsttij van het liberalisme' in: *Nederlands Kommunisme. Gebundelde opstellen* (Nijmegen 1982) [231-242] 234-235, oorspronkelijk verschenen in *Politiek en Cultuur*, jrg. 16 (1956) 480-489.

² Tom Kreling, 'Mr. Frank Oranje, de notaris die zijn gezin en zijn beroepsgroep in verbijstering achterliet,' *de Volkskrant* van 3 maart 2021; Camil Driessen, 'Motief voor fraude blijft een raadsel,' *NRC* van 8 maart 2021; 'Fraude topnotaris Pels Rijcken blijkt nog groter – kantoor onder verscherpt toezicht,' *NRC* van 16 juli 2021 en Gerrit van Maanen, 'Pels Rijcken kan onder geen beding landsadvocaat blijven,' *NRC* van 5 aug. 2021. Margreet Fogteloo & Annemarie Smolders wezen in: 'Bij de commerciële advocatuur is het morele kompas danig van slag' [*De Groene Amsterdammer* van 30 maart 2022] op de veramerikanisering van de 'commerciële advocatuur' en haalden aan dat Frank Oranje in 2017 nog een congres over "Integer ondernemen" had georganiseerd met als motto een citaat van C.S. Lewis: 'Integrity is doing the right thing when no one is watching.' Dit was naar aanleiding van het vijfde lustrum van zijn afdeling, het notariaat, bij Pels Rijcken. Camil Driessen, 'Fraudezaak Frank Oranje. Notarissen leggen ambt neer. Vier notarissen van Pels Rijcken stonden woensdag voor de tuchtrechter. Bij 's lands grootste notariële fraude zouden ze niet goed genoeg hebben opgelet,' *NRC* van 14 april 2022. 'Notarissen Pels Rijcken berispt in fraudezaak', meldde het *NOS Nieuws* van woensdag 25 mei '22 op de website: 'De tuchtrechter heeft drie notarissen van het gerenommeerde advocatenkantoor Pels Rijcken berispt voor nalatigheid, onzorgvuldigheid en gebrekkige controle rond het frauduleus handelen van voormalig topman Frank Oranje. De notarissen waren weliswaar niet betrokken bij de fraude maar overtraden wel de beroepsregels die kritisch onderzoek en controle voorschrijven.'

³ W.F. Lichtenauer, 'Pincoffs, Lodewijk, koopman, reder en politicus (Rotterdam 7 juni 1827 – New York 28 sept. 1911)' in: J. Charité (eindred.), *Biografisch Woordenboek van Nederland I* (Den Haag 1979), 452-454. In 1998 werd een bronsplaatje van Pincoffs met hoed in de hand op de trap voor het Entrepotgebouw in Rotterdam onthuld, vervaardigd door beeldhouwer Willem Verbon. Een jongste versie: '9. 1879: Lodewijk Pincoffs. Vlucht van de pionier van de havens van Feijenoord', is te vinden in: Roel Janssen, *Gokkers & Graaiers. Financiële schandalen van de VOC tot de Zuidas* (Follow the Money 2022), 119-130.

⁴ Hein van der Bruggen, 'De papierindustrie in Roermond en Swalmen. Deel 1: Burghoff Magnée & Co' in *Spiegel van Roermond 2019* [110-139] pag. 131 en 132, als ook in de conclusie op pag.135.

⁵ Georges Linssen, 'Twee forse faillissementen in 1882' in: A.M.J.A. Berkvens, H.J.J.M. van der Bruggen en R.M.L.M. Magnée (red.), *Rechtspraak in Roermond. Van Soevereine Raad naar Rechtbank Limburg (1580-2012)* [Hilversum 2013], hoofdstuk 39, pag. 219-223.

⁶ De koninklijke goedkeuring van de combinatie burgemeester met de post van gemeentesecretaris van Wessem door J.R.L. Corbey is te vinden in de *MAR* van 11 aug. 1877. De voorlopige gevangenneming van burgemeester Corbey op beschuldiging van stembusfraude staat in 'Limburg', *MAR* van 6 okt. 1891.

⁷ Diverse berichten in *Venloosche Courant* van 19 maart 1892; *Oprechte Haarlemsche Courant* van 25 maart 1892 en 'Provinciaal Nieuws,' *MAR* van 4 aug. 1892.

⁸ Kortgeleden verscheen: Wil Filott, 'Wessem 1891: een vals spelende burgemeester', *De Maasgouw* (jrg.142) 2023|1, 4-9.

⁹ Bericht onder de kop 'Limburg' in *MAR* van 13 maart 1897. Eerder al was hij vrijgesproken door de Roermondse rechtbank. Een vonnis dat later door het Gerechtshof te Den Bosch werd bevestigd [*Venloosche Courant* van 23 juni 1894].

¹⁰ Vgl. Jaak Slangen, *Diesse heylighe berch inde schoen kercke. Een geschiedenis van de basiliek van Sint-Odiliënberg* (Sint-Odiliënberg 2016), pag. 178 en noot 696.

¹¹ Lijst van hoogstaangeslagenen in hertogdom Limburg in *NMR* van 21 mei 1910 en in *NMR* van 9 mei 1910.

¹² Vgl. Jaak Slangen, *Tussen gemeynte en landschapspark. Zes generaties boeren op Mortelshof (1829-2005)* [Leiden 2018], pag. 285-286 met de noten 145 tot 150 aldaar.

¹³ 'Rechtszaken. Zaak Schreurs' in *De Tijd* van 29 maart 1895.

¹⁴ P. Nissen met medewerking van Hein van der Bruggen vermeldt in *Roermond. Biografie van een stad en haar bewoners* (Hilversum 2014) op pag. 445-446 dit 'clericale raadslid' wel bij de oprichting van de 'Katholieke Kiesvereniging' in 1877; in A. Berkvens, H. van der Bruggen en R. Magnée, *Rechtspraak in Roermond. Van Soevereine Raad naar rechtbank Limburg (1580-2012)* [Hilversum 2013] wordt griffier J.H. Schreurs bij het kantongerecht van Roermond ten enenmale niet genoemd.

¹⁵ Nissen, *a.w.*, 445-446. Hans Verhage, *Katholieken, Kerk en Wereld. Roermond en Helmond in de lange negentiende eeuw* (Maaslandse Monografieën 66 [Hilversum 2003]), 121.

-
- ¹⁶ Nissen, *Roermond.*, het middelste fotobijschrift op pag. 445. Zie ook Rob van de Schoor, 'De Volksvriend. Weekblad van Roermond', Ts *MCMXCVIII* nr. 3. (27-41), z.p.
- ¹⁷ In de maand juni 1894 verschenen maar liefst drie artikelen in *Recht voor Allen*, gevolgd door een artikel half januari 1896. Het protestants-christelijk blad *De Volksstem* kwam met twee artikelen in de maand juli 1894.
- ¹⁸ Uit *De Volkstribuun* van 23 juni 1894.
- ¹⁹ 'Ungern von Sternberg', *LKO* van 25 mei 1894 en 'Baron Sternberg', *LKO* van 3 aug. 1894.
- ²⁰ 'Een bom te Roermond!' in *Recht voor Allen* van wo. 6 juni 1894. *Christoffel*, 'Een bom te Roermond' in *De Volkstribuun* van 9 juni 1894. Christoffel opende zijn artikel als volgt: Schrik niet lezer, het is geen dynamietbom, maar een geldbom die in Christelijk Roermond is gesprongen. Sedert eenige dagen praatte men reeds van het vermisen van een zekere heer Schreurs. Men wist er het rechte niet van totdat Zaterdag jl. het gerucht waarheid werd en men met luider stemme vertelde dat de gemeene fielt Schreurs er met al het geld tusschen uit was.'
- ²¹ 'Een bom te Roermond!', *Recht voor Allen* van wo. 6 juni 1894.
- ²² 'Zal er in het missiehuis te Venlo huiszoeking worden gehouden?', in *Recht voor Allen* van 10 juni 1894.
- ²³ Bericht in de *MAR* van 9 juni 1894. Notaris De Bruyn hield kantoor op Zwartbroeksingel 234 te Roermond.
- ²⁴ Ibidem.
- ²⁵ *DIXI*, 'Heer Redacteur' in *De Volkstribuun* van 23 juni 1894. Dat bericht was oorspronkelijk afkomstig van de *Limburger Koerier* van 14 juni 1894.
- ²⁶ Bericht in *LKO* van 24 juni 1894. Andere bronnen meldden dat Schreurs de aanvraag zou hebben gedaan bij de burgemeester van Maastricht. Dat is onwaarschijnlijk omdat men die moet aanvragen bij de burgemeester van zijn woonplaats. Volgens *Ons Zuiden* van 25 juli 1894 zou Schreurs vanuit Keulen zijn attestatie de vita hebben opgestuurd naar zijn kinderen 'voor een kwartaal van het hem toegekende wachtgeld.' *Christoffel* memoreerde in *De Volkstribuun* van 4 aug. 1894: 'De eer(?)waardige heer Schreurs is de vorige week zoo vrij geweest aan den burgemeester zijn wethouderstractement te vragen. Die arme sukkel had zeker zoo'n gebrek dat hij aan den honger was prijs gegeven.'
- ²⁷ Bericht in de *Zutphense Courant* van maandag 18 juni 1894.
- ²⁸ Bericht in *Ons Zuiden* van 5 juni 1894.
- ²⁹ Smeets werd met algemene stemmen gekozen in de raadsvergadering van 23 juni onder agendapunt 5: 'Benoeming van een plaatsvervangenden wethouder voor den heer Schreurs die vanaf 24 mei afwezig is' ['Gemeenteraadsvergadering' in *LKO* van 25 juni 1894].
- ³⁰ De geld (bom) te Roermond,' in *De Volkstribuun*, 16 juni 1894.
- ³¹ 'De "Fatsoenlijke" Pers,' in *De Volkstribuun* van 16 juni 1894. Een week later verscheen van de hand van *Christoffel* over de burgerlijke pers: 'Hoe geheel anders is het thans met de laaghartige streek van den oud-griffier Schreurs. In 't eerst werd er in 't geheel niet gesproken, allen zwegen als moffen. Maar toen eindelijk aan de zaak ruchtbaarheid was gegeven, waartoe zeer zeker ook het eerste bericht dienaangaande in de *Volkstribuun* veel heeft bijgedragen, kwamen ze met het flauwe berichtje voor den dag: "Volgens gerucht moet de griffier Schr. de stad hebben verlaten zonder orde op zijnen zaken te stellen" ['De gevolgen der geldbom te Roermond', *De Volkstribuun* van 23 juni 1894].
- ³² 'Booze tongen', in *NKO* van 12 juni 1894.
- ³³ 'Onze houding', in: *NKO* van 23 juni 1894.
- ³⁴ Ibidem.
- ³⁵ 'n Fijne beschuit' in *Recht voor Allen* van 20 juni 1894.
- ³⁶ 'De Zaak-Schreurs' in de *NKO* van 26 juni 1894
- ³⁷ Bericht in de *Haagsche Courant* van 13 juni 1894.
- ³⁸ Bericht in *De Graafschapsbode* van 16 juni 1894.
- ³⁹ Bericht in de *Haagsche Courant* van 13 juni 1894.
- ⁴⁰ Advertenties de *Limburger Koerier* van 13 en 19 juni 1894 en in *Ons Zuiden* van 13 en 19 juni 1894.
- ⁴¹ Advertenties in de *NKO* van 16 en 23 juni 1894.
- ⁴² Bericht in *MAR* van 16 en 30 juni 1894.
- ⁴³ Bekendmaking in *MAR* van 26 en 30 juni en 7 juli 1894 en evenzo van 22 sept. 1894.
- ⁴⁴ Advertentie in *LKO* van 16 juni 1894.
- ⁴⁵ Bericht in *De Maasbode* van 6 sept. 1894 en in *De Tijd* van 7 sept. 1894.
- ⁴⁶ Bericht in *LKO* van 28 juni 1894. De uitslag van de vergadering is mij niet bekend.
- ⁴⁷ Berichten in *Ons Zuiden* van 20 en 28 aug. 1894 en 'Verkiezingen Provinciale Staten' in *LKO* van 22 aug. 1894.
- ⁴⁸ Bericht in de *MAR* van 7 sept. 1894.
- ⁴⁹ Aankondiging raadsverkiezingen in *LKO* van 11 sept. 1894.

-
- ⁵⁰ Frits Berger nam op 5 okt. 1894 ontslag [vgl. bericht in de *MAR* van 6 okt. 1894].
- ⁵¹ Installatie in de raadsvergadering van 10 nov. 1894. ['Provinciaal Nieuws' in *NKO* van 10 nov. 1894].
- ⁵² 'Openbare verg. van den Gemeenteraad van Donderdag 7 November 1895' in *MAR* van 9 nov. 1895.
- ⁵³ 'Gemeenteraadsvergadering van 10 December' in *LKO* van 11 dec. 1895.
- ⁵⁴ Berichten in *LKO* van 20 okt 1894, in *De Tijd* van 26 okt. en in *De Tijd* van 15 juli 1895.
- ⁵⁵ 'Doch hoe het ook zij, de katholieke partij heeft door Schreurs een kaakslag gekregen zoals ze hier nog niet gehad heeft. Schreurs heeft niet alleen de lagere klassen getroffen, doch ook de rijkere en daardoor zeer zeker bij de a.s. verkiezing voor den gemeenteraad meer kans van slagen gegeven aan de tegenpartij' ['De gevolgen der geldbom te Roermond', *De Volkstribuun* van 23 juni 1894].
- ⁵⁶ Advertenties in *MAR* van 3 en 10 nov. 1894.
- ⁵⁷ Advertentie in *MAR* van 19 en 23 juli 1898.
- ⁵⁸ 'Rechtszaken. Zaak Schreurs' in *De Tijd* van 29 maart 1895.
- ⁵⁹ 'Bekende zaak "Schreurs" in *MAR* van 1 juni 1895 en *De Morgenpost* van 5 juni 1895.
- ⁶⁰ Zie: waarde van de gulden/euro op de website: iisg.amsterdam
- ⁶¹ Bericht in *LKO* van 20 juli 1895 en in *NKO* van 17 en 23 juli 1895.
- ⁶² 'Oproeping' in *MAR* van 4,11,18 jan. en 1 febr. 1896.
- ⁶³ 'Schreurs te Roermond' in *Recht voor Allen* van 15 jan. 1896.
- ⁶⁴ Bericht in *Dagblad van Maastricht* van 25 juli 1896.
- ⁶⁵ Raadsvergadering van 4 mei 1894', in *NKO* van 5 mei 1894.
- ⁶⁶ 'Raadsvergadering van 4 mei 1894' in *NKO* van 5 mei 1894.
- ⁶⁷ 'Openbare vergadering van den Gemeenteraad van Maandag 17 December 1894' in *MAR* van 18 dec. 1894.
- ⁶⁸ 'Openbare vergadering van den Gemeenteraad van 5 Februari 1895' in *MAR* van 5 febr. 1895.
- ⁶⁹ *BRAM*, 'Uit Roermond', *De Volkstribuun* van 12 jan. 1895.
- ⁷⁰ 'Uit Roermond', *De Volkstribuun* van 6 april 1895.
- ⁷¹ Bericht in *De Volkstribuun* van zat. 29 juni 1895.
- ⁷² Delhougne, 'Schreurs Roermond', *Roermondse geslachten* (Maastricht 1956) [185-192], 188-191.
- ⁷³ Advertenties in de *MAR* van 1, 3, 8, 21, 28, 29 apr. en 1 mei 1897 met bericht dat 'de Liquidatieboedel J.H. Schreurs, Oud Griffier, is overgebracht naar Schoenmakersstraat A 66, Hoek Jesuitenstraat'; advertenties in *MAR* van 20, 27 nov., 11, 18, 24, 31 dec. 1897 dat het kantoor voor de 'Likwidatieboedel J.H. Schreurs, zal na 1 December 1897 worden gehouden bij den Notaris E.M.A. de Bruyn Willem-II-Singel te Roermond. Betalingen kunnen aldaar gedaan worden. Zaterdags en Zondags van 10-12 uur.'
- ⁷⁴ Aankondiging van 'Rekening en verantwoording' in *MAR* van 17 dec. 1901.
- ⁷⁵ In de *Nieuwe Koerier* van 14 jan. 1902 stond een bericht van notaris De Bruyn, dat ...' zonder eenige bemerking der rekening en verantwoording boedel J.H. Schreurs en het mitsdien aan de curators, op hun verzoek, verleende eervol ontslag, de likwidatie der zaak **geheel ten einde is**, en thans geene vervolgingen door de curators meer te vrezen zijn.'
- Alle akten van door J.H. Schreurs gehouden verkooping en verdere stukken en papieren blijven voorloopig te zijnen kantore Swalmerstraat 36 bewaard en kunnen belanghebbenden daarvan aldaar inzagen en afschriften bekomen.'
- ⁷⁶ Bericht van overlijden van Maria F.J. Schreurs in de ouderdom van ruim 86 jaar op 14 maart 1899 in *MAR* van 14 maart 1899; 'In memoriam A.F.F.G. Schreurs op 29 okt. 1899 op bijna 85-jarige leeftijd in *De Zuid-Limburger* van 30 okt. 1899.
- ⁷⁷ Krankenhaus Dormagen, Abschrift der Sterbeurkunde: Nr 19. Dormagen, am 22. März 1905. [...] daß der Rentner Jan Hendrik Schreurs, Witwer der nach Namen und Stand dem Anzeigenden unbekannten Ehefrau, 86 Jahre alt, katholischer Religion, Wohnhaft in Dormagen Geboren zu Roermond, Provinz Limburg, Niederlande. Eltern des Verstorbenen unbekannt, zu Dormagen im Krankenhause am zweiundzwanzigsten März des Jahres tausend neunhundert und fünf, vormittags um sieben Uhr verstorben sei. [...] [Met vriendelijke dank aan Gerd Blaschke, archiefmedewerker van Rhein Kreis Neuss, voor zijn mail van 15 juni 2022.]
- ⁷⁸ E. M.A.H. Delhougne's *Roermondse geslachten*, 185-192. Delhougne [188] kende de echte overlijdensdatum van J.H. Schreurs niet en suggereerde bij benadering: '± 1901'.
- ⁷⁹ P.H. Schreurs in: J. Habets (red.), 'Drie kronijkjes der stad Roermond, uit den tijd der Fransche Republiek', *PSHAL V* (1868), 275-308. Vergelijk: Gerard van de Garde, 'Uit de eerste hand. Tien Roermondse egodocumenten uit de revolutietijd (1787-1799)', *Spiegel van Roermond 2004* (20-55), 21 en Jaak Slangen, 'Memorie der gestorvene ende andere gedenckweerdige gevallen & deeser stadt Ruremonde &'. Een

Roermondse kroniek (1740-1818) van Peter Geradts en diens zoon Jacob', *Spiegel van Roermond* 2010 (116-177) 158-161.

⁸⁰ Gemeentearchief Roermond (GAR), 5002 Familie-archieven, archief fam. Schreurs 1833 – 1902, 1.1. Baron F.J. de Meer d'Osen werd in 1842 in de adelstand verheven; in 1850 werd hij door 's Rijksbelastingen aangeslagen voor f 1415,81 en tot begin 1887 zou hij het kapitale landgoed van 388 ha en kasteel Osen in Linne exploiteren. In 1885 werd het landgoed officieel te koop aangeboden door notaris Theunissen uit Roermond [MAR van 28 maart 1885]. Begin 1887 werd het op een openbare veiling voor de kapitale som van f 397.930 verkocht. 'Voor de twee daarbij horende hofsteden werd slechts f 21.000 geboden' [Venloosche Courant van 29. jan. 1887].

⁸¹ Maria Elisabeth Schreurs, 83 jaar; Maria Theresia J. Schreurs, 81 jaar; Maria Françoise J. Schreurs, 78 jaar; Alexander F.F.G. Schreurs, 76 jaar; Jan M.T. Schreurs, 74 jaar; Jan Hendrik Schreurs, 73 jaar; Clément Prosper Schreurs, 71 jaar; Maria Catharina V. N. Schreurs, 68 jaar en Andries J.J. Schreurs, 66 jaar [Bericht onder 'Limburg' in MAR van 6 aug. 1891].

⁸² 'Raadsvergadering van 4 mei 1894', NKO van 5 mei 1894.

⁸³ 'Provinciaal Nieuws, Roermond 15 Dec.', NKO van 15 dec. 1894 en 'Raadsvergadering van 4 febr. 1895' in NKO van 5 febr. 1895.

⁸⁴ Bericht in *De Volksvriend* (VOV) van 20 dec. 1873. Hij behoorde tot de leden van de 'Vereeniging "de Grondwet"', samen met zijn zoon Jacobus M.H. Schreurs, kandidaat-notaris en zijn jongere broer, Clement Prosper Schreurs, tekenleraar aan de RHBS [Advertentie in VOV van 24 jan. 1874 waar mr. L. Geradts, procureur, door de liberalen werd uitgeroepen tot hun kandidaat voor de Roermondse gemeenteraadsverkiezingen].

⁸⁵ Georges Linssen, 'Album Promotorum Ruraemundensium (1438-1980), een aanzet tot de historie van de wetenschapsbeoefening in Roermond. Deel 1', *Spiegel van Roermond* 2013 (112-183), 131. Hendrik Schreurs promoveerde op 5 okt. 1878 *cum laude* op een chemisch onderwerp: *Over carbothialdine*. Linssen rekende hem abusievelijk tot een zoon van Clement Prosper Schreurs, leraar tekenen aan de RHBS, maar hij was de vierde zoon van de goudsmid J.M.Th. Schreurs. Begin 1896 combineerde hij deze baan met die van leraar natuurkunde aan de Landbouwwinterschool te Sittard [bericht in MAR van 24 dec. 1895]. In 1903 kreeg hij eervol ontslag aan de RHBS. Zie ook Jean Beyers, 'Een Rijks Hoogere Burgerschool in Roermond, een controversiële aanwinst', *Spiegel van Roermond* 2011 [10-51], 45 (C.L. Schreurs) en 48-49 (Dr. H.J.H. Schreurs). Delhougne [*Roermondse geslachten*, 187-188] rekende Clement Prosper Schreurs tot een jonge broer van Jan Hendrik en tot zevende kind van P.H. Schreurs. Clement Prosper zou op 9 aug. 1870 getrouwd zijn met Johanna S.H. Verhaegh (Baarlo 25 april 1827), terwijl dr. H.J.H. Schreurs op 12 okt. 1851 in Roermond was geboren.

⁸⁶ Bericht in NKO van 30 juli 1891.

⁸⁷ Bericht in NKO van 1 sept. 1891.

⁸⁸ De meeste informatie is ontleend aan Delhougne, a.w. 188-191.

⁸⁹ Berichten in MAR van 15 nov. en 22 nov. 1856.

⁹⁰ Officiële verklaring van J.H. Schreurs in MAR van 20 okt. 1860.

⁹¹ Bericht in VOV van 14 dec. 1861.

⁹² Het was *De Volksvriend* van 5 mei 1877 opgevallen: "... dat van alle griffiers bij de kantongeregten in Limburg de Heeren H. Sch[r]eurs te Roermond en Fr. Janssen te Venlo, de eenigen zijn die het aan Z.M. de Koning niet behaagd heeft te herbenoemen."

⁹³ Bericht in *Nieuwsblad voor Roermond* (NVR) van 30 mei 1877.

⁹⁴ Ontleend aan R. de Jong, *Tussen ambt en vrije beroep. Het notariaat tussen 1842 en 1999. Een samenvattend overzicht van het Nederlandse notariaat, geschreven ter gelegenheid van het vijftigjarig bestaan van de Stichting tot Bevordering der Notariële Wetenschap* (Amsterdam. 2002), 45.

⁹⁵ Illustratief is bijvoorbeeld een boeldag op Mortelshof in 1867, beschreven in Slangen, *Tussen gemeynte en landschapspark*, 91-94.

⁹⁶ De Jong, *Tussen ambt en vrije beroep*, 82.

⁹⁷ Ibidem, 77.

⁹⁸ Berichten in de NVR van 27 en 30 maart 1878.

⁹⁹ Hans Verhage, *Katholieken, Kerk en Wereld. Roermond en Helmond in de lange negentiende eeuw* (Hilversum 2003), 121.

¹⁰⁰ Het huis van J.H. Schreurs werd na openbare verkoop van de inboedel met ingang van 1 okt. 1898 door A. Schreurs-Smeets aan de Steenweg verhuurd [advertentie in MAR van 19 en 23 juli 1898].

¹⁰¹ Bericht in NVR van 13 mei 1876, samen met J. Imkamp en mr. J. Janssen.

¹⁰² Hein van der Bruggen, 'Roermondse sociëteiten in de negentiende eeuw', *Spiegel van Roermond* 2009 [136-161] 150-155.

- ¹⁰³ Geciteerd bij Van der Bruggen, *ibidem*, 154.
- ¹⁰⁴ De Rooms en imiteerden organisatievormen, zoals de kiesvereniging en de sociëteiten, van de liberalen.
- ¹⁰⁵ 'Aan den Raad der gemeente Roermond', brief van burgemeester Louis Beerenbroek, gedateerd op 'Roermond den 6 Augustus 1875,' afgedrukt in VOV van 14 aug. 1875.
- ¹⁰⁶ *Ibidem*.
- ¹⁰⁷ Verslag van de zitting van den gemeenteraad van 10 Augustus,' in VOV van 14 aug. 1875.
- ¹⁰⁸ Vgl. ook Verhage, 'De gemeenteraadsverkiezingen van 1875 (2): de machtsovername', in *Katholieken, Kerk en Wereld*, 118-119.
- ¹⁰⁹ 'Binnenland' in NVR van 9 juli 1879 op vergadering van de 'Katholieke Kiesvereniging' van 9 juli.
- ¹¹⁰ Uitslag raadsverkiezingen, waarbij de liberaal mr. L. Geradts (233) 1 stem meer kreeg dan Schieffer (232) zodat op 28 juli een herverkiezing tussen Schieffer en Geradts volgde.
- ¹¹¹ Deze kwesties worden door Hans Verhage besproken in zijn proefschrift *Katholieken, Kerk en Wereld*: de Munsterkerk, 62-66; De HBS-kwestie, 68-74; gemeenteraadsverkiezingen van 1875, 117-120; RK. Kiesvereniging 1877, 120-124 en de kwestie Van de Kamp, 124-128.
- ¹¹² Zie bijvoorbeeld: 'Roermond 16 Junij 1877. Proces tegen de Processiën der Kapel van O.L.Vr. in 't Zand', MAR van 16 juni 1877 en 'De processiejagt is hier ook weer geopend,' MAR van 24 aug. 1878. Marckx (secr. Armbestuur te Maastricht), *De Processiekwestie. Open brief aan Z.Ex. den minister van Justicie*, in MAR van 28 dec. 1878. Zie ook: P.J. Margry, *Teedere quaesties: religieuze rituelen in conflict. Confrontaties tussen katholieken en protestanten rond de processiecultuur in 19^e eeuw Nederland* (Hilversum 2000) op pag. 319-322; 'Strijd om de processie. Volgens Margry (322) is er nooit duidelijkheid gekomen of Cornelis daadwerkelijk achter de processiejacht zat.
- ¹¹³ Verslag gemeenteraadszitting van 19 april 1876 in 'Nederland' in MAR van 22 april 1876.
- ¹¹⁴ In de *Courier de la Meuse* van 25 en 26 jan. 1874, geciteerd in VOV van 31 jan. 1874.
- ¹¹⁵ 'De liberale kiesvereniging "De Grondwet" te Roermond', MAR van 16 juli 1881.
- ¹¹⁶ 'Historische lijst Gouverneurs (CvdK), Gedeputeerden, Griffiers en Statenleden', Provinciehuis Maastricht [download van 12 mei 2015] geeft abusievelijk als zittingsjaren 1875 tot 1892, in werkelijkheid had Schreurs tot zijn plotselinge verdwijning in het voorjaar van 1894 zitting in de P.S. van Limburg.
- ¹¹⁷ Bericht in MAR van 15 nov. 1856.
- ¹¹⁸ 'Openbare vergadering van de gemeenteraad van Roermond van den 4 Januarij 1860' in MAR van 7 jan. 1860.
- ¹¹⁹ Gemeenteraadsvergadering van 12 jan. 1861.
- ¹²⁰ VOV van 28 juli 1860: 'Immers van het twaalfal leden, hetgeen thans de lokale regering uitmaakt, treffen wij drie renteniers aan, en wel de heeren Beerenbroek, Bongaerts en Weijckmans. De regtswetenschap is vrij beduidend in de raad vertegenwoordigd: wij zien er gezeten een regter en twee advocaten, de heeren Michiels, Strens en Thissen, hierbij gevoegd twee notarissen en een griffier, de heeren Dirix, Guillon en Schreurs, die alle drie in de materie van wetten niet *onbedreven* zijn. Daarentegen moeten slecht drie leden des noodts de belangen der industrie en van den handel voorstaan, namelijk de heeren Baudrihay, Stoltzenberg en Burghoff.'
- ¹²¹ Ch. burggraaf van Aefferden van Schöndeln, tevens Belgisch burggraaf, kwam niet voor op de lijst van hoogstaangeslagenen.
- ¹²² Paul Arnold verwees in zijn bijdrage: 'Haagen Chemie: Roermondse notabelen in kleur' in *Spiegel van Roermond 2019* (170-179) 171 naar Willibrord Rutten, 'Die Distanz der Niederländische Adels zum Industriellen Unternehmertum in Süd-Limburg' in: *Europäischer Adel als Unternehmer im Industriezeitalter* (Essen 2017) 143. Dezelfde stelling poneerde Rutten ook in *Huis en habitus. Over kastelen, buitenplaatsen en notabele levensvormen. Liber amicorum* bij het afscheid van prof.dr. van Yme Kuiper (Hilversum 2017).
- ¹²³ Advertentie voor openbare inschrijving op aandelen, o.a. ten kantore van Schmasen & Nacken te Roermond, op vrijdag 3 april 1891 in het *Dagblad van Zuid-Holland* van 27 maart 1891.
- ¹²⁴ N^o 280 Naamloze Vennootschap: *Maatschappij tot exploitatie van de Erkner Kolensaure Werke te Erkner bij Berlijn, te Rotterdam* in *Nederlandsche Staatscourant* van 9 nov. 1891. Zij werd opgericht 15 okt. 1891 door notaris P.C. van Vollenhoven te Rotterdam. De vennootschap legde zich toe op de exploitatie van koolzuurwerken uit cokes en de verkoop van vloeibaar koolzuur. De aan 'Roermond' gelieerde component bestond uit: Ch. burggraaf van Aefferden van Schöndeln voor f18.750; mr. Louis Geradts voor f12.500; O. Beerenbroek voor f12.500; A.P. burggraaf van Aefferden voor f6.250; W. baron Michiels van Kessenich, grondeigenaar te Kessenich, voor f25.000 en Eugenie, baronesse Michiels van Kessenich te Brussel, douairière van jhr. Carel van Nispen tot Sevenaer voor f18.750. De

'Roermondse' commissaris zou formeel aanblijven tot 1 okt. 1894, maar zijn voortijdig overlijden haalde daar een streep door.

De nieuwe NV kreeg koninklijke goedkeuring van koningin Emma op 29 sept. 1891 in n^o 57. De statuten van de nieuwe vennootschap werden gepubliceerd in n^o 263 van de *Nederlandsche Staatscourant*.

¹²⁵ Jaap Moes, *Onder aristocraten. Over hegemonie, welstand en aanzien van adel, patriciaat en andere notabelen in Nederland* (Verloren Hilversum 2012), Bijlage III Lijst der Hoogstaangeslagenen per provincie: Limburg 1850 – 61-66; 1860 – 140-145; 1870 – 232-238; 1880 – 332-339 en 1890 – 469-478.

¹²⁶ H. Verhage, *Katholieken, Kerk en Wereld*, 'De Munsterkwesitie', 62-66, en Erik Caris, '15. Het door Pierre Cuypers gewijzigde torenlandschap' in: Idem e.a., *De Munsterabdij van Roermond. Een ontdekkingstocht door achthonderd jaar geschiedenis van een vrouwenklooster* (Zwolle 2020) [252-269] 255-265.

¹²⁷ Bericht in *MAR* van 6 juni 1863.

¹²⁸ 'Verslag van de twee laatste zittingen der gemeenteraad Roermond,' *MAR* van 6 febr. 1864.

¹²⁹ 'Gemeenteraad te Roermond,' *VOV* van 2 juli 1864.

¹³⁰ Advertentie van het gemeentebestuur met voorgenomen bouw van een 'nieuw kollegie', *MAR* van 14 mei 1864; verslagen gemeenteraadszitting in *MAR* van 18 juni 1864 en 15 okt. 1864 en verslag van inhuldiging van het nieuwe collegegebouw en opening van het nieuwe schooljaar in *MAR* van 14 okt. 1865.

¹³¹ 'Roermond', *MAR* van 13 maart 1875.

¹³² 'Uw bestendige lezer T.L. v.D. Roermond 28 mei 1868', ingez. brief in 'Onbekend,' *VOV* van 30 mei 1868.

¹³³ 'Uw Dienstw. Dienaar', Ingezonden', *VOV* van 6 juni 1868.

¹³⁴ Ibidem.

¹³⁵ 'Historische lijst Gouverneurs (CvdK), Gedeputeerden, Griffiers en Statenleden', Provinciehuis Maastricht [download van 12 mei 2015].

¹³⁶ 'De verkiezing van aanstaanden Dingsdag,' *MAR* van 20 febr. 1875.

¹³⁷ 'Roermond', *MAR* van 27 febr. 1875.

¹³⁸ Zie hiervoor: Slangen, *Diesse heylighe berch inde schoen kercke*, 161-163. Het was overigens J.H. Schreurs die pastoor Willemsen bedacht met 200 gulden voor zijn advieswerk inzake de 'Roermondse Archiefkwesitie.'

¹³⁹ Berichten in *NKO* van 22 dec.1888, in *NKO* van 30 maart 1889 en in *NKO* van 17 dec. 1889.

¹⁴⁰ Advertentie in *MAR* van 11 april 1874.

¹⁴¹ Advertenties in *MAR* van 7 okt. 1882.

¹⁴² Notariële akten GAR, notaris Victor Bongaerts n^o 46 van 11 april 1881.

¹⁴³ Notariële akten GAR, notaris J.L.H. Linssen n^o 77 van 13 april 1891.

¹⁴⁴ 'Gemengd Nieuws. Uit Roermond', *De Volkstribuun* van 4 nov. 1893.

¹⁴⁵ 'Pluksel 153', *VOV* van 2 dec. 1876.

¹⁴⁶ Op 22 nov. 1876 werden door bisschop Paredis drie klokken voor de Munsterkerk gewijd, 'die echter op welluidendheid geen aanspraak mogen maaken en weldra voor betere bronzen torenzangers de vlag zullen strijken,' heette het in een terugblik in 1894. De grootste klok woog 1005 kg en was geschonken door: 'Vicecomes Albertus van Aefferden' en 'Praenob. Baronissa vidua Maria Michiels van Kessenich'; de tweede klok met een gewicht van 506 kg. kreeg het inschrift van gulle gevers als 'Paulus Baron de Bieberstein Rogalla Zawadsky' en 'Praenob. Baronissa D^{na} vidua Rosalia van der Renne de Daelenbroeck' en de kleinste met een gewicht van 296½ kg kende het inschrift: 'J. H. Schreurs, consul Urbis et provinciae' en 'Praenob. Della Maria Petit de Oudenborch'. Het foutieve inschrift van 'Scheurs' was in dit terugblik stilzwijgend verbeterd door de redactie van *de Maas- en Roerbode* van 14 april 1894.

¹⁴⁷ OPMERKER, 'Rerum Novarum' in *De Volkstribuun* van zaterdag 14 juli 1894.

¹⁴⁸ 'Een Kiesvereeniging met "goede beginselen"' in *VOV* van 26 mei 1877. De oprichting vond plaats op Pinkstermaandag 21 mei.

¹⁴⁹ Advertentie in *NKO* van 4 juni 1889.

¹⁵⁰ Ibidem.

¹⁵¹ 'Uitnodiging voor Algemene vergadering der Katholieke Kiesvereeniging', *NKO* van 21 pr. 1891.

¹⁵² Bericht in *NKO* van 6 juni 1889.

¹⁵³ 'Een protest' in *NKO* van 15 juli 1889.

¹⁵⁴ 'Provinciaal Nieuws' in *NKO* van 22 juni 1889.

¹⁵⁵ De vijf leden van de K.K. die burgemeester Diepen als kandidaat voordroegen, waren: H. Höppener, Em. van den Broeck, K. Romen, H. van der Marck en A. Weijers. Het verslag is te vinden onder 'Provinciaal Nieuws' in *NKO* van 25 apr. 1891.

¹⁵⁶ Roermond, 24 Januari', *NKO* van 24 jan. 1893.

¹⁵⁷ Ibidem.

- ¹⁵⁸ Zie voor het merkwaardig gedraai van voorzitter Schreurs: Gerard de Groot, 'George Diepen, 1834-1918 Roermonds burgemeester in de schaduw, 1889-1891', *Spiegel van Roermond* 2021 (62-83), 72-77.
- ¹⁵⁹ Amst., 'Het Roermondsche Dompertje (Verkiezingsballade)', *De Volkstribuun* van 28 juni 1892.
- ¹⁶⁰ 'Gemengd nieuws', *De Volkstribuun* van 28 juni 1892. De Groot kwam in zijn artikel met een afwijkende uitslag: 858 stemmen.
- ¹⁶¹ 'Roermond 8 Augustus 1893', *De Nieuwe Tijd. Onafhankelijk Sociaal-democratisch Weekblad* [jrg. 1 -nr. 39] van 12 aug. 1893.
- ¹⁶² Bericht uit *De Amsterdammer*, opgenomen in *De Volkstribuun* van 9 juni 1894.
- ¹⁶³ 'Limburg' in *MAR* van 24 okt. 1893. De schriftelijke voordracht van mgr. Everts door Schreurs werd medeondertekend door G. ? Drehmanns, J. Höppener, L. Pauli en Janssen-Grispen. In 'Limburg', *MAR* van 11 nov. 1893 werd de benoeming mgr. Everts tot geestelijk adviseur van de Volksbond aangekondigd.
- ¹⁶⁴ 'Ruzie tusschen de herders' in *De Volkstribuun* van 21 okt. 1893.
- ¹⁶⁵ 'Een lid der Kiesvereniging' [ingez. brief] in *NKO* van 26 okt. 1893.
- ¹⁶⁶ 'Limburg' in *MAR* van 4 november 1893 met de uitslag van de Tweede Kamerverkiezingen.
- ¹⁶⁷ 'Tegen de Armen', *De Volkstribuun* van zaterdag 3 maart 1894.
- ¹⁶⁸ 'Nederland', *MAR* van 31 dec. 1881.
- ¹⁶⁹ 'Openbare vergadering van den Gemeenteraad te Roermond van den 17 April 1884', *VOV* van 19 april 1884.
- ¹⁷⁰ 'Telegrammen aan de Volksvriend', *VOV* van 26 april 1884.
- ¹⁷¹ 'Vergadering van den Gemeenteraad van Roermond van den 5 Mei 1884', *VOV* van 10 mei 1884.
- ¹⁷² Ibidem.
- ¹⁷³ 'Telegrammen aan de Volksvriend', *VOV* van 7 juni 1884.
- ¹⁷⁴ 'De nieuwe burgemeester', *VOV* van 19 juli 1884.
- ¹⁷⁵ Nissen, *Roermond*, 447.
- ¹⁷⁶ L. Gilissen, Fr. Stoltzenberg jr. (1838-1909), sedert 1899 lid van de gemeenteraad en lid van de Cie. van Beheer Teekenschool in; 'Het rouwbeklag van François Stoltzenberg. Een familieerkenning vanuit de grafkapel', *Spiegel van Roermond* 2019 [32-43] 36-37.
- ¹⁷⁷ 'Iets van Ratel LXXXVIII', *VOV* van 1 april 1882.
- ¹⁷⁸ Onder 'Nederland', *VOV* van 20 okt. 1883.
- ¹⁷⁹ 'Iets van Ratel LXXXVIII', *VOV* van 1 april 1882.
- ¹⁸⁰ 'Telegrammen aan De Volksvriend', *VOV* van 13 sept. 1884.
- ¹⁸¹ Raadsvergadering van 20 mei 1889 in *NKO* van 21 mei 1889.
- ¹⁸² Aankondiging van de algemene vergadering van den K.K. op 9 juli 1889 met als aftredende en herkiesbare bestuursleden: J. Cloquet, H. Drehmanns, A. Hendriks, P. Höppener en F. Stoltzenberg in *NKO* van 28 juni 1889.
- ¹⁸³ 'Raadsvergadering van 6 Juli 1889', *Bijvoegsel NKO* van 9 juli 1889.
- ¹⁸⁴ 'Eene Grondwet-vergadering', *NKO* van 18 juli 1891. Overigens verweet de *NKO* de Roermondse liberalen 'aan de rokspanden [te hangen] van den jood Levy uit Amsterdam en de wijsjes [na te zingen] die [hun] in de Liberale Unie voorgefloten worden.' Deze roomse krant was zeker niet vrij van antisemitische smetten.
- ¹⁸⁵ 'Na de verkiezing', *NKO* van 23 juli 1891.
- ¹⁸⁶ Voor het ontslag van Clément Schreurs zie: 'Provinciaal Nieuws', *NKO* van 30 juli 1891; voor het zilveren jubileum van Andries Jan Jacob Schreurs: 'Provinciaal Nieuws', *NKO* van 1 sept. 1891.
- ¹⁸⁷ Voor aankondiging van zijn ontslag zie 'Zitting van den Gemeenteraad van Roermond van Maandag 28 Sept. 1891', *MAR* van 29 sept. 1891 en voor de formele ontslagverlening in 'Zitting van den Gemeenteraad van Roermond van Maandag 9 Nov. 1891', *MAR* van 10 nov. 1891. Voor de achtergronden zie: De Groot, 'George Diepen.', *Spiegel van Roermond* 2021, 75.
- ¹⁸⁸ 'Raadsvergadering van 9 Nov. 1891', *NKO* van 10 nov. 1891.
- ¹⁸⁹ Bericht in *Dagblad van Zuidholland en 's Gravenhage* van 29 dec. 1891. In aug. 1891 was het liberale kabinet - Van Tienhoven aangetreden, met mr. J.P.T. Tak van Poortvliet als minister van Binnenlandse Zaken die mr. Geradts heeft voorgedragen voor de benoeming tot burgemeester. Tak van Poortvliet en Geradts waren leden van dezelfde Liberale Unie, die streefde naar uitbreiding van het mannenkiesrecht, maar in maart 1894 viel het kabinet daarover.
- ¹⁹⁰ Slangen, 'Een Roermondse kroniek (1740-1818) van Peter Geradts en diens zoon Jacob', *Spiegel van Roermond* 2010, 120.
- ¹⁹¹ 'Allerlei. Roermond', *De Tijd* van 1 jan. 1892 die het heeft ontleend aan *De Nieuwe Koerier*.
- ¹⁹² 'Limburg. Roermond' in *MAR* van 12 jan. 1892.
- ¹⁹³ Ibidem.
- ¹⁹⁴ 'Een installatie te Roermond', in *Algemeen Handelsblad* van 24 jan. 1892.

¹⁹⁵ Al in het begin van zijn carrière als raadslid in 1876 hamerde Geradts op het systeem van openbare aanbesteding. Nog in de raadsvergadering van 18 dec. 1891 (kort voor de benoeming van Geradts tot burgemeester) kwam dit thema uitgebreid aan de orde ['Raadsvergadering van Vrijdag 18 Dec. 1891' in *NKO* van 19 dec. 1891].

¹⁹⁶ 'Openbare vergadering van den Gemeenteraad van Roermond van Maandag 14 Aug. 1893', in *MAR* van 17 aug. 1893.

¹⁹⁷ Aan de persoon, politicus en burgemeester mr. Louis Geradts (Hasselt 1843 – Amsterdam 1893) hoop ik nog een uitvoerig biografisch portret te wijden.

¹⁹⁸ Zie hiervoor het proefschrift van Maurice Heemels, '*Op den akker des doods, waar allen gelijk worden ...*' *Begraafcultuur in Roermond, 1870-1940*', i.h.b. hoofdstuk 5 'In paradysum deducant te Angeli? Sociale status en rites de passage na het overlijden', waarin hij het overlijden van mr. Louis Geradts als uitgangspunt nam voor zijn studie naar begrafenisrituelen als uitdrukking van sociale status (Hilversum 2016), 89-110.

¹⁹⁹ 'Raadsvergadering van 16 Oct. 1893', in *NKO* van 16 okt. 1893.

²⁰⁰ 'Publiek recht en publiek gezag' in: Remieg Aerts, *Thorbecke wil het. Biografie van een staatsman* (Amsterdam 2018) [331-337], 334.

²⁰¹ Zie Nissens analyse van "standenstad met een 'proletarische achterhoede" in *Roermond.*, 478-483.

²⁰² Jean Beyers, 'Armoede en armoedebestrijding in Roermond in de tweede helft van de negentiende eeuw' in *Spiegel van Roermond 2019* [80-99] 98.

²⁰³ Ibidem, tabellen 2 en 3 op pag. 88-89.

²⁰⁴ Gerard de Groot, 'George Diepen, 1834-1918. Roermonds burgemeester in de schaduw, 1889-1891', *Spiegel van Roermond 2021* [62-83], 72-73.

²⁰⁵ *Christoffel* berichtte hierover in *De Volkstribuun* van 2 febr. 1895.

²⁰⁶ Advertentie in *MAR* van 28 aug. 1897.

²⁰⁷ *Minka* behaalde prijzen op verschillende hondententoonstellingen, in Amsterdam en in Spa. Vgl. berichten in *MAR* van 25 april 1891 en van 12 aug. 1893.

²⁰⁸ Bericht in *De Volkstribuun* van 14 juli 1894.

²⁰⁹ Burgemeester mr. Louis Geradts bedacht bij zijn aantreden begin 1892 St. Vincentius met f100, de liberale Vereniging Weldadigheid met f100, de damesver. St. Elisabeth met f100, het protestants-christelijk armbestuur met f100 en het Joods-Israëlitische armbestuur met f75 [*Venloosch Weekblad* van 2 jan. 1892]. Half oktober 1893 (kort na zijn overlijden) berichtte de *Limburger Koerier* dat mr. Geradts aan het R.K. Godshuis f25.000, aan de liberale Ver. v. Weldadigheid f5.000, aan de Vincentiusvereniging f2.000, aan de damesvereniging St. Elisabeth f500, aan de diaconie van de protestants-christelijke kerk f 1.000, aan het armbestuur van de Joods-Israëlitische gemeente f500, aan de kathedrale kerk tot herstel van kerk en toren f2.000 aan de Koninklijke Harmonie f5.000 (met kwijtschelding van alle schulden) en aan het gemengd zangkoor St. Caecilia f500, had vermaakt, in totaal f41.500 [*De Tijd* in de editie van 18 okt. 1893].

Jvr. M. Michiels van Verduynen vermaakte bij testament f47.000, verdeeld over de volgende legaten: f25.000 aan de algemene armen, f10.000 aan de St. Vincentiusvereniging, f5.000 aan de Zusters van Liefde, f5.000 aan de St. Elisabethvereniging en f2.000 aan de Ver. van het Allerheiligst Sacrament ['Limburg', in *MAR* van 7 april 1894].

²¹⁰ 'De sociale kwestie die tegenwoordig de geheele wereld in rep en roer zet, is, naar ons bescheiden oordeel, niets anders dan de gespannen verhouding, welke er bestaat tusschen de hoogere en de lagere klassen der maatschappij; op *staatkundig* gebied tusschen de machthebbers, de gezagvoerders en hun onderdanen; en op het terrein der *staathuishoudkunde*, tusschen den werkgever en den werkman, tusschen de arme en den rijke, tusschen de minvermogende of zoogenaamden "proletariër en den kapitalist" ['Het vraagstuk van den Dag' in *MAR* van 29 jan. 1887].

²¹¹ Frans Kalshoven, 'Vermogensongelijkheid. Het spel en de knikkers', *de Volkskrant* van zaterdag 5 dec. 2020.

²¹² 'De wil van de geschiedenis' in: Remieg Aerts, *Thorbecke wil het.*, 299-306. Vgl. voor het citaat: Lodewijk Asscher, verkorte versie van zijn Thorbecke lezing ('Als we niets doen groeit de sociale ongelijkheid tot het betonrot van onze democratie'), *de Volkskrant* van 28 juni 2022.

²¹³ Vgl. De driedelige fotografische heruitgave van de arbeidsenquête van 1887 (Sneek 1887), voorzien van inleidingen en annotaties, die verscheen onder redactie van Jacques Giele, *Een Kwaad leven* (Nijmegen 1981). In een van de Maastrichtse verhoren trouwens betitelde H.A. Meisenhofen, toen nog politie-inspecteur, maar weldra commissaris van politie in Roermond, Vliegen als gangmaker van het socialisme. Zie: Jacques Giele (red.), 'Zitting van Donderdag 20 januari 1887. [...] Verhoor van den heer H.A. Meis(s)enhofen (Verkort), abusievelijk onder de benaming: 'Viegen' in: *De Arbeidsenquête van 1887. Een kwaad leven II. Maastricht*, (103-106), 104. In 1887 echter was Vliegen inmiddels naar Den Haag verhuisd om te werken op de drukkerij

van Domela Nieuwenhuis. Enkele jaren later zouden ze elkaar weer tegenkomen in Roermond: Meissenhofen als politiecommissaris in de bisschopsstad en Vliegen als gelegenheidsredenaar voor de socialistische zaak; in 1893 kreeg hij een gevangenisstraf van 1 maand vanwege belediging van twee Roermondse marechaussees in *De Volkstribuun*.

²¹⁴ Jaak Slangen, 'Sociale vernieuwing anno 1890: Arnold Kerdijk en Hélène Mercier en de Leidse Arbeidsenquête,' *Tweede Jaarboek der sociale en economische geschiedenis van Leiden en omstreken 1990* (Dirk van Eck-Stichting 1990) [49-102], 65-67.

²¹⁵ H. Mercier, 'Een totaal-indruk I', in *Sociaal Weekblad* 14 maart 1891 [115-116] bij Slangen, a.w. 78.

²¹⁶ *Verslag van Staatscommissie van Arbeidsenquête. Derde Afdeling. Getuigenverhooren Leiden* (Den Haag 1890). Een exemplaar bevindt zich in de Leidse Universiteitsbibliotheek, een ander in het Erfgoedhuis Leiden en omgeving [ELO].

²¹⁷ Anne de Koe, 'De student en de Maatschappij' in *Algemeen Nederlandsch Studenten Weekblad Minerva* [8 mei 1891, pag. 159-160], geciteerd bij H. Kramers, J. Slangen en M. Vroegindewij, *Het Leidsche Volkshuis. Geschiedenis van een stichting sociaal-kultureel werk* (Leiden 1982) bij de opening van hoofdstuk twee: 'Herfsttij van het liberalisme', 42. Recentelijk verscheen; G.J. Veerman, 'De halfbroer van Dolle Mina of de biografie van een edel mensch' – Mr. Hendrik Lodewijk Drucker (1857-1917) (Verloren 2023).

²¹⁸ Zie voor deze nieuwe maatschappelijke initiatieven: 'Herfsttij van het Liberalisme', in: *ibidem*, 42-96.

²¹⁹ Kramers, *Leidse Volkshuis: 'De Volksleeszaal'* (1891-1899), 76-80.

²²⁰ Jacques Giele (red.), Verhoor van den heer H.L. Sloots, 'De Arbeidsenquête van 1887. Een kwaad leven I. Amsterdam (285-290), 290. Giele gaf dit citaat mee als motto voor de drie delen.

²²¹ Zoals Domela Nieuwenhuis eerder in *Recht voor Allen* weekbudgets van Amsterdamse arbeiders had gepubliceerd, zo openbaarden Vliegen en Pieters dat van Maastrichtse arbeiders. Toch haalden de meeste arbeiders die 9 gulden niet eens. Ook voor Roermondse arbeiders zal het eerder minder zijn geweest [uit 'Maastrichtse Brieven' in *De Volkstribuun* van 29 nov. 1890].

²²² 'Uit onze bladen', *De Nieuwe Tijd* van 20 mei 1893.

²²³ "Meer als 700 arbeiders hebben dezen zomer Roermond moeten verlaten om niet gansch te verdroogen' [Strijdpennings' in *De Volkstribuun* van 18 juni 1892].

²²⁴ A. Knotter, Rondom de Stokstraat. "Onmaatschappelijkheid en 'Onderklasse' in de jaren vijftig,' *Studies over de sociaal-economische geschiedenis van Limburg 44* (1999) 1-29. Citaat is ontleend aan Nissen, *Roermond*, 482.

²²⁵ Jean Beyers, 'dr. Johannes M.A. Kramps', een sociaalliberaal stadgenoot uit de negentiende eeuw', *Spiegel van Roermond 2013* [50-65]: 'Voorzitter van de Roermondse en regionale gezondheidscommissie, 1891-1913', 54-61.

²²⁶ Nissen, *Roermond*, 482.

²²⁷ 'Wonings-toestanden', *Sociaal Weekblad* van 1 jan. 1892.

²²⁸ Ik heb niet kunnen achterhalen welke personen *Kijkt* hier op het oog heeft.

²²⁹ *Kijkt*, 'Uit Roermond' in *De Volkstribuun* van 8 sept. 1893.

²³⁰ 'Uit Roermond', *De Volkstribuun* van 28 sept. 1895.

²³¹ Uit: 'Vragen van Tactiek' in *De Volkstribuun* van 4 jan. 1896.

²³² Aldus Jos Perry in *Roomsche kinine tegen roode koorts. Arbeidersbeweging en katholieke kerk in Maastricht 1880-1920* (Amsterdam 1983), 53: 'Niet alleen over het leven, wonen en werken, van Maastrichtse arbeiders en arbeidsters bevat zij belangrijk materiaal, maar ook over de manier waarop tijdgenoten uit verschillende sociale klassen dit bekeken; wat hen erin opviel; hoe ze het beoordeelden.' Perry publiceerde in het eerste nummer van het *Tijdschrift voor sociale geschiedenis* (mei 1975) op pag. 72-146: 'Socialisme in Maastricht 1884-1894'.

²³³ Verweven met andere zaken komt het wel en wee van *De Volkstribuun* ook aan de orde in twee hoofdstukken van Jos Perry, *De voorman. Een biografie van Willem Hubert Vliegen* (Amsterdam 1994): 3 *Volkstribuun* [1889-1894] i.h.b. 74-76; 80-87; 94; 111-112; in 4117-128 en 4 Een van de twaalf [1894-1897] 111-112 en 117-128.

²³⁴ P.H. de Boer en H. Maasen beschrijving in: 'Rood gevaar in een roomse stad. De SDB in Roermond in 1893', *Spiegel van Roermond 2021* [84-97]. Niet minder dan acht socialistische propagandabijeenkomsten zijn er in Roermond anno 1893 gehouden: begin februari met Vliegen, begin maart met H.H. van Kol, op 3 april (Tweede Paasdag) Met Domela Nieuwenhuis, in de tweede helft van april met A. van Emmenes, op zondag 10 mei met opnieuw Vliegen, begin juli met ds. W. Bax en in september een protestdemonstratie vanwege Baxs mishandeling door de socialistische spoorwegvereniging 'Steeds Voorwaarts' met voorzitter Jan Jacob Claessens en Van Kol als spreker. Ook Vliegen was aanwezig. Op zondag 22 oktober bezocht Domela

Nieuwenhuis zich opnieuw Roermond (als reprise op Paasmaandag) ditmaal zonder grote problemen ['Roermond' in *De Nieuwe Tijd* van 28 okt. 1893, als ook *De Volkstribuun* van zelfde datum].

Op 28 april 1894 bij de opening van het *Volklokaal* in de Voorstad kwam Vliegen spreken, gevolgd door Pieters, H. Spiekman en Van Kol. In het daaropvolgende jaar (1895) kwam Mr. P.J. Troelstra van de SDAP op Pinkstermaandag in het *Volklokaal* spreken voor de jonge Roermondse SDAP-afdeling en in 1896 nogmaals Vliegen.

²³⁵ Een van de weinige liberalen die *De Volkstribuun* serieus nam en (tegelijkertijd ook de voorlichtende waarde van dit medium voor de arbeidersklasse inzag) was dr. Kramps, voorzitter van de Gezondheidscommissie, die in een ingezonden brief in het weekblad reageerde op de vermeende slechte kwaliteit van het drinkwater aan de Venlose weg, al was ook hem daarbij enige standsgebonden neerbuigendheid niet vreemd (*De Volkstribuun* van 10 sept. 1892).

²³⁶ Van de Schoor, 'De Volksvriend.', 34.

²³⁷ G.H. Pieters, *Een kwart eeuw van strijd. Herinneringen uit de Limburgsche arbeidersbeweging* (reprint Corry Zeelen, Maasbracht 1979), 57.

²³⁸ Joseph F.H. Thissen (Echt 1839 – Amstenrade 1907); priester gewijd te Roermond in 1863; docent te Rolduc van 1863 tot 1883; pastoor te Amstenrade van 1883 tot 1907. Overleden te Amstenrade in 1907 [J. G.C. Simonis, *Zielzorgers in het bisdom Roermond 1840 2000* (Sittard 2001), 408].

²³⁹ Zie voor deze stakingen: Jos Perry, *Roomsche kinine tegen roode koorts.*, de hoofdstukken VI en VII, 104-134.

²⁴⁰ Willem Vliegen, *Mijn herinneringen als typograaf* (Amsterdam 1936), 80 -82.

²⁴¹ W.H. Vliegen, *De dageraad der Volksbevrijding II* (Amsterdam 1905) pag. 305: 'In Roermond werden een paar openbare vergaderingen gehouden. De eersten mislukten, doordat in den regel de politie of geestelijkheid de lokaalhouders wist te bewegen hun verhuurde zaal weer voor ons te sluiten, maar eindelijk konden twee zeer goed geslaagde vergaderingen worden gehouden, waar in de eene Vliegen, in de andere Van Kol sprak. Een arbeider J. Minkenberg werd wegens zijn socialistische gevoelens ontslagen van zijn werk en vatte de propaganda openlijk aan.'

²⁴² Pieters, in *Een kwart eeuw van strijd.*: colporteren o.a. in Roermond op pag.61-62; 'Een relletje te Roermond' 85-88; 'Een moeilijk tijdperk', 97-109.

²⁴³ De Boer en Maasen, 'Rood gevaar in een roomse stad. De SDB in Roermond in 1893', *Spiegel van Roermond* 2021 [84-97], 94. Overigens ontbreken in hun literatuurlijst: Jos Perry, *Roomsche kinine tegen roode koorts.*, als ook diens biografie van Vliegen.

²⁴⁴ Voor dompers zie ook 'Toen en nu', in de *MAR* van 21 jan. 1893.

²⁴⁵ Bericht in *De Volkstribuun* van 6 juni 1891. Bij het café van Telders was het bijna gelukt totdat deze cafébaas er nog tijdig lucht van kreeg en er alsnog een stokje voor kon steken ['Gemengd Nieuws' in *De Volkstribuun* van 30 april 1892].

²⁴⁶ 'Speldeprikken en mokerslagen', *De Volkstribuun* van 20 juni 1891.

²⁴⁷ 'Gemengd Nieuws', *De Volkstribuun* van 9 juli 1892.

²⁴⁸ 'Openbare vergadering van Gemeenteraad van Roermond van Dinsdagmiddag 27 September 4 ure', in *MAR* van 29 sept. 1892.

²⁴⁹ Bericht in *De Volkstribuun* van 20 aug. 1892.

²⁵⁰ Bericht in *De Volkstribuun* van 10 maart 1893.

²⁵¹ Een lokaal in Roermond. Gedacht werd aan het uitschrijven van een lening van 300 aandelen à f 2.50, goed voor 750 gulden, op te nemen door partijgenoten in den lande. 'Gemengd Nieuws' in *De Volkstribuun* van 10 maart 1894.

²⁵² Desbetreffende pand was waarschijnlijk de nog tot medio negentiende eeuw genoemde herberg 'Den lesten Stuyver', die eeuwenlang buiten de stadsmuren was gelegen. Vergelijk: J. Slangen, 'Van entrepreneurs tot renteniers: de Roermondse tak van het geslacht Spielmans uit Breyell (1816-1922)', *Spiegel van Roermond* 2000 [94-120], 'Franz Karl Spielmans (1798-1828) de bon vivant van de familie?', 105-107. Zie ook De Boer & Maasen, 'Rood gevaar in een roomse stad.', 88.

²⁵³ P. van Horssen en D. Rietveld, 'De Sociaal Democratische Bond. Een Onderzoek naar het ontstaan van haar afdelingen en haar sociale structuur', in *Tijdschrift voor Sociale geschiedenis (TvSG)* 1 (mei 1975), 5-71 en Eidem, 'De Sociaal Democratische bond II', in *TvSG* 7 (februari 1977), 3-54.

In hun eerste artikel vermeldten zij op pag. 28 dat de SDB-afdelingen in Limburg beperkt bleven tot twee: Maastricht (1889) en Roermond (1892), waarbij ze aantekenden dat de afdeling Roermond 'ondanks grote moeilijkheden erin slaagt een eigen gebouw in beheer te krijgen.' Van Horssen en Rietveld hebben *De Volkstribuun* niet geraadpleegd.

- ²⁵⁴ Een verslag van de opening van het *Volkslokaal* in de Voorstad is te vinden onder 'Zondag te Roermond' in *De Volkstribuun* van 4 mei 1895; In hetzelfde nummer is een advertentie te vinden van J. Minkenberg dat hij zijn zaak heeft overgebracht van de St Christoffelstraat naar de Voorstad waarin hij ook een café gaat openen. Voor Spiekman zie: H.H. Scheffer in Deel V van het *Biografisch Woordenboek van het Socialisme en de Arbeidersbeweging in Nederland (BWSAN)*, 277-279. Voor H.H. van der Kol: Johanna M. Welcker in Deel VII, *BWSAN*, 116-123, als ook: Jean Beyers, 'Henri Hubert van Kol, een oud-leerling van de Roermondse Rijks HBS en zijn politieke carrière', *Spiegel van Roermond* 2023, 27-37.
- ²⁵⁵ Verslag van de bijeenkomst van de SDAP-afdeling Roermond in het *Volkslokaal* met Troelstra als spreker over het SDAP-programma. De opkomst viel tegen en dat was volgens *Christoffel* te wijten aan te late verspreiding van strooibiljetten ['Uit Roermond' in *De Volkstribuun* van 29 juni 1895].
- ²⁵⁶ 'Uit Roermond' in *De Volkstribuun* van 25 juli 1896.
- ²⁵⁷ Bericht van *Christoffel* in *De Volkstribuun* van 8 juli 1893.
- ²⁵⁸ Over broodroof schreef Vliegen in "Speldeprikken en mokerslagen" [in *De Volkstribune* van 9 dec. 1893] na Maastrichtse slachtoffers te hebben genoemd: "Geelen te Roermond, een katholiek! deed hetzelfde met Minkenberg en nog meer: het bestuur van het Bisschoppelijk kollege te Roermond, verbood de aldaar studeerende jongens zich appelen en peren te gaan kopen in het winkeltje van Minkenberg, terwijl de toch zeker hoogst katholieke professoren in dat kollege de jongens die dat durfden, heel katholiek afranselden.'
- ²⁵⁹ 'Uit Roermond' in *De Volkstribuun* van 16 dec. 1893.
- ²⁶⁰ 'Nu nog het laatste', open brief van J. Minkenberg in *De Volkstribuun* van 8 juli 1893.
- ²⁶¹ J. Minkenberg onder de kop: "ROERMOND" in *De Volkstribuun* van 14 okt. 1893.
- ²⁶² Verscheidene artikelen in *De Volkstribuun*, bijvoorbeeld een ingezonden brief door een arbeider van 21 jan. 1891; 'Gemengd Nieuws van 27 febr. 1892 en artikelen van *Sanspeur* van 14 jan. en 2 febr. 1895.
- ²⁶³ Bijdrage van *Christoffel* in *De Volkstribuun* van 8 juli 1893.
- ²⁶⁴ 'Gemengd Nieuws. Men schrijft ons', *Christoffel* in *De Volkstribuun* van 18 nov. 1893.
- ²⁶⁵ 'Gemengd Nieuws. Uit Roermond' in *De Volkstribuun* van 9 dec. 1893.
- ²⁶⁶ 'Uit Roermond', in *De Volkstribuun* van 13 jan. 1894.
- ²⁶⁷ *Christoffel* in *De Volkstribuun* van 24 febr. 1894.
- ²⁶⁸ 'Uit Roermond', van F.Z. in *De Volkstribuun* van 1 okt. 1891 over Smeets-Ribberg. Exact een jaar later werd hetzelfde bericht van F.Z. herhaald!
- ²⁶⁹ 'Uit Roermond' van *De Volkstribuun* van 3 febr. 1893.
- ²⁷⁰ Berichten over Roermond in *De Volkstribuun* van 6 aug. 1892.
- ²⁷¹ J.J. Kalma, 'ds. W. Bax' in Deel I van het *BWSAN*, 15-17. Mr. D.A. van Eck organiseerde samen met dominee Kalma de eerste 1Meiviering in Leiden in 1893 in het Nutsgebouw.
- ²⁷² *Christoffel*, 'Uit Roermond. Een Jezuïetenstreek van een oud-griffier', in *De Volkstribuun* van 24 maart 1894.
- ²⁷³ De Boer en Maasen, 'Rood gevaar in een Roomse stad', 91-92.
- ²⁷⁴ In *De Volkstribuun* van 4 aug. 1894 schreef *Christoffel*, verwijzend naar de invloed van de geestelijkheid in Roermond: 'Zelfs ontziet men zich niet om wanneer socialistische sprekers komen geld te geven om de bevolking op te ruïen. Lang wist men de waarheid niet toch thans [4. aug. 1894] kunnen wij met getuigen bevestigen dat bij de komst van ds. Bax aan verschillende jongens 25 cts is gegeven om dien man tegen te houden. Wij zullen zoo zulks gevorderd wordt de namen der milde(?) gevers bekend maken.'
- ²⁷⁵ Eidem, a.w., 93.
- ²⁷⁶ Uit: Jaap Moes, *Onder aristocraten. Over hegemonie, welstand en aanzien van adel, patriciaat en andere notabelen in Nederland* (Verloren Hilversum 2012), Bijlage III Lijst der Hoogstaangeslagenen per provincie: Limburg 1850 – 61-66; 1860 – 140-145; 1870 – 232-238; 1880 – 332-339 en 1890 – 469-478. De met * aangegeven bedragen vormen de aanslagen uit 1893 [vgl. 'Lijst der hoogst aangeslagenen in 's Rijks directe belastingen in het Hertogdom Limburg', *MAR* van 4 mei 1893].
- ²⁷⁷ 'Openbare vergadering van den Gemeenteraad van Roermond van Woensdag 22 juni ten 4 ure namiddag', in *MAR* van 23 juni 1892.

Colofon

Met dank aan Lian Geuns en Gerard van de Garde, medewerkers van het Gemeentearchief Roermond. Van J.H. Schreurs is geen (foto-)portret bekend.

Deze verhalen zijn in eigen beheer uitgebracht in een oplage van 100 exemplaren. Het stuk zal in digitale vorm te raadplegen zijn op de website: mortelshof.nl

© Jaak Slangen Leiden 2023

Foto's op de omslag

Foto voorzijde: zijn beide heren naarstig op zoek naar nieuwe onthullingen door *Christoffel* van schandalen in Roermond in het socialistisch weekblad *De Volkstribuun* op het terras van café Thièrs bij de vooroorlogse Maasbrug? [fotograaf onbekend; beeldbank Gemeentearchief Roermond].

Foto achterzijde: propagandistisch bezoek van Ferdinand Domela Nieuwenhuis, voorzitter van de Sociaal-Democratische Bond (SDB) en redacteur van *Recht voor Allen* (dat met de primeur van de onthulling van het financieel schandaal van Schreurs zou komen), geflankeerd door Gerard Pieters en Jacob Minkenberg op 3 april (Paasmaandag) 1893 [fotograaf onbekend; beeldbank Gemeentearchief Roermond].



Het ontploffen van de ‘geldbom’ Schreurs en aanverwante verhalen

Deze opzienbarende geschiedenis werd onlangs aan de vergetelheid ontruikt. Op 24 mei 1894 ontvluchtte de invloedrijke, rooms-katholieke wethouder en locoburgemeester, ex-griffier J.H. Schreurs (1818-1905), in alle stilte Roermond om de schade en schande van zijn naderend faillissement voor te blijven. Door zijn heimelijke vlucht naar Duitsland waar hij elf jaar verbleef en overleed, ontkwam Schreurs aan een gerechtelijke veroordeling en mogelijk gevangenisstraf, maar hij liet zeker 260 gedupeerden achter met een totale schuld van bijna 4½ miljoen euro's (omgerekend naar anno 2021).

Op een beschrijving van dit schandaal volgt een biografisch portret van ‘onze vader van de stad’ die zijn oude dag in Dormagen bij Neuss in ballingschap heeft doorgebracht in plaats van terug te kijken op een welbesteed leven in Roermond. Hij liet een stad achter waarin katholieken, liberalen en socialisten elkaar heftig bestreden en die kampte met een ‘Sociale Quaestie’ (forse inkomensverschillen, grote sociaaleconomische problemen en schrille sociaalpolitieke tegenstellingen). Honderden Roermondenaren leidden een ‘kwaad leven’. Dat juist socialistische bladen als *Recht voor Allen* en *De Volkstribuun* de ‘zaak Schreurs’ aan de grote klok hingen, had ook te maken met forse tegenwerking van hun propagandatochten in 1893 door deze locoburgemeester en meer in het algemeen vanwege broodroof en uitsluiting van het handjevol Roermondse socialisten door de roomsen.

De redactie van de *Spiegel van Roermond* wilde deze bijdrage alleen opnemen in de vorm van drie apart te publiceren artikelen. Daarmee zou echter de strekking van het hele verhaal verloren gaan. Vandaar dat ik dit stuk integraal in kleine oplage, in sobere opmaak en in eigen beheer heb uitgebracht. Het is ook digitaal te raadplegen op de website: mortelshof.nl

